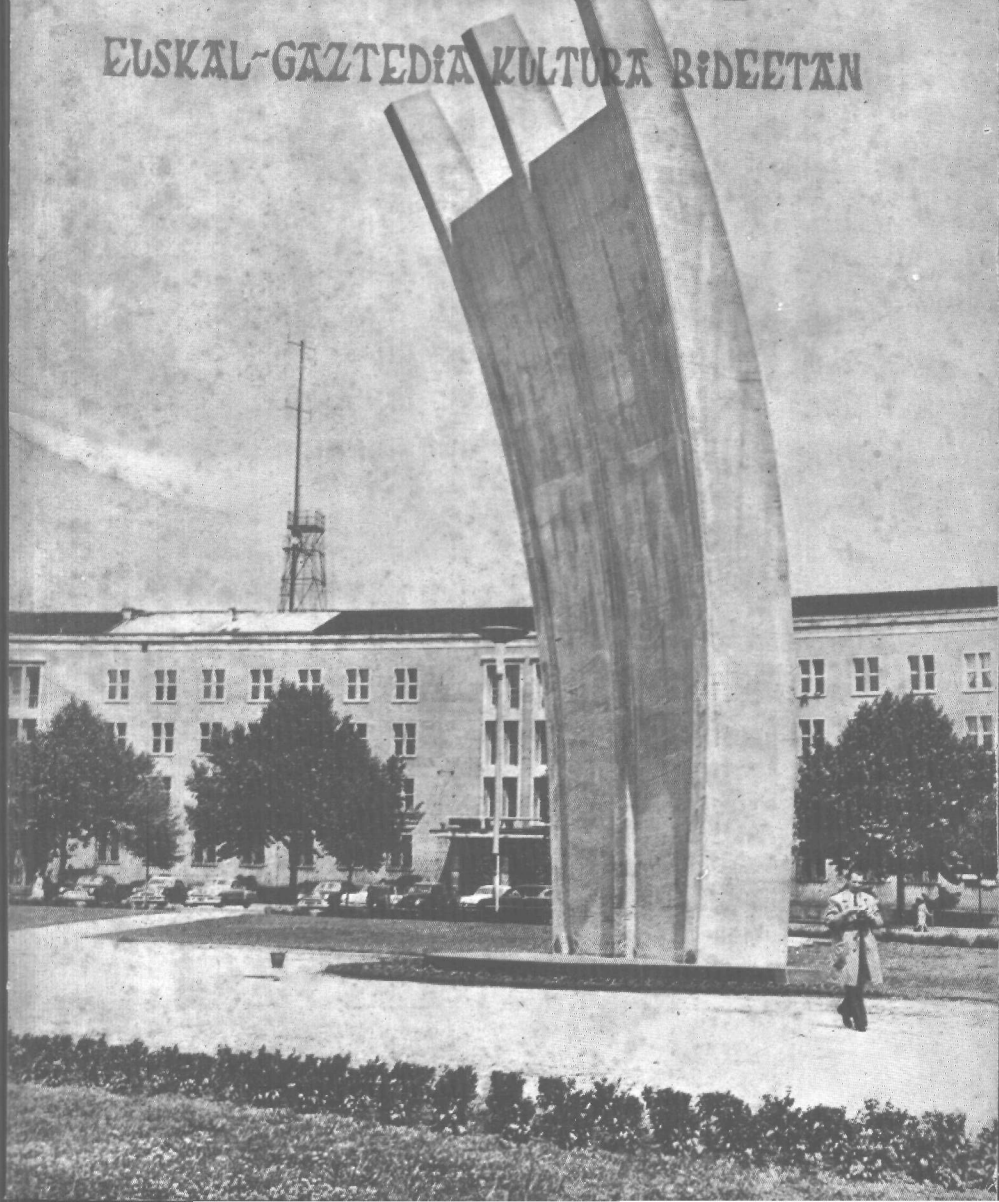

JAKIN

ELSKAL-GAZTEDIA KULTURA BIDEETAN

AURKIBIDEA

Pernando Amezketarra	P. M. Zabala ta Bengoetxea ...	3
Azkué Jaunari Omenaldia	J. A. Arana ta Martija	9
Gure girixtino bokazíonearen zimenduak	A. Erdozáincy-Etchart	11
Parkeko euripean	I. Iturríotz	18
Idazki ezkutua	Zubiartea	22
Erantzuna	Aldapeko	26
Nobelariatzat oñarri batzuck	J. S. Martín	29
Mixteriorik ez da	D. Pellén	34
Ederraren izan muiña	A. Albizuri	39
Gizonaren jatorria ta Eleiza	Errupñio	44
Gogortasunik-ezaren indarra	P. Agirretxe	48
Orriak aidez aide	M. Lasa	54
Erantzunari erantzuten	Aurraltz	60
Elkarrizketa. Baiona-tik	A. Urrestarazu	65
Irakurle baten naia	Irrintzi	69
Donosti-tik	L. Mitxelena	70
Ez... baña... dala-ta...	Kamiñazpi	71
Carranza gotzaiburuaren auzia	A. Oiarzabal	74
Legeak pisika jakintzan	J. Otamendi	87
Abarrak	J. M. Torrealday	90

SAL-NEURRIA

urtekoa:	Españi-an	60 pta.
	Atzerrian	80 pta.
alea:	Españi-an	20 pta.
	Atzerrian	27 pta.

Argazkia: Berlin-Tempelhof-en, Aideko Zubia-ri.

Jakin

17'gna Arantzazu'n

Agorra

1964

Korrika, presaka dabil JAKIN. Emen duzu 17'gn alea. Ba-dirudi sail berrietan aurrera abiatu-rik ezinezona sartu zaio-
la oinetan: ernegarria, txorien antzo, gazte jendeen kantu zollak abestuz.

Azaletik poliki dabil JAKIN. Era berean nai genuke ba-
rrutik ere goxoago eta gustokoago ikustea. Denen eginbea-
rra dugu ori, gurea ta zurea. Eraberritua, udaberri bat iduri,
txukun eta eze, denontzat zerbait berri dakarrela.

Ba-omen doaz gure mendietatik pagoak uxatzen, pifiu
beltzez estaltzen omen doaz gure mendiak. Eta denak —ja-

beak ez beste denak— asarre. Izan ere, poesia egiteko aproposak dira pagoak; izan ere, pago-usaia omen du gure euskera amak; izan ere... Piñua, berriz, beltza da, itxusia da; piñua latza da; kanpotik etorria da; piñua... Pagoak lehena-goko kultura esan nai bazuen, piñuak berria adierazten du. Ez dezagun, bada, gure mendietako pagoekin batera gure euskera ere bota. "Piñutu" dezagun euskera. Joanak joan ziren, betoz orain berriak.

JAKIN idartzen doakigu.

Baifia, oraindik ez du bere xedea osotoro bete: oraindik ez ditu bear beste luma berri sortu. Guretzat da **JAKIN**, euskal soroan erne bidean gabiltzanontzat. Onoko ale onetan lan zaararak, —aspaldi egiñak ere— agertzen dira: Berriak bear eta nai ditugu, gaurkoak piñuak, eta asko.

P. Z.

PERNANDO AMEZKETARRA

Esaera zaharra dugu: Euskaldun jator, agindua zor. Ea ba, aurreko JAKIN-ean egindu nuanez, gogoia berritzen dudan.

Lan honek txukuntasun apur bat merezi du noski. Baiña, eztakit ba... presak alde batetik, esateko asko, laburtu behar, errebitak toki exkaxa prestatu dit nahi dutan guztia esateko. Datorkidana eten gabeko jarioan botako dizut ta kitto.

Atzo izan nintzan gure Pernando-ren herrian. Omenaldi polita angoxia. Meza nagusi, dantzari, trikitixa, bertsolari, lagunarte ta bazkari, txistulari, bertso ta itzaldi, zer izan zan hura? Egualdi ona. Jendea erruz. Arratsaldeko seiretan ere kamioa betean zijoazten motorrak. Pesta bikaiña benetan!

Xehetasunak aparte, berebiziko

omenaldia jaso zuan Pernando bertsolari zaharrak. Ta izan ere, hau xe izan zan gure Pernando-ri eman zitzaion kolore berezia; bertsolari alegia; "ezagutzen ditugun bertsolari zaharretan lehenena" —A. Zavala-rekin—. Juan Mari Lekuona apaizaren sermoiak poliki goratu zituan bertsolariak.

Baiña arantza baten txulatua jaso nuen bihotzean egun horretan. Atzo bertan pentsatu nuen, hemen, JAKIN-en argitzea ta horra.

Alegia, liburu bat agertu zan Amezketan Pernando-ren gain ta... erderaz! Nik parte hartu dutalarik —egille bezela prantatu naute jende aurrean— mifi zorrotza nuen euskeraz ezin egin ahal izatea. Jakiña, A. Zavala jesulaguna zen euskeraz "Auspoa"-n argitaratzekoa,

ta oraindik ez du prestatu nunbait.

Nik berriz, egiaren lagun, ez dut nere kaskotik atera liburu hori. Ez euskaldunok, ez nauzute "maketo edo gaskoin". Donostiko "Publicaciones Vardulia" delako horrek liburutxo horren lana eskatu zidan. Noski, euskeraz izan bazan hobe. Gustora egingo nuen hartara egin beharreko lana. Baiña, erderaz zala-ta, uskeri horregatik bakarrik, gure Fernando erdaldunen artean zabaldu gabe utziko nuen? Ez, ez negon hortarako. Parnandok merezi zuen gloria hori ta horregatik bakarrik saiatu nintzan, egia esan nahi badut. Erdaldunek ere izan dezatela gure bertsolari zaharraren berri. Gañerakoa ez da nere lana izan. "Publicaciones Vardulia"-k alegiñak egin ditu ahal zuen azkarren argitaratzen egun horretan salgai jartzeko.

Noski, A. Zavala-ren "Auspoa"-ko liburua argitaratua izan bazan, harrek izango zuen saltzeko erreztasuna. Baiña nik zer egingo nuen?

Hauxe esateko gogoia nuen ba, nere jokabidea zurrizteko, asko baitziran keaxatzen ziranak, arrazoiez noski, baiña nik ere ba-nuen nereia.

Ta goazen Fernando-gana.

Pernandok aurtien biziko balitz, beharbada matrallak gorrittuta ikusiko zituan makifiatxo bat aldiz. Izan ere, gauden honetan zer hitze-gifi ez da gure amezketarraren gain.

Euskal errebigita ta erdal periodikuetan ere maiztxo ikusi dugu bere izena.

Nik entzun dutanaren berri eman nahi badut, askok Fernando gezurrezko zer bat izandu zela uste dute. Txorimalo edo kukuxo mitologiko bat. Alegia, arraza ta herri bakoitzak bere iturriko esaera ta gertakizun guztien txortan ta ardatz bezela aupatzen duten horietako bat. Noski, hasieratik aitortu behar dugu, egiaren lagun, Fernando-kin horrelako zerbait —edo zerbait pare bat ere— gertatu dirala noski.

Baiña jarri zagon azkar honoko hau: Fernando gizon bat izan zen, anka ta buru, ondotoz iseatua gañfiera. Adimen zorrotzekoa, eskolan anka sartzen deskuidatu etzana, baiña jaiotz aurretik buru argiakoa nunbaitetik bildu zuana. Gero, herria bera,, arraza, abenda izan da ontzat harturik, euskaldun konsagratu duana. Konsagrazio honek eman dizkio bere izenari lotuta dijoazkion zenbait hixtori ta kontu.

Bizitzako gorabeherak

Gañerako guztiak bezelaxe jaiotzan noski Fernando: txikitxiki, guriguri, ta larrugorrian. Baiña Amezketa-n jaiotz, horra hor diferentzia; ta jaiotz ez-erik hil eta enterratu. Ta izenari ondo itsasirik gelditu zaio gero bere eullherria...

Nungoa naizelakoa galdetu didanean, azkar erantzun dut nik beti "amezketarra" naizena ta pozikasko entzun ere harako konpromisoko galdera: "Pernando ezagutuko huan ba". —"Bai, hilda andik eundaberrogei urtera".

Bera amezketar eldua balin bada ere bere gurasoen aita Adunakoa zuen, Martín José Bengoetxea, ama amezketarra, Josefa Antonia Altuna. Ispille-saletxen jaio zan 1764-an. Gaur egun, urte askotan utsik egonda gero, berrittutako bizilekua da. Galarza baserriaren ondoan, Igaratzako bidertzean.

Amezketako eleizan bataiatua. Ispille-saletxen bizi izandu zan gaztaroan. Eztakigu ezertxo ere bere gaztedenborakorik. Eskolara joan etzala, letzea ta idaztea besten batentzat utzi zituen. Horregatik, zekien dotriña puxka gaueko jardunaldietan ikasia zuen. Izan ere, baserri askotako oitura da gauero dotriñako puntu batzuk ematea.

Bere bizitzako denborik gehiena jaiotetxean igaro zuen. Ezkondu ere bertan, 1790-ean. Maria Josefa Sagastume izan zuen emazte. Bederatzi seme izan zituzten: zortzi gizonezko ta eme bat. Gaifera beste bi neskatil hartu zituen alabaordeko.

Geroago, Azentzin-txikira pasa zan. Eztakigu zergatik izan zitekean. Gaur egun hemen ere bizi

toki bat prantatu dute. Etxe hau bi erreka ondoan dituala dago: bata Txindoki-tik datorrena, Igaran, ta bestea Loidi, mina aldetik. Etxe honetan hil zan gure Fernando 1823-ko uztaillaren 8-an, goizeko sei-retan. Testamentu gabe.

Askotan entzuten dana da, aranak janda hil zalakoa. Gauza ziurrik eztakigu. Hala esan oi da. Oraindik gogoan dut zenbat aldiz esaten zitzaigun aranak jatean; "Urik ez edan gero, bestela... Fernando bezela lertuko zerate".

Honoko beste hau ere asko aita-tzen da. Alegia, hiltzeko zorian, etzegoala humore ona galtzeko. "Ni hiltzen naizenean esan gero argi asko alde guzietan, Fernando ez doola goseek hil: beti erdi-goseek eta mixerian bizi izan banaiz ere, ondo asetuta hil naizela".

Pernando jendaratean

Jendeak modu askotara ikusten du Fernando. Beharbada erantsi zaizkion hainbeste kontuzar eta hixtorienegatik izango da, baiña Fernando ez dago batere klaro herriaren buruan. Jakifia, gizon haundia izango zan noski, bestela ezitzaizkion pehatuko honenbeste kontu. Baiña, Fernando-ren aurretik Txirrita bat bizi izandu bazan, segure nago, Fernando arintxeago ibiliko litzekela gaurko egunean.

Artetxe jaunak ere esan zuan be-

re "Mi Guipúzcoa"-n: Herriak Pernando bat egin duala; pena ta trisurik gabekoa, bizitzan seriotasunik ezagutu etzuana. Baiña baserritarrentzat, bestelakoa da Pernando: baserritarrak humore pifia zertzen duan gizontzat jotzen du Pernando.

Berari pefatu zaizkion kontuak? Makifiatxo bat izan behar dute. Ezaguna da Etxegaray'k aitatzten duan harako hura: Gau batean berandu etxeratuta, emazteak aterik ez iriki nahi-ta, nola harri-zapal bat uretara bota zuen. Hixtori hau bera, oriente aldeko kontuzaharretan agertzen da. Pernandori ere gertatu zitzaio-kena noski. Baiña, gauz arrunta da hauxe, pamily arteko begiramendu onari begiratzen badiogu: bederatzi ume ta bi nexka semeordekotzat onhartuak.

Pernandoren egia

Jendarteko Pernando ikusita gero, ea zertzen dugun bere personalidade apur bat. Iztueta, Artetxe ta Etxegaray jaunengandik ta neri iruditzen zaitenarekin. Herriko zahar batzuekin ere hitzegin dut nere amaren bidez.

Esan dugunez, Pernandok etzuen ikasi letrak erabiltzen. Hau gauz jenerala zen orduko bertsolarietan. Letrak ez jakin izana, azkar erremediatzen zuten bai buru zorrotztasunarekin. Bere bizitzako parterik

haundiena artzaintzan igaro zuen. Sasoi espeziala hauxe bertsoak asmatzeko ta langintza horretan ohi-tutzeko.

Bere hixtorietako askok esango digutenez, perira ere maiztxo biltzen zan. Gaiñera, bere bertsolari pama zalata askotxotan ibilli behar zuan bertso kantatzen herrietako pestak alaitu beharrez. Honek argituko liguzke apaiz ta pralle jendeekin zituan hartuemanak. Gaiñera, herrian bertan ere apaiz-etxetik urbil bizi izandu zen.

Honekin esan genezake etzala gure Pernando jendeak uste duan bezin alperra, ta gutxiago bazkalordurako beti prest apaizetxera urbiltzen zana. Bestalde, Errosarioko Amaren gofradian sartuta arkitzen dugu herriko paperetan.

Etxegaray ta Artetxek oso kariñoso ikusten dute Pernando'ren personalidadea, bere bertsolari zera dala-ta. Iztuetak, ezagutu zuelarik, argitasun bat edo beste eman lezai-guke. Honoko hau ere berak dakar: Alegia, Azpeitira deitu zuten Pernado, bertako batekin bertsotan aritzeko. Egunaz etzen presentatu azpeitiarra. Gaez berriz, lagunak artuta, Pernando zegoaneko ostatura agertu zan. Pernandok etzuen hitzik alperrik galdtu. Baiña, egunez ikusi zuanean, honoko hau bota zion:

Lagunak harturikan
guzizko tirrian,

nere billa enbillen
bart gau erdian.
Erronkak botatuaz
prestu ezkerian
ez dik ongi ematen
nork bere herrian.
Egunazko argian,
euskera garbian
jokatu nahi nian;
bañan ez nauk ipifí
hifion premian.

Etzuan prudentzi makala. Hain-
beste hixtorik damaigutena sinisten
badugu, harritzekoa hemen Pernan-
doren jokabidea. Etzan edozeinmo-
duzkoa.

Iztueta berari jarrai, Tolosa-ko
karnabaletara ere deitu zuten gure
Pernando. Alabeharrez bere lagun
Zabala amezketarrarekin. Lehena-
go esan nuanez, bertsolaria ez dago
gaifera edozer esateko jabe. Ondo
jabetzen da bai aurrean daukan po-
puluak ematen dion pixuaz. He-
rriak artea ta humorea nahi ditu.
Ta bertsolari bat nolamoduzko bi-
zitza damarkiana balin bada, laix-
ter baztertuko du.

Gaur egun ere, herriak bertsolari
humilla ta apala ditu gogoko.
Beroiek dira jendearen gustoko.
Ba, Pernandogana zuten eta gaur
bertan gordetzen zaion harrera ona
ikusita, eztaukagu personalidade
haundi bat zala onhartu besterik.
Erremeriorik gabe gaifera.

Amezketan oraindik bertsolari pa-
ma ta izena ditu gailen. Baita ere

bizitz errexeko gizona zala. Guzie-
kin ondo konpontzen zana, errita
ta sesio gabekoa, mokadua irabaz-
teko eskuak hainbeste burua era-
biltzen zuan gizon herrikoia.

Beste proba bat honoko bertso
honek damaigu. Bertsoetan ari zi-
rara, besteak pobreza jo zion erdi-
erditik. Alegia, Pernandok etzuala
behifere urrerik izango. Etzuen
ezezkorik bota Pernandok. Baifia
bere nortasuna zertzen duana dugu
bertso hauxe. Begira:

Ondo agirian dago
errenta nereaa,
kantuz ez det nik sartzen
poltsara urrea
ez da errotan ere
karga laboreaa;
agirian dago, bada,
naizela pobrea.
Gauza gutxi daukat nik
etxean gordea...
detanarekin pasa
eiten naiz ordea.

Artetxe-rentzat hauxe da euskal
poesiaren ederrenetakoa. Ta egia
esan, benetako zirrara ematen du
ahapaldi honetxek. Begien aurrean
jartzen du bere pobreza, trixte, bai-
fia pozik errematatzen du: "detana-
rekin pasa eiten naiz ordea". Etzen
jendeak askotan zertu duan parr-
gille alperra. Bertso honek argi
erakusten digu Pernandoren erre-
litatea; humil, apal, pobre, ta be-
rearekin kontentua. Hauetxek izaten

dira jendearen onekoak. Hementxe ikusten dut nik Pernandoganako onikusiaren ziorik nagusiena. Berrintsu gertatu zen orain bi urteko bertso txapelketan, Uztapidek bere pobrezka kanta zuenean...

Bere buru erreztasun ta zorrotza berriz harako zortziko harrek eman-go digu, Trinidadeko harrek alegia.

Nola sinisten dedan
arrazoiarekin,
orain esango diot
sagartxo batekin.
Usai ta saborea
kolorearekin,
horra iru jenero
gauza bat-batekin.

Honelako bertsoak ez dira noiz-nahi sortzen gero. Euskal antolo-

jietan barrena sartu behar diraneta-koa da hauxe.

Ta honela, Pernandoren personalitatea islatu xamarra ikusten dut nik. Gauza osoagoa espero dut egingo duela A. Zavala jesulagunak bere Auspoa liburuan. Benetan itxaron dut gusto guztiarekin. Me-rezi baitu hauxe gure Pernandok.

Aurten ez da poztu gabe geldituko seguruasko. Izan ere lan asko egin da bera dala-ta. Nere gurari bakarra, Fernando-gan herriak zertu duan uste oker hori pittinen bat garbitzea izango litzake, ta lehena-go esan dudanez, baita ere erdaldunen artean gure senide hauxe zabaltzea.

Ta... saia ditezela Pernandok bezelako pixka bat duten guziak gure euskera ta euskal abendaren alde prutu mardulak lortzen.

AZKUE JAUNARI OMENALDIA

J. A. ARANA TA MARTIJA.

Aguztuaren 9'an Lekeitio'ko erriak bere seme Azkue Jaunari omenaldia zuzendu dio.

OMENALDIA

Orain bete dira ehun urte bere jaiotzatik eta omenaldi ondo irabazi hori ezkeintzera batu dira Lekeitio-n hainbat apaiz, gotzai, ereslari ta euskaldun zintzo. Danak heldu dira goizean Meza Nagusira, eguerdian herriko festara ta arratsaldean konziertura, honela Azkue-ren arima biziarekin bat eginda. Gernika-ko abeslari-baztunak, Orfeoia, atera zituen —beste batzuen artean— Azkue-ren abesti eder batzuk.

Urteak dira, Akademiak zuzendu zuen omenaldian, atseginez eskuhartu nuela, hura zen, izan ere, Akademiako lehenen burua Orduan hasi nintzan bizkaitar apaiz hau miresten, beragan gizon bakarti ta diztiratsua ikusi bainuen; ereslari kreatzaille zan ta herriko musika diztiratsua ikusi bainuen; ereslari kreatzaille zan ta herriko musikaren maitale ta bizi-emallea.

AZKUE, ERESLARIA.

Gaur musiko honen berriren bat eman nahi nizueke. Bera ta Aita

Donosti euskal-jakintzaren susperzailleak ditugu. Baiña, nire ustez, Azkue Jaunak gehiago maitatu zuen euskal-musika bere adiskideak baiño. Azkuek bere maitetasun guztiak euskerarantz eta euskal-musikara zuzendu zituan; hala elejakitun eta musikologu aundia ere bilakatu zen mundu guztiaren aurrean. Azkue-ren lehenengo arpegi hori danontzat ezaguna da; bigarrena, bere kolezio ta hitzaldietan ezkutatua dago. Aita Donosti-k, ostera, bere bizi guztia musikaren alde eman zuen eta Euskal-herritik kanpora irten zen, bere musikaza, letasuna asetzeko.

Azkue ere apaiza zen eta, apaizgoari erantzunez, bizitzako betebeharra Jaungoiko-gizonen artekoa, honela aditu zuen: "Euskal-herriko gizonen artean izpiritu-joera bat piztu behar dut; hau da, beren hizkuntza, euskera, ta musika, herriko musika ere ixartuko ditut". Utz dezagun orain baztertuta Azkue hizkuntzalaria, ta goratu dezagun Azkue ereslaria.

Azkue, euskal-musikarekin zorabio bizitan zebilen, ez beste asko legez: hauek gehienetan, herriko musika, zugaitzetik ezpalak egiteko, maitatzen dute. Lan hau ere beharrezkoa da, bai: herriko musi-

ka beretu ta berriro herriari, armonia ederrez jantzia ematea dugu horren egitekoa. Ez zuen arazo makala hartu Azkue Jaunak ta hortik jaio ziren buruko-miñak ez ziren txikiak izan: musika berria erein eta landara gaztea zuzendu, zugaitz sendoak egitearren ta azkenean guziarekin, basoa. Indar haundia zuen Azkuek eta bere burutik jaiok ditugu beste zenbait musikamodu: "Bizkaitik Bizkaira" eta "Txinboak", biak zarzuelak; "Urlo" opera. Bafiña benetako lan haundia ta betirakoa "Abesti-sailla" dugu; beste hainbesteko lanik ez dugula munduan esan liteke. Azkue danetan gailletarikoak zen: euskerazko ikastolea, Arana-ren eta Unamunoren aurka, apaiz soilla, irabazi zuen; Hiztegi paregabea eman zigun; eta Abesti-saillik oparoena osatu zuen, urtetako lanak hortxe mamituaz. Donosti eta Azkue hasi ziran, batera, sail hau, Kolezio hau batzen: bien artean 2.400 herriko melodia bildu zituzten. Biok aurkeztu zizkien guziak Bizkai, Gipuzkoa, Nafarroa ta Araba-ko Diputazioeri eta laurok ipiñiriko saria Azkue-k irabazi zuen: milla ta bat abesti ziran, Euskal-herri guztian batuta. Danok gogoratzen ditugu Guridi-ren "Hamar euskal-melodia". Hamar-rak Azkue-ren Abesti-sailletik har- turik daude, izen eta guzti.

Eta Azkue Jauna benetan musika-jakitun izanik, beregana zetozen muzikazale guztiak laguntza- eske. Eta Azkue-k herriko musika-

ri buruzko mintzaldirik zuenean, denak miratuta, ago zabalik gertzen ziren, beti zuen harek erantzun bikainik. Bilbo-n, hitzaldi bitan, 1918-nean, eman zigun bere jakitatearen berri.

ERESLARI GUZTIERI DEI BAT

..Derriorrez Azkue-ren lana jarraitu beharrezkoa dugu. Asko egin zuen bai, Azkue-k, eta Nonosti-k ere; hauek gabe herriko hainbat abesti ahaztuta geldituko ziren, gure mendi ta erreka zuloetan ilda. Haieri eskerrak zor dizkiegu, lan harek eman baidizkigu hainbat abesti: herrian jaiotako hainbeste aberaskien hitza haueri eskerrak jaso dugu. Bafiña, nire ustez, ez dago oraindik herriko musika-izpiritua ilda; gure gaurko lana hauxe dugu hain zuzen ere: izpiritu hau bizkortu ta mundu guztira barreatu. Hainbat kolezio dagoz loak artuta komentu, Apaizetxe ta ereslarienetan: Euskal-herritik sortuta, herriak ez ditu ezagutzen. Eta zenbat konposizio egilleak bestek ifioiz entzungabeak. Ez ote litezke danak leku batean bildu? Lehenen egoki izango litzake bakoitzak kolezioaren errezkada plazara ateratzea. Horieri eskatuko litzazkieke gero behar lirakenak, euskal-Musikoteka osatzeko. Hau bai izan liteke euskal-jakintzarentzat laguntza baliozkoa. Hau izango litzake Azkue Jaunarentzat benetako omenaldia, bere herrien omenaldia.

gure Girixtino bokazio- nearen zimenduak

*Diren guziak Betiereko Jainko bo-
teretsuaren zuhurtziatik jalgiak dira.
Diren guziak Amodiozko Jainkoaren
obrak dira. Munduaren hastapenean
Jainkoak untsa egin zituen. Eta krea-
turetan obrarik ederrena, bere iduriko
zuen gizona, adimenez xorrotx eta
bihotzez haundi. Bainan, gizona bi-
hurtu zen bere Jainko Kreatzailea-
ren kontra, bere gisa nahiago zuela
bizi, berak moldatu mundu hertsi ba-
tean jaun eta jainko. Horra gure le-
hen Burasoen bakatua. Horra gizo-
naren barneko eta geroztik gizonen
arteko desordre eta nahasmendu gu-
zien iturria.*

*Jainkoa ez baita gu bezain gaixtoa,
ezdu debalde utzi bere iduriko egin*

Arnaud ERDOZAINCY - ETCHART

zuen gizona. Mundurat igortzen du bere Semea, gizon guzien salbatzeko, zeruko atearen deneri berriz idokitzeko. Bere Semean gizon guziak deitzen ditu bere betiereko Erresuman parte hartzerat.

1-JESUS JAINKO AITAK IGORRIA.

Jesus, Jainkoaren Semeak hartzen du haragizko gorputz bat, Andre dena Maria baitan. Hogoï'ta hamar urte pasatzen ditu Nazaret'eko bere etxean. Hor du ikasi xutik ibiltzen eta eleka gizonen maneran. Hor da haunditu eta arizan maxtruguntzan, Josepe, bere Aita hazlearen sahetsean eta bere Ama, Andre dena Maria Sainduaren itzalean.

Ixiltasunean iragan dituen urte horiek ezdira ez urte hutsak: Jesus'ek nahi ukan dauka erakutsi lanaren haunditasuna eta erakaspengisa utzi dauku lana izanen zela gure bizian gure saindutasunera-teko biderik hertsiena. Ala re lana da gure bizian gure okupazionerik haundiena. Jesus'ek lanari eman dio bere balioa: lanean ariz eta lanari esker, ezdugu bakarrik guhaun burua hazten edo familia bat altxatzen, bainan ere Jainkoa ohoratzen, goresten, xerbitxatzen eta munduaren apailamenduan parte hartzen. Bere aitaren atelerian, lanean ariz pasatu urte horiek, Jesus'en gizon-tasuna finkatzen bezala dute: gizonen kondiziona osoki hartu izan du, bizitzeko heien arrangurak sen-

dituz, bere izerdiaz irabazi ogia partekatuz bere etxekoekin, oren goxoak pasatuz bere sor-herriko lagunekin, etxez-etxe lanean ibiliz... Hogoï'ta hamar urte horiek Jesus'en azken urteak preparatu dituzte: hor otoitzean, bere Aitarekin juntaturik, ukan baititu zerutikako argiak eta hobeki konprenitu bere Zeruko Aitak galdatzen ziona.

* * *

Beste obra berri bati lotzeko, jin da tenorea... Jesus behexi da hoin maite zituen etxekoetarik eta hartu bidearen lahen bihurtunean ikusi duke bere etxea emekiño gordatzen, bihotzean halako latz batekin...

Jon Doni Joanen Ebanjelioak dauku hobekienik erakusten nola den Jesus Jainko Aitak igorria. Jesus'ek aintzetan aipatzen du bere Aitarekilako berdintasuna eta nola igorria den Haren nahiaren betatzeko: "Ene janaria hau da: ene Igorleak zer ere nahi baitu eta haren egitea eta Harek eman lanaren obratzea" (4, 34). Ezdu beste arrangurarik, igorri duen eta harekin dagon bere Aitaren nahiaren egitea baizik: "Ene burutarik ezin dezaket nik deusere egin. Entzunaren arabera jujatzen dut eta ene jua-mendua zuzena da, ezdudalaketz ene gogoan egitea bilatzen, bainan bai ene Igorlearen gogoan" (5, 30); "Ene Igorlea enekin dago alabainan eta eznu bakarrik uzten, haren gogoan egiten dudalaketz be-

ti" (8, 29); "Ene manamenduak begiratuz zirezte ene amodioan egonen, ni ene Aitaren manamenduak begiratuz Haren amodioan nagon bezala" (15, 10). Bere erakaspena (7, 16), erraiten duen guzia dator-kio bere Igorlearen ganik (3, 34; 5, 38; 8, 26): "Ene baitan sinesten duenak eznu ni sinesten, bainan bai ene Igorlea. Ni ikusten nuenak ene Igorlea du ikusten. Ni argia, mundurat etorri naiz ene baitan sinesten dutenak ilunbeetan egon ezditen. Nork ere entzuten baitu nik errana eta ez begiratzen, hura ezdut nik jukatzen; eznaiz ezen munduaren jukatzerat etorria, bainan bai salbatzerat. Nork ere arbuliatzen bainu eta ezhaititu ene erranak onesten, harek ba-du nork juja: nik eman dauzuetan erakaspentak jukatuko du hura azken egunean. Ni eznaiz ezen ene burutarik mintzo, bainan ene Igorle Aitak daut manatu zer erran eta zertaz mintza. Eta ba-dakit harek manatuak betiereko bizitzea emaiten duela. Nik erraiten ditudanak beraz Aitak manatu bezal-bezala erraiten ditut" (12, 44-50). Bere obrak ere igorri izan duenarenak dira: (5, 36; 9, 4; 10, 37-38). Jesus igorria izan da gure salbatzeko, hari esker bizi gaitezen: "Jainkoak alabainan hainbestetaraino maitatu du mundua nun bere Seme bakarra eman baitio, haren baitan sinetsiko dutenarik nehor gal ezdadien, bainan bai betireko bizitzea ukan dezaten. Jainkoak ezen bere Semea mundu-

rat igorri du, ez eiki munduaren galtzeko, bainan haren bidez salbatzeko" (3, 16-17; cf. I Jo., 4, 9, 10, 14). Jesus, Jainko Aitak igorria eta Haren nahiaren obratzaile. Bere Aitaren ganat joateko tenorea etorri denean (13, 1), Jesus'ek bada-ki bere Aitaren obra bururatua duela, eta untsa bururatua: "...Oro eginik daude..." (19, 30), gizonen salbatzea eta Jainko Aitaren gorettea.

2 APOSTOLUAK JESU-KRISTO'K MUNDUAN BARNA IGORRIAK BERE OBRAREN SEGITZEKO.

Jesus abiatu zelarik Paleztina'ko bideetan, hautatu eta deitu zituen lehen dizipuluak. Berekin bildu ditu, eta, ama batek bere haurrak poliki altxatzen dituen bezala, dizipuluaren gogo-bihotzak Jesus'ek idoki ditu Jainkoaren gauzetarat eta apailatu beren geroko mixionearentzat. Ordu artino hek ere, aladere, inahala egiten zuten beren bizitzekoaren segurtatzeko eta beren familiaren hazteko... Denak utzi ukan behar dituzte Jesus'i jarraitzeko. Jesus'ek egiten ditu bere dizipulu: heien gogo-bihotzetan du ereiten bezala bere "BERRI ONA"-ren erakaspena. Jesus etzauku sabant hau-di batzuen gisa agertzen idazle haundi eta elekari eder! Ezdu libururik idatzi. Ezda harrabots haundiko mintzatzaille bat izan. Ba-

karrik, egunean egunekoa, Jesus'ek bere solas-aldietan eta parabolatan ixuri izan du bere dizipuluen gogo-bihotzetan: egunean-eguneko hori zer zen, orai ezagutzen dugun bere erakaspén argia baizik! Eta gero, Pasioneko sofrikarioak jasan ondoan, eman du bere bizia kurutzarean gainean, eta piztu da bitorios Pazko goizean.

* * *

Jesus'ek bere dizipulu zombait apostolu egiten ditu, erran nahi baita, bere botereak emanik igorri izan dituela munduan barna bere obraren segitzeko: "Eskubide guziak emanak izan zauzkit zeruan eta lurtean; zoazte bada, argi-zkitzue erresuma guziak eta bateia Aitarean eta Semearen eta Izpíritu Sainduaren izenean, erakasten diozuetelarik nik manatu guzien begiratzen. Eta huna nun zuekin nagon egun oroz, mendeek dirauteno" (Mt., 28, 18-20). Beren mixionean Jesus'ek kontsekratzen ditu, bera kontsekratua izan zen bezala, Jainko Aitari erranez: "Saindu-zkitzue egian: egia zure hitza da. Zuk mundurat igorri nuzun bezala, nik ere hauk mundurat igortzen ditut. Hauientzat saindutzen dut ene burua, egian saindu ditén" (Jo., 17, 17-19); bere apostolueri dio: "...Ene Aitak ni igorri nuen bezala igortzen zaituztet nik ere" (Jo., 20, 21). Apostoluek beraz Jesus'en izenean dute obratzen, eta Jesus bera bezala

Jainko Aitarean nahia betatzen: heieri behatzen dena, Jesus baitan, Jainko Aitari da behatzen; heieri segitzen duenak, Jesus baitan, Jainko Aitari dio ihardesten: "Zueri ongi-etorri egiten dautzuenak eni daut egiten, eta eni egiten dautanak ene Igorleari dio egiten" (Mt., 10, 40).

Lan gaitza diote Jesus'ek galdatzen. Apostoluek aldiz etzuten oraino gauza haundirik ulertzen. Eta heien gogo trixte zen, ezbaitzikaten ahantz Jesus'ek ibili azken solas-aldiak, eta heldu baitzen oreana nun Jesus'ek itzuli behar baitzuen bere Aita zerukoaren ganat. Jesus'ek ezditu halere abandonatzen: "Huna nun zeukin nagon egun oroz, mendeek dirauteno... nik igorriko dautzuet ene Aitak hitzemana (Izpíritu Saindua). Zaudezte beraz hirian, gainetikako indarra zuetarat jautsi arte".

"Betaniarat ereman zituen gero eta han, eskuak goititurik, benedikatu. Eta benedikatzen ari zituelarik, behexi zen heietarik eta zerurat altxatu. Hek orduan, Jesus adoratu ondoan, bozkario haunditan itzuli ziren Jerusaleme'rat. Eta handik harat tenploan ziren aldebat, Jainkoa gorestén zutela eta benedikatzen" (Lk., 27, 50-53).

* * *

Jesus'ek bere hitza atxiki izan du. Mendekoste egunean, Apostoluek bilduak zirela elgarrekin, bat ba-

tean, zerutik jautsi zen harrabots bat haize ukaldi bat pasatzen izan balitz bezala; hek zauden etxe barne guzia bete eta inarrosi zuen. Eta agertzen ikusi zituzten suzko mihi batzu bezala; elgarretarik behexi ziren heietarik baxotxaren gainean pausatzeko (Ap. Eg., 2, 2, 5). Itxura ortan Izpiritu Saindua jautsi zen Apostoluen gainerat eta heien gogo-bihotzak bete zituen bere argiaz, indarraz eta dohainez.

a) **Izpiritu Sainduak Apostoluen gogo-bihotzak idokitzen ditu Jesus'en obrari eta erakaspenari.**

Ordu artinõ iduri zuen Jesus'en obran Apostoluek gauza haundirik etzutela ulertu. Orduan, bat-batean, lehenago ezagutu eta maitatu Jesus hura, gisa berri batean ezagutzen eta maitatzen dute. Ulertzen dute Jesus dela Salbatzaile bezala Jainkoak mundurat igorri izan duen bere Seme gizon egina. Ulertzen dute Jainkoaren Semeak zezakeela bakarrik bere bizia kurutzearen gainean emanez, bere Jainkoari gizadiak zor zion erreparazionea obra eta onetsaraz. Ulertzen dute ere Jainkoaren Semeak zezakeela, bere bizia kurutzearen gainean emanez, gizadi guzia altxa bere bekatuzko leize deitoragarririk eta berriz abiaraz egiazko zorionerateko bidean. Ulertzen dute Jesus'ek bururatu obrak dukeela gizadiaren bihotzean soraraziko itxaropenaren lore ede-

rra. Beraz beharko zutela Jesus'en obraren mundu guziari ezagutarazteko beren bizi guzia hortan kontsekratu.

Ez bakarrik Jesus hil eta piztuaren obra, bainan ere hirur hurtez heien gogo-bihotzetan Jesus'ek erein erakaspene bizia: "Zoazte, argi-zkitzue jendalde guziak... Ikasazue nik erakutsi dautzuetanaren atxikitzen eta zuekin izanen naiz menderen mendeetan! Zuek adituko zaituztenak ni adituko nau..." Apostoluak Jesus'en manu hortaz oroitzen dira. Jesus joana da; bere Aitaren erresuman da. Iduri luke Apostoluek, beharri berri batzuekin aditzen bezala dituztela hirur urtez Jesus'ek heiekin ibili solasak, edo jende multxoan aintzinean botatu predikuak, edo, han-hemenka ateratu parabola aberatsak... Mendekoste egunean, Apostoluek oharitzen dira, Jesus'ek zoin aberats utzi dituen: harek utzi erakaspenean dute biziaren gakoa, biziaren argia "zendako giren lur huntan, norat goatzin, zer den lur huntako biziaren hel-burua, nola berma". Ez, ontasun hori ezdezakete berentzat gorderik atxik: "Zoazte, argi-zkitzue nazione guziak", horra Jesus beraren manu.

Izpiritu Saindua beren baitan dute eta argitzen ditu. Hemendik goiti, egun guzietz, hobeki ikusiko dute gehiago beren begietz ikusiren ezduten Jesus; klarkiago adituko heien beharrietan gehiago sartuko ezden Haren mintzoa... Oroituko

dira Jesus'en so egiteko, mintzatze-ko, ibiltzeko manerez. Betania'n, piztu zuen Lazaro'ren herrian pasatzean, Jesus'en uratsak hautemanean dituzte, hobi aintzinean egin haren nigarrak xukatuko, eta berriz adituko Jesus, Marta eta Maria'ren kontsolatzen: "Ni naiz Piztea eta Bizitza" eta, azkenekotz, haren botz boteretsua: "Lazaro, zato kanporat!" (1).

Etziren Apostoluak Jesus'en oroitzapenak biziko, bainan, Izpiritu Sainduaren botereaz, heien baitan sortu Jesus berarekin: Jesus bera obran heien egintza guzietan; Jesus bera mintzo heien aho-mihitan; Jesus bera bere Apostoluetan Jainko Aitarene goresle eta gizonen Salbatzaile: "Ez naiz ni bizi, bainan bai Jesu-Krixto ene baitan" (Jon Doni Paulo'k).

(1) Jon Doni Joanes'ek kundatzen dauku XI-en kapituluaren gertakari hori frango xeheki. Hor ageri da Jesus'en adixkide leiala. Nola etzuen behatzen Jesus'en erraneri? Nola etzituen gogoan atxikitzen Jesus'en jestu eta manera guziak? Ohartzeko, aski da haren Ebanjelioa burutik-buru artoski irakurtzea. Gertakari huntan deusik eztu uzten galtzerak: denak zuhurki "reporter" bat baino hobeki ekartzan dauzkigu ikusi eta entzun bezala: Jesus'en eta bere dizipuluekilako solasak, Lazaro'ren arrebekilakoak; Jesus'en adixkide-mina "...nigarrez hasi zen": bere zeruko Aitarene alderako amodioa "...eskerrak zuri, Aita, entzun nauzulakotz. Beti entzuten nauzula ba-nakien bai nik, bainan hemen den jendearen gatik nitzazu hola mintzo, sinets dezaten zuk igorri nizala"; mirakulu horren ondolik, nola judu askok Jesus baitan sinetsi zuten eta aldiz apez-nausi eta Farisauek "Jesus'en hilarazteko xedea egun hartan hartu".

b) Izpiritu Sainduak Apostoluen gogo-bihotzak indarrez betatzen ditu.

Mendekoste artino Apostoluak beldurti ziren: aladere ikusi zuten nola Jesus hartua izan zen, akusatu, gaizki erabilia, kondentatu eta kurutzefikatu... Jon Doni Petri'k ez bide zuen arrunt ahantzia nola bere nausia ukatu zuen, baik-eta etzuela ezagutzen ere! Pazko goizean Jesus piztu zen eta aintz aldiz agertu zitzaizoten, heiekin egon, mintzatu, baskaldu... zerrurat igan aintzin. Halere herabe ziren jendartean agertzeko, enkas zer gerta ere: ixiltasunean elgarretaratzen ziren eta otoitzean zauden Jesus'ek hitzeman Izpiritu Sainduaren haiduru.

Izpiritu Saindua heien baitalat jautsiz geroz, arrunt bestelakatuak dira. Atzo uzkur, egun jendartean agerian. Atzo ixil-ixilik nihun ez ezagun, egun sekulako kaldan. Atzo gorderik, egun plaza gainean: Jon Doni Petri, denen buru, osteka bildu jendeari mintzo egiazko Jainkoaz eta igorri izan daukun bere Semeaz. Iduri luke bihotz berri batekin senditzen bezala dutela munduaren miseria. Beren bihotza zabaltzen bezala dute Jesus'eranen heinerat: Jainkoaren amodioan mundu guzia maitatzerainokoan. Ez bakarrik Izraeldareri, bainan beste nazione guziera "BERRI ONA"-k beharko du ezagutarazia izan: Jainkoak nazione guziak dei-

tzen ditu bere Elizaren eraikitzerat, Eliza osoak adora eta maite dezan, eta gorets bere obra miresgarrietan. Erakaspen hori beren lekukotasunaz beharko dute finkatu: beren begiez ikusi dutena beren soaz ikusaraziz; beren beharriez entzun dutena beren mintzoaz entzunaraziz; beren eskuez hunki dutena beren obrez hunkiaraziz. Eta "BERRI ONA" bere baitan untsa hartuko duenak Jainkoari dio ihardesten eta sartzen da Elizan Bateioa errezebituz. Apostoluek Jesus beraren jestuak ereberrituz konbertitu direnen menean ezartzen dituzte Jain-

koaren graziak, Gorputz Saindua eginez, ogiaren eta arnoaren gainean, Jesus'en oroitzapenetan eta hura berriz jin artino, Jesus berak erran hitzak erranez (Lk., 22, 19). Bekatuak barkatzen edo atxikitzen dituzte lurrean eta zeruan (Mt., 16, 19; 18, 18; Jo., 20, 23). Eskuak hedatzen dituzte eta Izpiritu Saindua jautsarazten bere dohain guziekin (Ap. Eg., 6, 6; 8, 17-18; 13, 3; 19, 6; I Ti., 4, 14; 2 Ti., 1, 6). Elizaren buru dira, Jesus'ek ezarriak. Eliza bidatzen dute eta membro guziak laguntzen Jesus'ek zabaldu bidean: Egian eta Bizian.

Uztak, 16

Gernika'n izan dut nere Meza. Kontzilioak eman digu zama berria; aurrerakoan ez dugu hitzaldigabeko Mezarik igande-jaietan. Holaxe hobe guziontzat, kristauen presakagureari sosegagarri hori emango badiogu ere. Euskera ahaztu duten apaiz gizarajoak! Ez nuke beren bildur-azale-tan sartu nahi. Hala ere ta beharbada: euskera gajoa! Denetariakoak ikusiko dire.

Gaurkoa (beno: Meza ta ez hitzaldia) hildako batentzat izan dut. Miren Iziar zuen izena. Polita, ez da? Izen politak ba-ditugu, ba, gure nexkentzat. Hala ere ez dute balio turismua erakartzeko (barka, nahasten ari naiz: izenak, e?) Hemezortzi urterekin hil da gure Iziartxo ta bihotzarekin burrukan. Lagunik onena etsai bihurtzea ere! Bihotz gehiegi nun-bait hain urte gutirentzat. "Parisetik" Parise'rakoa laister burutu du Iziartxo'k, han hilla baita nexka.

Nik ez nuen ezagutu ta hillik ezagutu dut. Tamala, Gernika-alde-tik, dirudienez, arras maitatua zen-ta. Bihotza eri zeukan eta ohe-ertzean besarkatu zitzaion guzior eriotza. Baiña honelako istripuak gora-behera ez gera erremediagarri bizioak: hemen ukuillu-zoramenetan beti! Ahal baledi, hil-herrietako hezur oriztak jantzi behar lirake bizitzarako...

Hori da, Iziartxo: gero arte, gure honek ere ez baidu geroko geroaren luzamendutan ibiltzerik. Ausaz, nolako besarkada biona kamiño-ertzeren batean!

IÑAKI ITURBIOTZ

Uztak, 18

Harrigarrik idoro dut gaur: "Escritores en euskera los hay abundantes y buenos, y no sólo prosistas (ez, ba, "poetak" ditugu gehienak-eta...). Mencionar nombres

fuera riesgo de traición en nuestra memoria, por posible omisión involuntaria de alguno, mas está en el ánimo de todos (zer...?)."

E? Zenbat gauza hain laburki ta trinko! Bost milla deabruk eramango ahal naute hori dena egia bal-

PARKEKO

din bada! Jesus, ba, nundik gatoz, eta norakotan? Gezur-lapikoa da hori, ta dena borondate onezkoa. Sar, bai, murgil zuen buruak gezur-ondartza horretan: estali begiak ametsez, bete belarriak gezurrez: sar zuen buruak hortxe, oiñetaraifio, guk borondate oneko kritikuok —e-torkizunari parre egin dezaiozuten— zangopetan kiribilduko zaituztegu-ta. Egon lasai, trankil eta zabal: egin parre ta dantza, familia “onekoak” gera-ta. Begira bestela.

“Escritores en euskera los hay abundantes y buenos”. Asko? Bai horixe! Nik, nere ikastolan, ba-ditut berrogeitabost, denak Euskal-Herri'ko eskribidore abundanteeta-koak. Zer nahi duzue gehiagorik? Zenbatzen hasita, laister bil liteke millako bat. Onak? Oso, gafiñera; baiña zerurako ala inper-nurako jakin behar. Ez dago gogo-

ki, Trintxerpe'ko Cela, Camus'tar Alberta, eta ez dut jarraitu nahi memoriaok traizio egingo baidit. Ta, bukatzekoa, esan dezadan: “está en el ánimo de todos” kritikoa-ren borondate ona ta aipatu ditudanen izenak.

Bai, euskaldunok sinismena behar dugu bi gauzetarako: ikusigabea sines dezagun eta kritiko gehienek esaten dizkigutenak on-hartze-ko. Fedea ta fedea Don Kixote'ren sepultura topa dezagun.

Con tal que yo lo crea,
¿qué importa que lo cierto no lo sea?

Gora eskribidoreok: ¡Poneos en marcha! ¿Que adónde vais? La estrella os lo dirá: ¡al sepulcro! (Unamuno).

Uztak, 20

Gaur Nietzsche, rekin egin dut ekiñaldi bat. Gizona barrabasa hauxe! Esku-artean dudak kondairagille honek ez du biziki maite “pizti illegorriaren” aita; ENBIDO-tik gorakoak botatzen dizkio ausarki. 1889'ko illunaldiaren aurretik, illundu ta legartua omen zegoen adimen hura. Baiña kritikariaren adimen-lepondotik heltze horrek erdi-asarretu egin nau. “Adimena ukatu, barkazioa lortu” dabilzan abogaduak ez ditut deus gogoko. Beti pentsatu dut ez dutela gizonok lege-jokurako behar den arteziarik. Beharbada, enganatua nago. “Zeruko ARGIA” jaso dut, baiña

EUROPEAN

ratu besterik: teatroan Matximentako Sofokles, Shakespeare'tar Gillelma, Lope de Vega Ibarra'koa, Tupiñondo'ko Calderón, Gizaburuaga'ko Pirandello, ta Santimamifi'e'ko Ionesco; nobelan, berriz, zer ez dugu guk: Apatamonasterio'ko Dostoiebs-

lehendik ikusia neukan 51'gn. hau, gureru bi etortzen baidire bata-bestearen albisterik ez dutela. Korreo-misterio bat ba-dut hemen: nere aleak biz-pahiru eguneko bide luzeagoa du ia beti. Nortasun haundikoak dire pertsona inprimatu hauek, bakoitzak bere bizi-erritmua. Oso indibidualista omen gera euskaldunok-eta...

Gaurkoan lehenbizi idoro dudana zera izan da: gure Iruñe'ko "opustar" inprimatzaileak ez direla oraindik euskalarik: "otzaila" diote. Hala ere, "euskalarion" zenbait pekatu ez dire eramangarriago. Gure asterokoa-

ren "Zeruko" ttipiño horrek, "ARGIA" beso-zabalaren kolkoan galduta, zer esan nahi ote du? Eibartar Sandiaren "inperuko auspoa" datorkio edonori burura. Baiña, hauek honela, "kaletarrago" doa horrelaxe.

Ez da makala oraingo honetan egin diguten egitekoa! "Intelektualak" kailo-olatu egin dituzte, agi denez, horiek baidire zaindu-beharrekoenak. Tira, borondate onekoak omen dire ta onezkero barkatu diote laidoa Zuzendariari. Azken horrialdea kenduko zitzaien, ba!

Uztak, 22

Ba-dire, diotenez, izkribu-jarioa dutenak ere. Beajondeiela! Egon liteke, ba, luma erabilli gabe! Batez ere deus esatekorik ez denean...

Giza-eskubideeri buruzko lan bat izendatu didate, ta egunotan nabil matzari nundik helduko. Denek dakite zer esan behar dudana: "gizona pertsona da, ta pertsona honen gain eraiki ditu Jainkoak eskubideak..." Nora joango zera, ordea, oin-harritza horrekin "purra-purra", iñori entzumen irabaziko diozulakoan. Guk gauza "pratikoak" behar ditugu, ahal dela lapikoarekin zerikusi haundia dutenak, eta printzipioak aipatzen badituzu parre-xirria eskeifniko zaizu inguru guzitik. Bazkari on baterako ez badire behintzat.

Baiña, horra ba, ez badakizu ere irribarrekeri hori nik erabiliko duan giza-izaera gaiztotik datorkizu...

Uztak, 25

Euskal-Herri kanpotik bizi den adiskide batek izkribatu dit eta lagun óatek esana jakin-arazi. Gure JAKIN honetatik tituk ez omen du konpreni. Ta errua nun ote da? Egia, ez dakit ezer eta zalantza ongi mingarriak ditut

hor barnean.

Ez dugu eskola-maisurik, ez idazle-maisutzarik. Aresti'k esan zuela uste dut: "escribidoreak" ditugu erruz; gure baratzan porruak hainbat gutienik. Truka ditezke.

Geroak urka nahiz barka gaitzala! Baiña bildur izan: izango ote da euskaldunik borrhero nahiz barkatzaillietarako?

Uztak, 28

Zer nahi duzu: hildakoen zerak eta zahartzaroak halako zirrara bat ematen didate. Hiltzean baidugu menturarik menturatsuen. Hezur eta hauts bilakatze hori! Ta, hala ere, igesarekin ezer konpontzerik balego, gaitz erdi. Baiña gaitza osorik eman zaigu ta ez ahaztea dugu ondrauena.

Gaurko Meza hildako baten alde izan dut. Normala apaizontzat. Nola-ko hildakoa, ordea! Baserritik elizara lagundu diot gorputzari, baiña ez dut ikusi. Adifñekoa zen, diotenez. Baserri oneko etxeckoandre

ona. Atzo goizean, luze ta gogor idoro zuten ohean. Esku-muturrak labanez irikiak zituen. Hiru egun aurretik jaunartua zen. Bizitzak ba-dituela paradojak.

Agi denez, zoramenean batean zertu du egitekoa; ondorenak, ostera, sekula guzietaraiño luzatu dire. Zoramena izan da, agian, haren zorion-iturri betikoa. Ez ditugu eza gutzen adimenaren mugak eta norakoak. Bizitzaren luze-zabalak ler dezake burua, ta, ondorentzat, etorkizuna galdu. G. B.

IDAZKI EZKUTUA

ALDAPEKOAK

Betiko adiskide:

Amaika aldiz gerta oi zaiguk irakurleori idazleen arteko eztabaidak dirala ta, gure ezjakifia erakusteko beldurrez edo, alperkeriz edo, darabilzkiguten gaiari buruzko gure iritzia emateke ixilik gelditzea.

Ni neu gaurko ontan ausardiz eta esanguraz gañezka natxeok; etxean bakar-bakarrik nagoala bestetan ez bezelako ixiltasun eta pakearen jabe naizelako izanen duk, agian. Nolanai ere emen natorkik, marraskilloen antzera adarrak geldi-geldiro eguzkitara atera ta —Z atzizkiaz JAKIN'en 15'garren alean diokenari buruzko nere ustea azaltzera.

Andi-andika ta azaletik begiratuta bitarikoak dituk aldaska-atzizkiak: Izaki bizidunentzakoak eta izaki bizigabeentzakoak. Onelatsu:

gizonari, gizonaren, gizonagaz, gizonagandik
mendira, mendiko, mendian, menditik, e. a.

Batzu besteekin erabil ditezkelako jakifia, bañan MENDIARI ITZ EGIN edo EMAKUMETARA JOAN esatean, MENDIari alako nortasuntxo bat edo ematen zaiok, eta bigarrenean berriz tokizko esanaia somatzen diat.

Bestalde, bi atzizki-sail oien arteko bereizpide garbi bat ba-zegok; auxe, ain zuzen ere: Lenbizikoez izen mugatua eskatzen dutela, eta izaki bizigabeentzakoek berriz mugagea. Onela:

ginzonAri
gizonAren
gizonAgan
gizonAgandik

Mendi ra
mendi ko
mendi an
mendi tik, e.a.

Ori bakarraren einean; askoren einera aldatzeko berriz:

gizon.A-K
gizon.A-(R)I
gizon.A-GAZ
gizon.A(RE)N
gizon.A-(RE)KIN

gizon.E-K
gizon.E-(R)I
gizon.E.GAZ
gizon.E-N
gizon.E-KIN, e.a.

Giza-izena aldaskatzean, berez mugatua izaki, atzizki mugatzallearen bearik etzegok: Joxe-K, Joxe-RI, e. a. (1).

Bergara'n eztiagu bein ere R tartekatzen; A-E aldatze soillarekin egiten diagu aldasketa, bafian bidenabar azentua aldatuz:

gizonÁi
gizonÁn
gizonÁkin

gizonEi
gizonEn
gizonEkin, e.a.

Beraz, izaki bizidunentzako A-E aldakuntza ortan zetzak bakarretik askorako aldasketaren guna. Azkue'k ezlik E orren jatorririk ematen, eta mundik norakoa ote danezko galdera egiten dik Morfologia'n. Neri, Oñati'ko **dakarrA'k** (gure **dakarrE** ta zuen **dakarTE** ifioiz "i"zko askartzallearen bat izan ote daneko susmoa ematen zidak; baita Goierrin entzun izan oi ditudan **gizoneIri** ta antzerakoek ere. Alaber, "i" ori litzakek "a" (giputzen URA) izenordeagandik "aIek" ateratzen duana ere, arrezkero bere esanaiaz aztu ta, txapeldunari bigarren txapel-K askartzallea ezarri ba'zioagu ere (**nortzu**, **zertzu** ta alakoeri ezarri zioagun bezelaxe).

Izaki bizigabekoetan berriz:

mendi-KO
mendi-RA
mendi-TIK
mendi-An (2)

mendi-ETA-KO
mendi-ETA-RA
mendi-ETA-TIK
mendi-ETA-N

Emen ere askartzalle bat arkitzen diagu; ainbeste toki-izenetan azaldu oi dan ETA, ain zuzen ere.

Eta gakizkion orain ire —Z'ri. Ire aitak, Elizalde'k, Altube'k, Azkue'k

(1) Nor-izena izen arrunt bezela erabiltzea ifioiz gerta litekek, eta orrelakoetan izen arruntentzako araupeko egiten dek:

A (todas las) Marias de Bergara = Bergara'ko MariEri

(2) AN, eta ez N; ikus "etxeAN", "leioAN", "baratzeAN".

eta beste askok —Z ortaz esanak jaso dizkiat. Nere ustez, gauza bat zegok garbi baño garbiago: Atzizki orreri izen mugatua dagokiola:

eta ez semeAZ itz egin,
semeZ itz egin.

Izaki biziduneri dagozkienetarikoa diagu beraz eta, orrelakoeri dagokienez,

seme.A-Z itz egin
seme.E-Z itz egin

dituk bidezko; azkenengo ez ik diokenez labur-zurrean, ala bearrez baik. Eztiat beraz ire **semeETAz** onartzen. Ona emen, nere ustearen indargarri, idazle, zaharregandik jasotako zenbait ale:

Joanes Etxeberri: Euskal-herri. A-Z mintzatu
seme.E-Z ere erran
latin.A-Z diona
eskualdun.E-Z erran
Karlo-Magno-Z mintza
Sara-Z eskribatu.

Axular. erremusina egite.A-Z
mundu.A-Z eta munduko.E-Z

LizarE.'koa: ez lotsatu deustz ere, ez erlote.A-Z, ez beneno.E-Z
(Azku'e'k, ain zuzen ere, "venenoS" itzultzen dik),
ez... arma guzi.E-Z, ez mundu guzi.A-Z ere.

GizonAZ eta **gizonEZ** beraz, naiz Andima'k ere Eusko-Gogoa'n **landareETAZ** eman.

Izenordekoekin eta berriz,-ZAZ,-TAZ,-TZAZ erabilli oi dituk. Irurak bat dirala onhar ditekela uste diat, D edo T TZ biurtze ori bestetan ere gerta oi baitek (-DAKO eta -TZAKO). Idazle zaharregandik:

Liz. Elk.:	niTAZ	Uriarte:	iZAZ
	deusTAZ	Moguel:	oneZAZ
Axular:	niTZAZ	Añi.:	aZAZ (de aquéll)
	harTZAZ	Intx.:	zerTZAZ
Oihen.:	niZAZ		zihaurTZAZ
	zuZAZ	Liz. Elk.:	niTAZ

—Z ere oiekin bat ote? Etzekiat. Ik, Larramendi'rekin bat atorrela (ire aitak eztik erabat garbi ikusten) -TZAZ izenekin erabiltzea onartu egiten duk,—REN— tartekatuz ala ere.

Nik ikusten diadanez, bakarraren einean —REN— tartekatzen du-

ten guztiak atzizki bikotxak dituk, "posesivo"-a oñarriztat artu ta beste atzizki bat gafieratzen diotenak, alegia.

Onela:

gizonaREN-TZAT
gizonaREN-GANA

gizonEN-TZAT
gizonEN-GANA, e.a.

Izenordekoekin ere berdin:

Atzizki soillak:

niGAN
niGAZ, e. a.

Bikotxak (posesivoaren gafean eraikiak):

neRE-TZAT
zuRE-GANA, e. a.

—TZAZ ere bikotxetarikoa ba'litz, izenordekoekin ere "posesivo"-aren ondoren azalduko litzaigukela nik uste; onelatsu:

NiRE-TAZ, niRE-TZAZ, niRE-ZAZ
iRE-TAZ, iRE-TZAZ, iRE-ZAZ, e. a.

Bańan idazleetan eztiagu orrelakorik arkitzen. —TZAZ eztuk beraz oietarikoa, eta ezin ditekek beraz —REN— tartekatuz erabili.

Laburki:

1)—Z atzizkia izaki biziduneri dagozkienetarikoa diagu, eta bere erabil-araua auxe:

gizon.A-Z

gizon.E-Z

2)—Z eta izenordekoekin eta erabiltzen dan -TAZ,-TZAZ,-ZAZ bat ote diran etzekiagu.

3)—Nolanai ere, -TAZ,-TZAZ,-ZAZ ori atzizki soilla duk, eta —REN— tartekatuz erabiltzea eztuk zillegi.

Bukatzeko: Ni ez nauk idazle, ez irakasle; bete-betean "populu" billakutzen nauk beraz, eta "populu"-ak ere bere izpidea ba-zeukak, zer arraio! Bańan... "populu" izatea etzaidak atsegin. Len ba-nintzala? Eta zer ba...? Langilleak ere len "proletario"-ak hituan, eta orain berriz "productore"-ak. **Erri** izatera alda nazak beraz, naiz eta soil, xume edo arrunt izan. Milla esker!

Eta orain adarrak koskol barrenera lenbailen bil ditzadan, ire erasoaren zai; nolanai ere lasai natxegok, eraso ori onginaiezkua izanen dala ziur baizekiat.

Emazteari gorantzi ta gorantzi, aurreri muxua, eta erorrek artzak betiko adiskide onen besarkada estu bat.

ZUBIARTEA'RI

Adiskide min:

Otoi, barkatuko al-didak ire esku-titz sakon eta ernegarriari orain arte ez erantzuna. Esan bearrik ez, lanez leporaiño nabillela —orain batez ere gure Aide Nagusiekin bete-betean murgilduta— eta gaur arte ez nauk egin txolarte baten jabe ireari erantzuteko.

Ikuskizun sakon eta zolia daukagratatika gaietan eta orretxegatik eztaukak —nik bezela— iñoren besotik ibilli bearrik. Ire azalpena txit ederra irudi zaidak eta nunbait argitaratu bear ukela duk nire iritzia, ik arrotzen duken gaia euskaldun guzientzat baituk jakingarri. Ire arrazoi mardulak ukatu gabe, ordea, oar-pento batzuek egin gura nizkikek.

1º "Eztiat beraz IRE semeETAz onartzen", diok, ene ustez, ausarki xamar. Nik "Jakin"-en esandakoetan etzegok ezer "nirerik". Ni, beste batzuek gai orretaz idatzitakoan oartzuna izan nauk soilki. Gai ontaz nire idazlanean ezarritako guzia Campion'en gramatikatik eta ene aitaren "Sufijación"-etik zurrupaturik zegok eta oiek esandakoak zabaltzea izan duk ene lana.

ETA askargilleaz entzun diaten lenbiziko gaitzespena irea izan duk. Egia duk Azkue'k bere "Morfolo-gia"-n aipatu ere ez duela egiten (ni beñe-pein ez nauk gogoratzen) eta bere pa-radigmetan "gizonEZ" bakarrik onar-

tzen duela. Baiñan, Campion'ek di-onez, Bidaso'z emendikoa ez-ezik La-phurdikoa ere ba-duk. Ik jartzen di-tuken adigarriak balio urrikoak di-tuk gai ontan, Etxeberri, Axular eta Lazarraga Elcano'koa sortaldekoak baitituk. Ez nauk oartu sartaldeko idazle zaharrek nola darabilten. Auzi au epaitzeko bearrekoa litzakek auk aztertzea. Gaurgero oartuko nauk on-tan.

2ºgn. E, ETA'ren ume dela ukatzen duk. Ontan ere Campion'en esanetara etorri nauk, nik neuk ezpaitze-kiat jainko txikien berri. Ona, napar idazle aundiak guztiontzat diona:

"El dialecto suletino de una mane-ra obligatoria, y el labortano en con-currencia con la forma integra, hacen sufrir una violenta contracción a la abundancial ETA, eludiendo su se-gunda sílaba. De aquí GERRENEZ "de los asadores", LURREZ "de las tier-ras", ARRECHEZ "de las terne-ras" y las formas labortanas SEME-ETAZ, y SEMEZ, AITETAZ y AI-TEZ, ETSEYETAZ y ETSAYEZ" (1)

Guztiau gezur borobilla al-duk? Campion'en irudimenean oretutako ipui aizetsu bat? Eztiat uste iñolaz ere Iruñe'ko seme argia oietakoa ze-nik. Ene ustez, euskal-idazle klasiku-tan oiñarritu uken baiezko ori egitean. Alabaña, ene entzukiari gozoago eta atsegiñago zaiok "gizonEZ", "gizo-nETAZ" baiño eta probatuko ba'ida-kek bigarren au gaizki erabillia dela

(1) "Gramática de los cuatro dialectos literarios". 232-233 or-aldeak.

edo ez dela sekula erabilli, berealaxe baztertuko nitek.

3'gn. Zentzuzko azalpen bat egin ondoren, —TZAZ ezin erabilli ditekeala diok —REN— tartekatuz. Teorian eta apika praktikan ere —baiña ez erabat— irekin niok gai ontan. Azkue'ek bere "Morfologia"-n ezlik aintzakotzat artzen ere erabilkizun au eta orregatik idatzi niken "Jakin"-en: "Izaki bizidunak direnean, beste forma auek ere zillegi dituk ENE USTEZ".

Izan ere, sekula eztiat segurantzi osorik izan gai ontan eta bai zalantzaxo ugari, baiñan, ene aitaren "Sufijación" liburuan ikasi niken Aita Larramendi'k onartzen zuela tankera au eta ene ustez Andoain'go Aitajesuita aintzakotzat artua izan duk orain artean eta izango ere geroan, Aita Larramendi'k gure bizialdia baiña berreun urte lenago idatzi ziken eta guk baño Euskalerrri jatorragoan arnas artu. Liburu zaharretan tankera auek ageri ezpa'dituk ere, ez ote zizkiken populuak (barka, erriak) erabiliko? Bestela, nundik atera ziken Aita Larramendi'k? Lardizabal'en "Gramática Vascongada"-k bestalde, nire zalantza biziagotzen zidak. Ona, gauza bitxia Lardizabal'en aboz: "Al artículo propio del genitivo, que es AREN, se le añade ZAZ; v. g. Jaun-aren-zaz, buru-aren-zaz, y tiene la misma significación. Este mismo segundo artículo zaz sirve también para el genitivo del plural: v. g. Jaun-en-zaz, pero no el primero az, que es peculiar del singular: v. g. Jaun-az. Este artículo zaz añadido a aren ESTA EN

USO EN EL DIALECTO LABORTANO, Y TAMBIEN ALGUNAS VECES EN EL DE VIZCAYA, PERO NUNCA EN EL DE GUIPUZCOA" (2).

Ez al-duk au bitxi, Josu? Nik uste niken —AREN-ZAZ iñungoa izatekotan Gipuzkoa'koa izanen zela, Aita Larramendi izan baitzen beronen lenengo erakustalle, baiñan Lardizabalek ukatzen dik, Laphurdi'ko eta Bizka'i'ko iritzirik. "Urrutiko eltzea urrez, bertara joan da lurrez". Ez ote ziken pentsatu Lardizabal'ek Gipuzkoa'n esaten etzen ezkeroz, berak ezagutzen etzituen bazterretan esaten zela? Eta besterik gabe ALA esaten zela zabaldu? Campion'ek Lardizabil'i jarraiki, noski, aipatzen dik "Jabearentzaz", "Jaunenzaz", Laphurdi'ko iritzirik (3).

Nori jaramon egin? Nik neuk etzekiat. Nik atzizki bikote au zillegitatz jo ba'niken, gure gramatikalarietan kinfidantza jarrita izan uken. Auek uts egin ba'ditek, ni ez nauk errudun. Alabaiña, Larramendi'gandikan asita utsegite au zabaldu dela iñork probatzen ba'dik, nik berealaxe baztertuko diat.

Guztiau baño txarrago duk, Josu, eta ni ortara niak beti, "Eleizalde'tar Koldobika" ire errikidearen itzulpen au (4):

Arerio geztotatzaz ni aldeztu = Del enemigo malo defiéndeme, itzultzalle-

(2) Ikus Francisco Ignacio Lardizabal'en "Gramática Vascongada"-an, 5'gn. orral.

(3) Campion'en Gramatikan, 231'gn. or-ald.

(4) I. M. Echaide'k aipatua "Tratado de Sufijación"-en, 239'gn. or-ald.

ak dionez. Arerio gaiztoaz babes nazazu, zerbait litzake, noski, baiñan ire errikidearen itzulpena eztiat uste ez euskera, ez gaztelera eta ez txinua denik. Ori, ene iritzi apalean eztuk ezertxore.

Auxe duk dena, motel, gure arteko auzian, edo obeki esanaz alkar-izketan, auzigairik ezpaitzegok bion arteko iritzietan eta asarrebiderik are gutxiago. Ik eta nik alde gutxi zeukagu euskerari buruzko pentsakizunean. Euskaltzaleen artean gu bion artekoa baiño alde aundiagorik ezpa-ukek, euskeraren batasun osoa aspaldi iritxi genikek.

Itz erditxo bat bukatzeko. Ire esku-titza, niri zuzenduarren, arestian esan bezala, eztuk niretzat bakarrik egiña,

euskaldun guzientzat baizik. Zergatik eztuk argitaratzen? Aldakirik ezpa'duk, ematen al-didak baimena Arantzazu'ko prailleai igortzeko "Jakin"-en argitara dezaten?

Urteak joan, urteak etorri, ire luma gazi-gozoaren egarritan eta baurautan gauzkak, Yosu, eta penagorri duk ire gogoeta mamitsuez eta elelder ioriaz euskaltzaleok gosez irrikiturik edukitzea. Beraz, ire gramatika jardunaldia argitaratzeko baime-na ez al-didak ukatuko. Euskaltzaleak oro eskertuko ditek ire opari aoxuri-garri au.

Agur, adiskide, eta onar ezak ire lagun zahar onen besarkarik sendoe-na. Etxekoai milla goraintzi.

1961

Nobelarientzako oñarri batzuek

J. SAN MARTIN

Aurtengo irallean Urkijo Mintegiak Donostian antolatu zuan literatura solasetarako, nobelari buruz egin nuan lantxoia oñarri arturik, azalpen oiek eman nai nituzke. Euskal literatura indartzeko gauza asko ditugu premiñazkoak, ta oien artetik nobela ez da azkenerako utzitzekoa. Puntuz-puntu dijoaz solasaldi artan erabillitako gaiak:

1.—Idazleak bere toki berezia arkitu bear du.

Erbesteko literatura ezagutu bearra dute gure idazleak. Ba-dira literatura zaarrak eta literatura gazteak. Gurea nunbait finkatzekotan, azkenengo ontan izan bearko du.

Zaartasun aldetik Españia ta Prantziakoak ditugu aukerakoena.

Baña, gurea indartuko bada, gazteak jokatu duten erekin burua bat egitea geiago komeni zaigula nik uste. Gogoan izan gurea erne nairik eta erne ezifik dabillega aspaldiko urteetan. Beraz, gazte bezela jo bearko dugu; utsean gelditzerik

nai ez badugu beintzat. Eta, gazteen artetik Errusiakoa dugu noski eredutzat artzeko bezelakoa. Pushkin eta Gógol-engandik asi eta Turguénev, Dostoyevski, Tolstóy, Chéjov eta Gorki-ra arte.

Baña, oso premiñagarria da gure literatura zaarra ezagutzea. Lendik onerako bideak beti azalduko digute argi apur bat. Atzeak erakusten du aurea zelan erabilli.

Gaurko eraz idatzi bear litzake; izkuntza biziaren inguruan. Gaztekeraz ere, gaur egunean, ifork ez bai du idazten Cervantes-en erdera zaarrean; ta guk ere Axular-engandik ikasi genezake, baña gaurko

euskeran idatzi. Axular-ek bere garaikoan egin zuan bezela. Ta, gaurko euskera nola dan, ez dago esan bearrik: erriak aoz-ao darabilena, zerbait apainduta. Baña kontuz ibilli apainkeretan. Juan Ramón Jiménez-ek, au dio:

¡No le toques ya más,
que así es la rosa!

Literatura, jakingo duzuten bezela, mendez-mende aldatuz joaten da, garai bakoitzeko giroari loturik bizi dalako. Giro ori, literaturari, pentsamena kide dalarik, bere denborako konzeptoak jartzen dio; filosofia, politika ta artea dira auen artean zer ikusirik geien dutenak. Musikak ere bai zerbait, baña ez orrenbeste; musika oso astraktoa dalako. Ala ere, badirudi, Verlaine batek bere poesiak doñuz egin zituala. Ori dala ta, areri egin zezakeanik kaltegarriena da, bere lanak beste izkuntza batera aldatzea: itzak aldatuko dituzte, baña ez ordea doñua. Gaurko poesia astrakto askok ere ba dute doñu ori. Baña nobela baterako ez deritxot premiñazkoa. Nobelak beste eskabide batzuek bete bear ditu.

2.—Bakoitzak bere tokitik lana

Eskolak era askotarikoak dira ta idazle bakoitzak beretzako egokia aukeratu bear du, bere jakintza edo bizitzaren bitartez onduen datorkiona. Aal dala, erabilli bear gutuan gaien barnean bizi edo gutxienez

sakon ezagutu. Ortik bakarrik eldu lezake bere gaia menperatzera.

Bi bide ditu idazleak, bere barneko problemak kanporatu edo bere barnetik ikusten duan kanpokaldea adierazi.

Orixe artuko dut ejenplu bat jartzeko. Oso oker ez banago, bere bidean erraturako idazle bat zan Orixe. Askoren ustez, gauza gaitzak menperatzea da merituzkoa; bereri errez ateratzen zaiena baliozkoa ez balitz bezela. Uste eze, ama batentzat, aur-gintzan geiago kostatutako semeak geiago balio duala. Ori da gutxi gora-bera Orixe-n gertatzen. Poesia mistikurako iturri gardena zeraman bere barnean eta, buru gogorra alakua, beste lan batzueri loturik ibilli zan. Bere lanik onena **Barne-muinetan** zuan, eta bera, gizajua, etzan konturatzen. (Norbaiti esan omen izan zion bere lanik onena **Barne-muinetan** zala ere. Baña neri ta geieneri bestaldera itz egin zigun. Kontrako indarrez ongi ebillena zan eta ez naiz batere arritzen. Baña, **Barne-muinetan** onena zan ustean egon balitz bide ortatik jarraituko zuan, ez izan dudarik).

Orrez gañera, bere ametsetako euskera ederrean naro ebillen. Eztabaidetan sartzen zanean beste bizkortasun bat agiri zuan, ta beti izan balitz ori bere ofiarri, **Mireio**, **Aitorkizunak** eta **Euskaldunak** bera ere, dudarik gabe, euskaldunagoak izango ziran.

Idazleak, beti, **zelan?**-eri baño

zer?-eri garrantzi geiago ematean du gaurkotasunezko bidea. Jakiña, zeri, zelan ongi josi ezkerori litzake onena.

Eunetik larogetamarrek, liburu bat eskuratzen dutenean, jostatze-ko artzen dute; estudiokoetatik aparte. Orregaitik, irakurleak aria bear du; ortarako, zerek, zelanez baño indar geiago izan dedilla; irakurlearentzat aspergarri izango ez bada.

Nobelak, egokitasuna bear du lenbizi. Pio Baroja-k esaten zuan, liburu batean edonolako erak ontzat artzen zituala; gauza bat ez: aspergarria izatea.

Guk oraindik orrenbeste ere ez degu eskatzen, geienetan, ulertzen dan euskerarekin kontentuz izango giñake.

3.—Gure nobelari batzuen joerak.

Mende ontako literatura itzetan lander da, eta guztiok ezagutzen dugu, noski, Tirso de Molina-k bere **La prudencia de la mujer**-en euskaldunegaitik esana:

“el hierro es vizcaíno, que os en-
[carga,
corto en palabras, pero en obras
[largo”.

Eta alde orrek beti piztu izan du nere barnean zenbait itxaropen.

Gaurko era au guretzat egoki da-

tor, baña ideak gure mendi-arte estu oietan ez itotzen ikasi bear dugu: gure pentsamena zabalago, gure begiak aruntzago, ta gure gogoa sakonago. Geurean eta bestenean egon bear gera. Mundu onetan gu bakarrik ez gerala konturaturik. Iparraguiren “eman da zabal zazu”-ri jaramon geiago egifiaz.

Etxeita izan genuan nobelari bikain bat. **Jose txu** ta **Jaioterri mai-tia**, erromantiku azkenaldikoak izanik, motelxoak badira ere, denon ezaugarri izan bear lirake. Bazuan nobelari teknika.

Txomin Aguirre, Pereda-kin konparatu izan dute askok, baña batagandik bestera amil sakon bat dago. Alkarren kidea oitureri buruzko nobelak egitean bakarrik dute. Gaiak antzerakoak izanarren, erak oso desberdiñak zituzten. Bear bada, Agirrek, aren tankera artzea naiko zuan, baña bere landertasuna ezin izan zuan menperatu. Eskerrak laburtasun orri, bere lanak askoz ere gelago balio dute. Ta, bere itz jarioan orren ugaria izaten alegindu ez balitz, oraindik obeagoa izango zan seguru asko.

Kresala neurritz dabil; euskeraz idatzi diran nobelarik onenetakoa dugu. Nobelaren teknika aldetik esan nai nuke.

Garoa aspergarri xamar egiten da. Literaturaz aberatsagoa ta estilu bikaiña badu ere, apaingura larregi du ta pertsonaje paltsuak ga-

fierra .Nobelaren izan bearra ezta literaturazko arte utsa.

Ortan, gaurko idazleak obeki di-joaz, bafia oraindik ifork ez dio Agirre-ri urrik ematen izkuntz aberatzez eta estiluz.

Etxaide-k bultzatu du azkenaldi ontan gure nobela. Onak ekarri ditu era obeak, gaurkoagoak. Benetako nobelista da. Estilu bizia, eraginkorra, bortitza. Tamalgarria bere euskera errikoioago ez izatea.

Nobela bezela, **Joanak-joan**, euskeraz egin diranetatik puntarengoa dugu.

Irazusta eta Barrenso-ro-k nobelarako era bazuten, kemen apurtxo bat ere bai, bafia beren prosa motelegia da; ez dute gatzik.

Erkiagak ba du irudimena, oarle bikaña da, bafia moteltxo. Gañera, euskera zelan erabilik geiegi larritzen du; adibidez: "pentsatzen edo oldozten" eta antzerakoak maiz erabiltzen ditu, erabagi ziur bat artzen ez dualako. Ta ori oso aspergarria da irakurlearentzat. Bata edo bestea, ta beti ere, orrelako erabagi bat artu bear danean, erriaren alde obe. Nobela erriarentzat da; edo izan bear litzake.

Loidi-k irudimen azkarra du, idazkera samurra ta egokia. Euskera-ren aldetik, nere ustez, gaur dugunik onenatarikoa bai noski. Era ori, euskal literatura indartzeko bearrezkoa da.

Amabost egun Urgain-en, beste nobela onetako bat dugu. Bear bezelako euskeraz ornitua.

Txillardegia ez dabil zenbaitek us-te duen bezin oker. Egia esan, bera bizi eztan problemak artu izan ditu, ta ori oso gaitza da ongi era-biltzeko, bafia gutxienez, kezka azaltzen du; era berriak artu ditu, ta ori ere bearrezkoa dugu.

Egilleak igartzeko noski, Lear-tzak, Eduardo Mallea-ren **Todo ver-dor perecera** nobela aipatuko Aga-ta-n tajurak ditu. Mallea-ren nobela ori izkuntza askotara aldatu izan da, ta nik dakidanez beintzat, ifork ez dio aburu txarrik egin.

Gure literatura geixorik dugu ta geixoarentzat aize berriak onak dira. Segitu dedilla Alvarez-ek bide ortatik.

Oiekin euskal nobelari onenak eta geienak aipatu ditudalakoan nago. Norbait utzi badut, barkatu arren.

4.—Aurrerunzko bidea

Nobela bat idaztea bururatzen zaien guztieri ongi legokie Balzac eta Dostoyevski ezagutzea. Oiek dira nobelagintzan maixu. Sakone-giak badira ere, ezta irakasle obero-rik.

Bafia, ain urruti joateke ere, ba dugu beste maixu bat, etxean bertan Hemingway, Nobel saria jaso

zuan idazle bikaña Euskalerriko seme bategandik ikasi zuan nobelagintzan, berak orrela aitortu zuan: Pio Baroja-gandik. Ta aurrerago aipatu dedan bezela, ez zan gauza aundia Baroja-k liburu bati eskatzen ziona: "aspergarria ez izatea".

Taine-k ziona: egintza ta sortze ekintzetatik sufrituz igarotzen diran erriak omen dituzte ondoren idazle ta artisten jenerazioak; heroen semea egiten omen da artista.

Ta gure erri onek, bere il edo biziko auzian, guztiok bear ditu.

Gogoan artu: Erria idazleakin joango bada, idazleak errira begiratu bear du.

Inguru-minguruak adimenez aztertuz, ta esangurak ongi azalduz. Or dago idazlearen kakoa.

Azalpenak labur, ta euskera samur.

Guzti oien gañetik, **Clown** eztanik ez dedilla atera zirkora.

Mixteriorik

ez

da

Zergatik juduen ganako ikusi-
ezifia? Halaxe da Arruti'tar Dio-
nixio'k Arantzazuko fraileak, Jakin-
en idatzitako artikulu batean, egi-
ten duen galdera. Erantzun bat
egitera ausartzen naiz, ez bakarrik
liburuetan edo propaganda batzue-
tan ikasitakoarekin baina milloi bat
judu-arrotz dagoen errian bizi bai-
naiz, erantzuteko errazoiak baditu-
dala uste baitut.

Ez naiz duela laureun urtetako
gertaeretan sartuko, gaurko judue-
kin eta gaurko judaismuarekin nai-
ko lan duket. Urteak joaiten dira
jendeak eta erresumak kanbiatzen
baina arrazoiz berriekin antisemi-

D. PEILLEN

tismua beti berpizten; horregatik
Mundu Guziko Juduen Batzarre na-
gusiak inkesta bat egiten du jaki-
teko ea zergatik beti juduak gaiz-
ki ikusiak eta gorrotatuak diren.

Zergatik ezin ikusia? Arantzazu-
ko fraileak berak erantzuna ematen
digu, bere artikuluko elburu
batean: **Misio bat.** Misio horren
berri zeatza jakin ezkerio mixterioa
altxatuxeko da. Bi milla urtez ur-
bil juduek ez dute Erririk izan,
beraz gutiago Errizaletasunik; ju-
duak nazione guzietan sakabana-
tuak, barreiatuak bizi zirenez inter-
nazionalismu bat sortu zuten. Baina
errezago iresterazteko beren inpe-
rialismuari mythu itxura bat eman
zioten. Ez zen urri mythu bat as-
matzea Israel "Erri-autatua" zen
eta, beraz juduak Egiaren dunak.
Frailearen artikuluak berak dio:
"Eta autatze ortantxe dago Israel
erriko edestiaren oifiarri eta arra-
zoin guztia". Eta urrunago: "Israel-
go estadu eta bere zuzendariak ia
erabat laiku eta ateoak izan arren,
ondo itsasia dago oraindik juduen
barnetan beren misio onen konzen-
tzia". "Konzentzi horrek beste erri
guziei gain erri aparteko eta erri
berezi baten konzentzia sortu dio".
Zer dira aipatzen ditudan irur fra-
se horien mamia: Sionismua, ju-
duen inperialismua. Juduak gu bai-

ño geiago dira eta salbatu nai gaituzte. Baina **Uber-Mensche**, Nietsche'n gizonen gaindizkoa—Alemanei debekatua dena Sionistei libre.

Arantzazu'ko frailearen artikulak ondo esplikatzen digu juduek munduan nola beren buruak agerterazten dituzten, baina atzean dagona, Misioa ez digu aski aipatzen. Judu pentsazale batzuen ezkiribuetara joan naiz albisteka. Ez dakit zeinekin asi, Talmud'a ez dut aipatu nai fraide batek nik baino obeki baitaki haren berri, baina danek ongi ezagutzen dugun batekin asi: Karl Marx-ek Baruch Levy-ri idatzitako karta bat (textua: Revue de Paris, Ier juin 1928 page 574).

"Judu populo osoa bere buruaren Mesia izango da. Gure populuak munduaren gainean izango du bere erresuma. Bereizkuntzaren muru diren, arraza muga eta monarkiak egoitxiz eta Errepublikak Orokor bat eginez, zeinean juduak erritar gisa onartuak izango diren. Munduaren moldatze berri hortan, lur osoan barreiatutako Israelen semek, naiz ez erri bateko izan, zagi izango dira; hortarako guretako batzuek langille talde guzien burua eta gobernu iraunkorra artu bear dute. Langillen garaipenaz baliatuko gira Errepublikak Orokorro konponduko duten erri guzien gobernuak juduen eskuetara igar nazteko. Orduan jende bakoitzen ondasunak galdueraziko dira eta juduak erri guzien ogasunen gober-

nazale jarriko. Halan beteko da Talmud'eko itzemana, Mesiaren orduan juduek beren giltzapean munduko jende guzien aberastasunak edukiko dituzte.

Orain **Jewish World** egunkariak Londres'en 1883'eko otsailan 9 a:

Judaismuaren elburu andia da mundu guzia juduen irakatsiez azitzea eta errien arteko Anaitasun Orokor bat—judaisu zabalago bat—egitea, arraza eta errelegio arteko mugak galdu ditezten.

Baina judaisu hortan judu ez direnen sortea Nilus'en "Sion-eko zuurren protokoletan" ikasi genezake:

Goyimak (judu ez direnak), ixpirituz animaleak dira; ikusten dute beina ez igartzen eta beren asma-kizun guziak materialak dira. Beraz guzi hortatik argi da Naturak Goyim-en gobernatzeko egokitu gaituela.

Arantzazuko fraileak, zion giza-tasuna ukatzen genielan baina iduri duenez juduek animaltasuna ez digute ukatzen. Talmud-ean irin hortako opilak ez dira falta, beraz ez aal gira gu baino razistago, Juduak. Aitor dezagun juduen propaganda munduko onena dela. Juduak ez dira eranegun sortuak eta denbora zarretan—arrotz ibildari askoren moduan—erri guzietan gaizki erabiliak izan dira; astoenek bizia galtzen zuten eta bestek bizia salbatuz xotiltasuna ta zurikeria ikasten; horregatik azerikerian ez diegu kurtsu eman bearrik. Gai-

nera judua ez da itzekin egoten, egiten ere badu. Entzun Henry Ford'ena: Beian H. Ford juduen joku eta zurikeriez, New York World-en 1921'eko otsailan 17'a mintzatu zen. Andik sei urte diru-beaztopo andietan gertatzen zan, Diru trabak ordea mirakuilluz erori ziren Ford-ek juduez gaizki esatea utzi zuenean eta idatzi American Jewish Comitee-ko Marshall-i karta bat zeinean dion: —Merezitu gabeko laikoak eta gaizki esanak, juduak kezkatu uzten dituzte. Kontsideratzen naute beren etsai bezala”. Urrunago: “Judueri asegurantxa osoa ematen diet, emendik goiti nitzaz adixkidantza eta borondate ona egurukitzen aal dutela”.

Orain bigarren etsenplu bat erri zenbaitetan gertatzen denaz juduen gaizki esaten denean. Holako erri batetan irri-parre egiteko periodiku bat bazen, gorriez eta juduzalez askoz irakurria zen; baina bein salatu zituen erri artako gobernuak eta judu banku batek egiten zituen tripuzakak, biaramenean bizkarra- ren gainean auzi bat zuen: “Ejerzituaren, Armadaren gaizki esana gatik!! Baina bazuen illabete asko armadaz gaizki ari zela eta leenbikoz juduen gaizki. Jakin dukezu- nean banku horrek laugarren ta bosgarren “zer”-ak lagundu dituela aski da.

On da jakitea ordea mundu za- balean Europa erdi ontatik kanpo juduez jendek zer dioten. Hona ju- du oso guti den erri baten iritzia:

Sionismua gure mendeko atzipe eta inganio ederrena —Chu En Lai—. Askia da jakitea Rusoek zer begiz ikusia den Sionismua, beraz juduen propagandak ez ditu azeri gorriak ukitzen.

Gorrien egitate eta mesfidantxa horrek arrazoiak baditu. Komunismuaren astapenean Judu bat zen —eta badakigu gorago irakurrita nolako Judua zen—. Marx'i sozialismuari itxura berri bat ematen Enggels'ek lagundu. Leenbizikoe- tan Trotzky judua zen eta boltxe- vik'etan: Kogan Moch, Rabinovitch eta abar. Baina juduek ez dute Marx'ek itzeman konplitu. Azken judu andia Beria izan da, naiz Stalin'ek aitortzen zuen ez zituela maite. Beraz Sionismua eta Marxis- mua etsai dira; horregatik Ilya Ehrenbourg bezelako batek entzute badu judu izanik ez baita sionista. Baina gorrien artean ezin egin izan duten Misioa ia ikusi dugunez erri demokraten artean eraman dute. Frantzian danok dakigu egunkari aundienak Lazareff baten eskuetan direla eta gerra ondoko urrikaldiaz baliatuta radioaz eta telebisionez direla. Pentsa frantses paperetan judaiku propaganda hortatik aseak girenez eta ber musikak euskaldun zeretan entzuteak atsegin digunez. Hitler'ek juduei egin mixeriak gatik orain utsik gabeko santuak di- tugu eta jakinean edo ezjakinean danek haien propaganda errepika- tzen dugula. Tamalgarria benetan, dolugarria ez baita antisemiten eta

sionisten arteko iritzirik entzuten; eta entzuten denean ere juduen kritika zerbait baldin bada juduen makilatxoak ritmua emanik, danok faxista itsusi bezala salatzen zaituzte.

Areta Hitler'ek judu baino geiago errusiano ta polako il ditu. Errusian soldadoen eta arma-gaben artean amazazpi milioi eta horrengatik zergatik ez dugu Polofia ta Errusiatik datorren eta han egiten den guzia ederresten? Milioika errusianoak eta polonesak, millaka gitanoak il dira baina juduen genioa bear zen, orduan auzi bat pentsatzeko. Turkoek duela berrogei urte berreun milla armeniano il zituzten baina zenbat erri Armenianoei interesatu. Beste ilkera urbilagorik eta anaiagorik izan da, baina zein erritan "talion" legea erabiltzen da, amabost urteren buruan zauriak irikitzeke? Nere neska lagun judu bati galdetu diot zer uste duzu dela Jerusalem'eko auzia? Eta ogeitalau urteko Danièle Meyer haren erantzun: "gaizki probatua baldin bada zergatik ainbeste komeri; teatrurik eman gabe aski da iltzea".

Auzia asi gabe juduen ilketaz inkesta egin dutenak —Nuremberg-en asirik— juduak dira. Sei millioi edo seieun milla, ilketa ilketa da eta sarraskia sarraski baina juduen sarraskia munduko andiena izan zedin populu arrituentzat 6.000.000 ilen egilea bear zen; baina nola holako gerra itsusi gosete

andia izan ondoren eta 1938-eko 12 millioi juduak II millioiterat pasatu dira, naiz sei millioi il izaki. Europako periodista egiazalean "La Gazette de Lausanne" eta iparraldeko beste kaseta txikiago batzuk baizik ez dira holako dudak aipatzera ausartu.

Halaz ere proses hori, auzi hori Eichmann'ena edo nazi-ena dela uste baduzu utsean zaude. Egiazko arrazoia da Sionismuaren Judaismuaren krisi bat, errizaletasunaren eta internazionalismu juduen arteko borroka bat. Egunkariak irakurri naditutzu Ben Gurion'en eta Sionisten goraberak jakin dituketzu, bearrez Eichmann'en auzia etorrida. Sionismua Israelgo gaiten artean galtzen ari zen kanpoko judu aberats "lagunzalen" artean eta judu txiroen artean ere.

Jakin'eko artikuluan oso egokiro dio Israel'ez familia bat dela: baina arrixkua, bildurra joan ondoren populuak aztutzen du eta bere arrazako aberatsei ez dute hala obeditzen. On da noizik bein populuari gogoratzea zer jasan duen (abertsek ez baitute asko sofritu). Gainera Sionismuaren lokarriak sendotzeko ber denboran, aberatsei bildur pixkat emaita diru-familia azkar egon dadin, batez ere Israelgo moneda aula lagundu bear danean. Aberatsen artean ere bildurra joan Moltsaren Sionismua galtzen da (Ameriketara ostatu eta hotel batzuk debekatuak direla esateak gero Israelentzat dirua errezago ema-

nerazten du). Eichmann'en auzitik landa eske ohea.

Arrotz errietako judu txepelak inarrosi ondoren azken itza Israel-go gazteri berriaz. Azken horiek Goyim-en konkistatu arren gararik ez dute eta erretik kanpo bizi diren juduen sortez ez dute axolik; hainetza Erritik kanpo egon direnak, txepelak, lotsorak, bildurtiak dire; horegatik gazte horien artean Sionismu internazionala berpizteko on da gogoratu ditezen munduan sakabanatu juduak gaizki ikusiak direla.

Auzi horrek Goyim-ekin zer ikusia badu. Eichmann'en eta Aleman'en belztea on da Adenaur juduei diru ematez neka baledi ere, aurretik mundu guziaren prosteta berotu bear da eta su-geiak prestik eduki. Material kaltea eta egin ogena pakatua bada, Juduek moral ogena Alemani garesti pakaerazten diete.

Ez nuke bururatu nai Israel ainbeste goraiatzuten duten beste euskaldunei, Israel sortu gabeko iritzi hau ekarri gabe: —Bere burua erri batetik kanpora botatu duen populu batek, mendez mende, erri horren okupatzeko zuzena aal du. Juduek ez dute Palestinan erreinu bat eraikitzen aal hangoei gorroto luke ten uztarri bat leporatu gabe edo hangotarrak kanpoan ezarri gabe. Jendeen Zuzenbidean halako auzi bat laister ebakia legoke, zergatik Politika Zuzenbidean, nazio batek bere zuzen osoekin kasatu, oildu

bear litake, antzifiko jabeen ondorengoei leku uzteko? Eta orain ifardetsi nezake, oraingo "arabe" nekazariak leenago juduek konkistatu Kananeanu-en semeak direla. Oso botxo da eta arrigarri nola, beti libertate, zuzenbide eta justizia itzak aoran dauzkaten juduak ez baitira Palestina'ko egoiliarrez arren guntzen. Aita Lagrange dominikana igarle eta profeta onaz. Palestina-ko errietarrak lapurtu dituzte eta kanpoan ezarri (bai Israel miragarria ez saildua); baita milioi bat palestinar musulmanak eta giritinoak ez dira jende Errien Arteko lege ugatsiak izateko. Oi zer etxe ederrak egin genezaken arri ostuekin! Baina Israelgoek gestua gatik bi tribu basa bazter batean utzi dituzte ikus dezen Juduak nolako salbajeak ziren. Israelgo lege razistek aipatzea merezi dute, zeren arabai kalean ezin bizia egiten dietan (Ikus Agorraren azkenean Israel-en arabe ilketak). Goazen gu ere Errioxa ta Nafarroako erri deseuskalduntuen konkistatzera, erdiak il ditzagun beste erdiak Ebroren beera oildu.

Orain arraza saildua pintatzeko azken bertute bat: zurikeria. Goyim-ak kriminalak, sadikuak dira, guetan Kherem, debeku sakratuek itsuskeri horietatik salbatzen gaituzte. Marat frantses Errebolusio-neko sadikuena ez aal zen J. Ez, ez frantza zen. Beria poliza nau-sia?

(53 or. jarraitzen du)

Ederraren izan muiña

Euskal soroan ere orotariko sal-llak arrotzen ari geran ezkerro, edertzaleoi egokia zaigu nonbait gai oneri dagozkion barne-inguruak argi ta garbi eman, eta euskeraz ere beste izkuntzetan bezin tinko ta mugatuak, arekiko gogai, aburu ta iritziak azaltzea. Zer bait dagi-gun ortaz.

EDERRA MUGATUZ

Ikus bi itz, eder ta edertasun, berdiñak ez diranak. **Tasun** atzizki orrek, nolana ere, gauza baten doai ta bernetiko zer berezia adierazten digu. Irudimena lotzen digu geienbat ederrak, arima barruan olako zauskada leuna oar-aziz; zoragarriko bultzado au ez dakigu sarrri nundikoa dugun ere. Ederrak beti ere zentzuketara garamazki, edo auek doaz arengana; edertasunak, berriz, adimena du batez ere elburu. Ederrak bere baitan dakar atsegiña; emakume ederrak, adibidez, maite-miña sortzen digu diotbarrenean. Edertasunak bere alde tik arritzekoa du: gaingoitiko jau-regi obe-ezin bateri so ba'dagiozu, arek dakarkizun arrimena zuk artu ezin alako zauzi, ango atxurdiñen dizdizak, neurrikizun garaiak eta askotariko apaingailuen aurrean zure ikusmena ta gogoa atsegin-eztitan baitaude.

Ikus-puntu edo une askotatik begira dezakezu ederra. Ala ere aren gogai (idea) berezko ta batuena auxe dugu, gauzakiak beregan duen

batasun, egi ta onetik jaso oi duguna. Gizon sumakorraren ederraz jabetu nai ta errazoidun aitua ura ikasi, banandu ta aztertzen eman oi ditun aldi ta izerdiak ulertze-koak ba'dira ere, etzaigu errez ederra zer dan, zertan datzan ezagutu ta adieraztea.

Jende arruntak ba-ditu bere jatorrizko sen eta jitea, ta ederrekiko soalderdi ta aritzi bedegararak. Eta gai oni buruzko erri-jakituria au da: gauza bat, bete ta egiña noski, ondo dazaugulako, atsegin zaigu; beste kanpotiko batek gure begiak edo belarriak olako ikutu goxoz erne-erazten ditu, eta eder zaigunik ezin'ukatu. Beste batzuk ba-dira lo-zorrotik esnatzen ez gaituztenak, aien aurrean, ikusi naiz entzun, len bezin sorgor gelditzen gera, ez baitigute ifñondiko zirrarak jaso. Eta, azkenez, beste irugarren batzuk aspergarri zaizkigu oso ta oiengandik begiak ere bazterratzen ditugu, itxusi ta motz baitira. Ederra, beraz, so ta ikuskatuk berriki, atsegin lillurakorretan jartzen gaituana dugu, 'Toma deunak bein ta berriz dioskunez.

KOSKA TA KORAPILLOAK

Baifia ba-da bide-kurutze ontan alako koska edo zoztor bat, luzaroko eztabaidak ta iritzi berdingabeak atera dituna izan ere. Eta ez ifñolaz gora ta garrantzi gutxikoa. Bakoitzak du bere aurki ederraren onartze ori, ots, izadian naiz erti-

lanetan daurkigun edertasuna jasotzea; eta, zalantza izpirik gabe, norberaren so-une ta iritziak, ederrari nundik begiraten zaion ta areri buruzko iritzi ateratze orrek inportzi gorenengo izan nunbait auzi jakingarri ontan. Eta ba-diteke norberak bree olde ta antzez eraik duen gaztelu ori azpi sendogabea izatea, norbere barne-ludian sortua, utsaren urrengo izatea.

Auxe zan, ain zuzen, Kant'en zalantza ere. Eta aren aburuz, ederrak ez du gauzaetan ezertariko suster, egipen edo zer-izanik; edo beintzat gure adimena ez da inundiñ gauza aren izanaren ziurtasunik lortzeko. Kant'ek, egia esan bere jakintz-muñño berezitik begiratuta, bere barne-joeta edo subjektivismuaz moldatzen zuen dana. Au ere, baifia, ez dugu egi uts. Eta ark ederrari buruz diñoana ez dugu besterik bere uste-araudi edo sistemako gertakari bat baifio.

Berezko sen eta zentzunak, alare, besterantza diñosku, ta ez bakoitzarenak, guztienak baizik. Ba-ditugu gertari batzuk ezin ukatu ditzakegunak; ona bat: ikertzaille edo soegillearen egoera edo trebetasunari maiz erantzuten ba'dio ere gauzaki eder batek guregan sortu oi duen barne-zauskadeak, geienik berdin samarra izaten da guztiontzat, gustu berdifeko agertzen gera. Or mundu zabalean naiaifia errialde, ta errialde bakoitzak izan du bere ertia—eleder, margo, musika, etxegintza ta abar—; anitz erti-eredu

noski or-emen zabaldurik; eta oien-
gatiak gizaki zentzundu guztiak au
diote, eder dirala. Ezin ukatu, be-
raz, ba-dirala izaki ta gauza batzuk
guztion iritiz eder diranak.

Ori ta guzti ere, ezta auzi au
onen erreza. Batzuentzat, ola uste
dute, askatu-ezifia. Oien artean,
R. Töpfer margolariak onela oi:
"Zer ote degu ori, izadian, eler-
tian, atze-lanetan gure animaren
inguruan olako gogorrean bai ta
izakeran aldakor eztan atsegin-zaus-
kada dagigun ori? Orra or buru-
auste itzala. Ziur aski erraifü diz-
ditsu ta ikusgarrizko zenbaki azken-
gabeb azaltzen zaigu; baiña, orai-
fiarte beintzat, ederraren ageketa
bereziak bere baitan biltzen dituan
asi-oifarrri bakar dana, gure esku-
menetik at gelditu da... Nere us-
tetan, auziak ez du askapenik".
Iritzi ezkorra, alegia!

Dana dala, aintzifiko jakinlariak
eta gaurkoak erabat, auzi onen une
batean alkar datoztelarik, aitormen
orokor au dagite: ederraren izana,
muifia gauzakiaren gain-gaifieko be-
tetasunean dagola. Gauzaki bat, er-
ti-lan bat daukagu esku artean;
orrek ba-ditu azal ta mami bere
doaiak, gauzaki zer-nolakoa dan
adierazten digutenak: bikaintasun
oiek dira noski aren eder. Jakifia,
edozein osotasun ez da naiko eder
ori borobiltzeko; lantegi bateko ma-
kifia batek, esaterako, txit oso izan
arren, ba-diteke eder ez izatea.
Orrezaz gaifiera, ikusiaz erakarpema
sortu bear digu.

ZEINBAT IRITZI

Eta onezkero esan genezake, gu-
txi-asko, ederra zer dan; edo, bein-
tzat, aurreko erakaspen ta iritzie-
tati ondore auek atera: 1) Ederra
izakiaren doai bat dugu; 2) bikain-
tasun bat da, berez atsegin bera-
riko ta nahas-ezifia, eder-atsegifia
sortzen duena; 3) doai au ezagume-
nak artu bear du; bestelan ez lego-
ke atsegifirik, ederraren atsegin zo-
rapenezko ezagutzetik datorkigu-ta.

Jakinlarien artean iritzi-sail aun-
di dugu ederrari buruz. Platon'ek
gerkar pilosopiaren asieratik las-
ter samar, edo Plotin'ek beste ba-
tzuen ustez, **egiaren dirdaia** zala
esan zun; Aristotel'entzat eder da,
on izanik, on dalako leun dana;
Austin donearentzat, batasuna ede-
rraren tankera; Toma deunarentzat,
ikusi nai gogartuz atsegifia dakaz-
kigun edozein gauza; Kleuntgen'ek
diñoskunez, gauzaen osotasuna be-
ra dugu eder, ikuslearen gogo-ba-
rrena lilluratu baldin ba'dagi; Cou-
sin'entzat, batasuna osatasunean;
Jouffroy'k diñonez, ikus-ezifia ikus-
korrez azalduta; Hegel'ek, gogape-
naren adierazpen sentikorra. Azken-
aburu biok, ala ere, eder azalkorra-
ri besterik ezin ezarri; baiña gogo-
kirik asko ere eder ditugu, eta ez
bakarrik gogozko zer oiek suma-
garrri azaltzen diranean.

Emendik dakusgunez, ezta arazo
erreza iritzi guztiok batera ekar-
tzea. Auen guztion artean, baiña,
zerbait idoro dezakegu guztiakikoa

dana: gauza batek, eder izateko, barrantik darion argi dirdaitsuaz onnitua izan bear du naitaez; gure adimena, ondoren, bertatik oartzten da argi ortaz ta atsegin gozotan ipintzen gaitu igarri gabe. Ortik, bada, egoki baiño egokiago eraturik euki bear ditu ederrak bere zati guztiak, eguzki bezin ditzikor nunbait gauzakia ezagutu ta ulertzeko arazo ori errez jartzen duten doai aiek.

EDERRAREN DOAIK

Eta errotik jakin bear, zalantza gabe, ederra jaso naiz ertilan bat osatzeko, doai auek zeintzuk diran eta alien eregiña noraiño zabaltzen dan. Bat datoz onetan oraiñarte munduan izan diran eder-zale aundienak, Aristotel, Toma deuna, Hegel ta abar. Iru dira, berriz, auen esanez, gauza bat eder egiten duten ekai edo doaiak: 1) izakiaren **osotasuna**; 2) zatiak beren eta osoakin duten neurri ta **eratasuna**; 3) dirdaia.

Gauza oso ta ongi egiañia beti zaigu begiko. Augatik, bada, osotasuna da edozein zertzuren eder-mailako len-zutoia. Tasun onek uts eman ezkeru, ez dugu ederrik; gauza koskatua, esaterako, iguin zaie gure zentzunerri; gure adimenak ere nekegarri du trakete, mordoillo nai erkin dana. Ona nolako ardura ta arretaz jardun beara duen ertiliarik bere lanak osatzean.

Izaki bakoitzak gaifera bere mota edo klaseko osotasuna auki bear,

oso asi, kotortu ta edeztua; eredu ontara iristen ez ba'da ere, nekez eman dezaiokegu eder izen goargarria. Egunero dakusguna da: mota batek izan dezakean aunditasun erdia baiño egitz beerago dau den gauzak, itxusiak iruditzen zaizkigu; ez goi ez be, mailla erdira bakarrik eltzen diranak, inportantzi gutxikotzat dauzkagu; eta, azkenik, naiko gora jeikitzen diranak, eder izenez aipatzen. Ona, esate baterako, gizon txiki bat, soin-atal guztiak dauzka osorik eta ongi taiutuk, ala ere ez du aditasunik eder izateko, aberats batek ez-eukia bidean daurki, baiña eskupeko ziztrina ematen dio: egite on, ez eder, esku-zabaltasuna palta zaiolako.

Bai ta, bigarrenez, gauzaki bat, nolanaikoa izan, taiu-eza ta eratasunik gabea baldin ba'da, ez digu ifundik ere olako zauskada goxorik ekartzen, eta ez zaigu bagiko ez atsegin. Ein edo ere, beraz, zer egoki ta gora aundikoa da orotan. Zer degu beran? Ona bereziki Agustín deunak: "**Parum dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio**"; au da, gauza berdín ta ezberdiñiak, bakoitzari bere toki emanik, alkarrekin duten lotura egokia.

Onek esan gura du, askotasunean batasuna bear dala. Izaki soillari beti begira nekeak artzen gaitu errez xamar; askotaz atsegifia go zaizkigu, ordea, gure gogo-almenak oro janaritzen ditun izaki aberats joriak. Ala ere, askotasunak bata-

suna eskatzen du garrasika; askotasunak erakarten gaitu, baiña batasunak poz eman eta birloratu. Poema batek, esaterako, zatirik asko izan arren, beude guztiak batasunera begira; lauki batean ez erabilli egundo ere margo berdin larregi.

Ederraren irugarren doaia: **dir-dira**, edo bere izanetik darion erlantz bizia. Gure almen guztiak, bai barruko bai kanpotiko, beuren jomuga dutela ba-dakigu: entzumenantzuteko da, ikusmena ikusteko, ta abar. Baiña zentzun guzti auek bitartekoren bat bear dute ortara iristeko; begiak argia bear du ikusteko, Adimenak ere ezin ditu ikusi bere gauzak argirik ez baldin bado; beraz, izakien barrendegiraiño sartu ta aiek duten dana ikuskatzeko ta aien balioaz jabetzeko, argia du bearrezkoa. Eta, zenbat eta izakiaren zatik eratsu ta egokiago ezarriak izan, zatiaz ere errezago ta obeki jaso ta artzen da aren on-betea.

Argi-dirdira orrek, orraitio, ez du sekulan ere gure almen gaitetikoa izan bear. Dizdiz lilluratzailleak atsegifnez gaitzak jartzen gaitu, baiña zoraboraiño eltzen danean ba-diteke gogaikari izatea ere. Ortik, gizirudi eskerga bat, edozein uritako oroigailu aundi bat, ondo-ondotik begiratu ezker, itzala ta neurririk bagea irudituko zaio be-

giratzaille aitu-ezari, baiña ur-urru-ti egokitik so-zizta batez oroigailu osoaren aunditasuna artzen duena-rentzat txit ederra izan diteke.

ETA AZKENIK

Begiztaldi labur bat eman diogu, naiz-ta gain-gaindik, len-oifiarri bezela diran ederraren iru doai edo ekaieri. Eta emendik atera dezakegu, legezko ondorez, ederraren zain eta muiña, izakiak bere baitan duen osotasuna, olako zer betea dala ziurrik asko. Ekai guztiotan, argi ikusi dugu, neurriak eta doitasunak dizdiz egin bear dutela alde-alde ta gaindizka. Gaitiera, on betea, neurria, era ta eifa ez dira ezer beren baitan, ez dute izan-ziorik, gauzearen berne-izana azalera ager-erazteko lain ez baldin badira, ta egikizun ori argiari zor zaio, zerkia-ren barne-azal ta inguruetan firfir-dagin argiari.

Ertilariak, egin dezagun, lan bat egiterakoan, eder-eredua sortu du bere burmuñean; orren antz-antze-ko lana osotu bear du, barru naiz kanpo dagokion guztia ondo aton-du ta biribildurik. Eta eder-eredu ori, ertilariak bere kautan sortu ta bere beretzat artu duen eredu ori, argi ta diztikor, egin-lanaren zati ta ekai guztietan agertzen danean, orduantxe daukagu ederra osorik egiña.

ELIZAK IRAKATSI TA ERABAKIA.

1860'an Kolonia'ko Eliz-batzarrak gizonaren gorputza beragoko izakietatik aldakuntza bidez sortutzat daukenen iritzia fedearen eta Idazteunaren aurkakotzat jo ta esetsi eban.

Baiña Eliz osoarena ez izanez gafierra, batzar onek joten ebana orduko billakaera noragabeko ta gogoukatzailea baiño etzan. Arrezkero, orraitio, gogoia Jainkoak egifia, baiña gorputza berezko billakaeraz sortua dala egiesten eben batzuek be atzera jo bear izan eben.

Idazteun-batzordeak 1909'an izendatu zituan Asiera liburuan itzez-tz ta edesti arauz artu bear ziran

egiak: Gizonaren sortze berezia; emakumea gizonagandik sortua dala; gizadiaren batasuna; len-gurasoak euren zuzentasunaz, osotasunaz eta ezilkortasunagaz euken zoruna.

Idazteun-batzorde orrena gogotan artu ezkerero, beraz, gizonak aparteko sortzea, jatorri berezia dauala esan bear. Gogoari dagokionez, bakarrik? Bai gorputzari dagokionez ere, aurki, gizona izaki biok osotzen daben ezkerero. Gogoari, lenago be esan dogu, irazapen berezia, Jainkoak ezer-ezetik sortua izatea dagokio. Baiña gorputzari dagokionez Jainkoak bera egikeran lurra erabilli ebala aitortu bearrik ete dago?

Gaur ez dirudi gizagorputza billakaeraz lortu edo sortua dala esatea debekatua dagoanik. Ez dakigu gorputzaren sortze berezi ori zelan aitu bear dan, eta Idazteuneko "lurreko buztifiez" esaera orrek ez dau esan nai Jainkoak berak bitarteko barik egifia danik. Giza-gorputza tankeratu al izateko izadiko billaka, indar ori be Jainkoarena litzake, eta ori aitortu ezkerero, ezin esan giza-gorputza billakaeraz sortua dala esatea galazota dagoanik. Are gitxiago, baldin gogoia ta gorputza alkartzerakoan Jainkoak gorputzari bere eskualdixoren bat ipifii eutsala esan badaigu.

Pio XI'garrenak erditzuko billakaera gaiztesteko esan eutseenai zorrozki erantzun eutsen: Ez daigun itxi bear bada barriro zabaldu bear-

Gizonaren jatorria ta Eleiza

—JARRAIPENA—

ERRUPIÑO.

ko dogun aterik. Galileo'gaz jazorik bat be naiko dau Elizak.

Eta Pio XII'garrenak Erromako Jakintza-Akademiari egifiko itzaldian esana da: "Gizonaren sortzeari buruz gai askotan Biologiak, Paleontologiak eta Morfologiak egifiko azterlanak eztabe ekarri egiazko erantzun argi ta zurrrik. Geroaren pentzutan itxi berako dogu itaun batzuen erantzuna; geroak esango dau ia Jainkoak iragarriaren laguntasunaz jakintzak erantzun ziur eta adimena asetzekorik emoten dauskuentz ainbesteko garrantzia daukon gai onetan.

Baiña Aita Santu onen "Humani generis" Enziklika izan da billakaezako iritziaz Elizaren jarkera argiago jarri dabena. Ara emen itzez itz Eliz-idazki onetan irakurtzen doguna: "Quamobrem Ecclesiae Magisterium non prohibet... moderationem et cautelam exigit". Auda:

"Orregatik Eleizaren irakaskintza-kez du debekatzen, gaurko teologi eta giza-jakintzaren ezauerari dagokionez, jakintsu eta bi gaietan ondo gertutuak, beren eztabaida eta billakaeatan evoluzionismu gaiaz jardutezenik, giza-gorputzaren jatorria lendik dan materia bizidun batean billatzen duan artean, —animak zuzenean (inmediatamente) Jaungoikoak sortu dituala sinistera beartzen baigaitu sinismen katolikoak—; baiña eritzi bien arrazoi eta oinarriak, evoluzionismua onartu eta gaitzesten dutenenak alegia, bear dan astuntasun, neurri eta oi-

fiarriz aztarnatu eta epaituaz, eta danak Eleizaren eritzia onartzeko prest egotekotan, Kristok berari eman baizion Idazteunak zuzen (auténticamente) azaldu (interpretar) eta sinimen-dogmak zaintzeko ardua. Batzuk, ordea, ausardi bildurgarriz, ezdabaidako askatasun onen mugak baiño areago dijoaz, aurretik dan materia bizidunetik giza-gorputzaren jatorri erabat ziuerra balitz bezela eta oraindifo arkitutako aztarna eta aztarna oien ondorioak ziur ala erakutsi bailuten jardutean, Jainko-agerpen-iturririk gai ontan zuurtasun eta arduragutxi eskatuko baligu bezela ari baidira".

Itz oneik ez dautse egi-azterketai mugarik jartzen. Egiztatu barik dagoana egiazkotzat jartzea baiño ez daukue debekatzen, oraindik argi aitu barik dagozan Idazteuenko itzak ulertzea eragotzi ez daiguen.

Aita Santu onek beronek, 1953'eko Iraillaren 7'an Genetistai zuzendutako itzaldian, genetikaren azterkaiak izentatutakoan giza-gorputzaren jatorriaz argiro diñosku: "Jakintza-arauzko azterketa ta ezaue-rari buruz Guk esana gogotan artzea naiko zan gauza bat ulertzeko; alegia, jakintza-bidez egia aztertze-ko, ezautze-ko ta sendotze-ko ez dala esirik, ez adimenarentzat, ez kristau-gogoarentzat. Esirik, bai, bada; baiña ez egia esipean jartzeko. Zertarako dira esiok? Balizko gauzak ba-diralakotzat ez artze-ko, ezaueraturburu bat beste iturburu batek

osotu bearra ez aitzutzeko, egi-iturburu batek izan leien balloa edo emon leien ziurtasuna oker ulertu ez daigun. Oker-iturri oneitatik alde egiteko, orretarako dira esiak; baiña egiarentzat ez da esirik”.

GIZA-BURU ASKO, ALA BAKARRA?

Billakaera dalako ustea ez da dana ustela, gaur be egi puska asko ditu: ez da baiña gauza egiztatua. Ezin, ba, askok nai leuken lez, jakintzaz egiaztatukotzat artu. Baiña gizonaren jatorria beifnik-bein argiztu ezin badogu be, ezingo ete dogu beintzat gizadi-burutzat bikote bat ale geiago ipifii geinkezan jakin? Aztergai barri bat eskeintzen dausku galde onek. Geienak bikote bakarraren, monogenismoaren alde dagoz, baiña badira bikote bat baiña geiago, poligenismoa onartzen dabena be. Batzuk eta besteak egigai billa dabiltz bakotxak bere iritzia sendotu ta egiztatu naian. Luze jo gifaia eztabaida au azaltzen, ez baiña egia non dagoan ez dakigulakoan; non dan Elizak naiko argi adirazi dausku. Billakaeraz Eliza ixilik badago, onetzaz argiro mintzatu da.

Poligenismoaren alde dagozanen joerak eta Idazteunenak ezin ifondik-iflora alkartu. Asierak Adam eta Eba bi gizaki izantatzen ditu: “Biok, gizona ta emakumea, larrugorri ziran, baiña lotsa izateke”. (Gen. II, 25).

Paul Doneak barriz difosku: “Lenbiziko gizona, Adam, bizidun azkai egiña zan; azken, Adam bizirazole adintsu. Lenbiziko gizona, lurretikoa, lureko; bigarren gizona, zerutikoa. Beraz, lurekoaren irudiko geran bezela, zerukoaren irudiko gaitezat”. (I Cor. XV, 45).

Erromatarrentzat Idaztiak jatorrizko obena gizon bakar batena dala diño. Adam bakar orren izenpean ezin ifondik-iflora gizon asko ulertu, Lenners'ek difoskunez. Izan be, ez da oi dan izketa gizon-aldra bat aitzatzeko gizon bat bakarra bein eta barriro, ainbeste bider izentatzea. Batez be ezña dirudi gizon bakar ori beste askoren aurrez-aur jartzen danean. Eta egiñ-egifnean be orixe daukagu emen: Kristo, gizon bat bakarra askoren edo guztien aurrez-aurre jarrita. Kristoz ezin leike aldran edo gizatalde bat balitz lez artu. Beraz Adam'ez bere ez. Jatorrizko obena bat bakarra da, guztiok joten gaituana. Beraz, lenengo gizona bat bakarra ta ez asko.

Ba-eukan Vatikano'ko Batzarrak eztabaida au ebazteko gogoa, baiña gai onetara eldu orduko azkena izan eban. Alan be, Trento'ko Batzarreko erabakietan arkitu daikegu monogenismoa irakatsita. Bosgarren eta seigarren batzar-aldietan gizon bati ezartzen jako jatorrizko obena. Begira azkenez Pio XII'garrenak “Humani generis” Idazkian zer difoskun poligenismoaz: “Cum vero... inest unicuique proprium”.

Ots: “Baña poligenismua deritzai-

on beste eritzi orretaz (hipótesis) jardutean, ez dute orrela eskubiderik (askatasunik) Eleizaren semeak. Katolikoak ez baidezakete onartu, Adan ezkerro lurrean beragandik, guzcion egiazko aitagandik bezela, sortu ez diran benetako gizonak izan direla, edo Adam'ek lenengo guraso-talde bezela zerbait adierazten digula esaten dutenen eritzia (sentencia). Eritzi ori ezin ditekete inñola ere, egia agertuaren iturri eta Eliz-irakaskintzako agerkaiak (documento) jatorrizko pekatuaz erakusten digutenarekin adiskidetu; alegia, jatorrizko pekatua, egiaz Adam bakar batek egindako pekatutik datorrela, eta jatorriz guziori zabaldurik, bakoitzari berezko zaiola.

AZKEN-ITZA

Esanak esanda, ona gai onetan azken-itza:

Sinismenak gizonez berako bizidun guztiak Jainkoak egina dira la diñosku, zelan eta zeinbestean egin ebazanik ez badiñosku be. Jakintzaren egitekoa da zelan izakiak, urrengorik urrengo, bata bestea billakatu, sortu diran aztertzea ta billatzea.

Gogoa Jainkoak ezer-ezetik sortarazitakotzat, irazantzat damosku siñismenak. Jakintzak be Jainkoaren

esku-ipintze berezi bat eskatzen dau gogoen sortzea azaltzeko, aren iritzi be gogoa ezin daiteke ekai utsetik etorri.

Oraifarteko argibide ta egigaiekin ezin dau jakintzak giza-gorputza zelan tankeratua izan zanik ziur atera ta azaldu. Zantzu batzuetatik billakaeraz etorria dala dirudi; bide onetatik be ezin-ulertu andiak agertzen jakuzanarren. Sinismenak barriz, ez dau oraindik onetzaz ezer erabaki, ez Idazteunen argiak egi osotzat artzeko gauzarik aurkeztu.

Ba-daiteke jakintza ta esegesi-azterketen alegiñakin gaurko gizonak ainbeste kezkatzen daben korapillo au azkenez askatzea. Ezagutza jakingarri bat geiago opatuko dau tso gizon jakintzari argiegite onek.

Gizonentzat, gizon-zurrian beinbeinena irazapenaren egia jakitea da, ez irazapen ori zelan dan jakitea. Eta ezin ukatu jakintzak eta siñismenak, batak eta besteak, gizonaren sortzea ikusmeneko izakien artean Jainkoak egina egintzarik onen eta garaientzat daukala.

Ez dabe, beraz, evolucionismo edo billakaerak eta irazapenaren aburuak ain sarritan ezartzen dautsen besteko alkar aitu-ezifilik. Ezin dogu billakaera beste barik, aurreztik baztertu, ondo ulertu ezkerro egi biurtzeko antz aundiak artuaz doata.

AUTOKRITIKA

Azkeneko zenbakiaren kritika bat argitaratzea zen gure asmoa. Geuk egina. Oraingoz, alegiñak eginda ere, ezin izan diogu "erramua" jarri. Ustekabeko lanak etorri baizaizkigu azken orduan.

Dana dala, datorrenerako burutuko dugula itz ematen dizuegu. Zorrotza izango al da!

Zuzendaritza-k.

Gogortasunik-ezaren

Gogortasunik-ezaren ideiak izan du bere inportantzia India-ko gertaeretan. Bere asmatzaille ta mai-xu izan zen Gandhi-k asko lagunduzion India-ko erriari bere askatasun bideetan. Oraingo lantxo onen le-rroen bitartez, Kerala-n gertatua okasio bezala arturik, "Sathyagraha" metodoaren berri eman nai dut. Gero bakoitzak epaitu beza moral-arauen aurrean.

* * *

1957'an Kerala'ko erriak komunismo-partidoa autatu zuan gobernutzat. Demokrazi-bideetatik gafe-ra. Bi urte barru, berriro, partido ori jausiarazi egin zuan, baño odolixurketarik gabe, armarik gabe alegia. Ala ta ere bertan gelditu zan komunismuaren indarra ta arriskua. Erriak parte aundia izan zuan

**PELLO
AGIRRETXE**

indatza

gubernuaren amilketan. Aurreago ikusiko da nola sortu zan erriaren aldetik oposizioa, ta kristau-katolikoan laguntasunaren garrantzitasuna.

Komunismoak azkarregi egin zuan pot. Izan ere, ez baizan igo geienen laguntasunarekin, beste partidoen arteko asarre ta ezin ikusiak aprobetxatuaz baizik. Elekzio-sistema ere bentajatsu izan zitzaiz-

kion. Gertaera auek aaztu ezkerro, seguru asko urri xamarrek izango zirean bere aldeko botoak. Dena dela, millakak botatu zuten komunismoaren alde, ainbesteko prolemak askatuko zituelako itxaropenetan. Prolema izugarriak zirean izan ere Kerala'koak. Ia bi milloi langille lanik gabe; industriarik baterez; bizitzeko bear zanaren erdia besterik etzuan ematen berriz nekazari-tzak. 100.000 universidade-karreradun puestorik gabe. Ta denaren gafietik pobretasuna. Prolema auen gain esan zituan itz goxoek eman zioten, ifundik ere garaipena komunismoari.

Gobernatzen asi-ta segituan bi arpegi erakutsi zituan. Aurrenetik lan-sariak pittin bat geiagotu, langilleri lana sortu ta a. Bi urte barru ordea, besterik zan. Asi zan ortzak erakusten komunismoa. Orduan Kerala'ko estadiarekin komunista soziedade bat egiteko ametsa etorri zitzaion, baño ortarako Indiako Konstituzio-demokratikoak galerazten zion. Bi korriente nabaritu ziran segituan: bat E. M. S. Namboodiripad'en alderdikoa. Konstituzioarekin konforme zegoana. Ta bestea, portidoko sekretario zan M. No. Govinda Nairs'en alderdikoa. Onek dena komunismu biurtu nai zuan. Baiño uste gabe, bide zaila ta aldapatsua billatu zuan.

Etzuan asko uste oposizioren bat sortu bear zitzaiokeunik. Katolikoek, gutxi ta sakabanatuak, indargeak iruditu zitzaizkion. Baiño ez ka-

tolikoek bakarrik, erri osoak erantzun zion Kerala etzala Hungria ta Tibet bezela.

Erriaren erabakia

Elekziotan partido komunistak aurrerapen sozial ta ekonomiku liluragarrienak agindu zituan: industria sortu, nekazaritza indarberritu, erri guztiarentzat bizikera itxurazkoak ezarri t. a. Itza betetzeko ordua eldu zanean ordea, etzan mixeria besterik ikusten; ez industririk ta ez lanik; nekazaritza ere ifioiz baño atzeratuago... Ta egokera ori gaizkiagotzeko, maltzurkerizko favoritismo bat zerabilkian eskuartean .Beti bezela, pixkanaka-pixkanaka ur guztiak bere errotara zeramazkian. Onela kooperatibo ta olakoen premia predikatu bai, baiño bitartean komunisten eskuetan zeudenei bakarrik lagundu... Gobernu Zentralak lan-gabekoei laguntzeko ematen zuan diru guztia azkenean komunismu-alderdikoen poltsikutara zijoan. Errian alderdi, gogo ta egite guztiak kontrolatu egin nai zituan. Komunismoaren atzaparrak gañean ikusi-ta, larri-min bat sortu zitzaion erriari. Ta inseguridade ontan organizazio berezi batzuk formatzen asi ziren "kristóforos" erriaren eskubideak defenditzeko; "shanti sena" mogimendua; "pake-brigadak" t. a.

Azkenean, 1958'ko azaroaren 26'an lege berri bat eman zuan ikastola guztientzako: marsismoa erakuste-

ko, alegia. Kerala'ko 10.404 eskoletatik 7.000 katoliko ta nairs'en eskuetan zeuden. Agindu berriaren aurrean, Gotzai katolikoek, eskola guztiak ixtea erabaki zuten, marsismu-kaiola biurtzea baiño denak galtzea obe zala-ta. Emendik sortu zan "askatasun-mogimendua", komunismoa oimperatu ta gobernu berri bat eraikitako asmotan. Erriko 90% mogimendu berriaren alde jarri zan. Bazetorren, ba, ekaitzaldia.

"Sathyagraha" ta gobernu aurrez-aurre

Gobernuak nola etzuan ikusten egokeraren larritasuna, etzien kasorik egin kontrarioen eskarieri. Baiño bero zeuden gauzak. Oposizioaren aldetik zetozten gogo edo gurrieri inportantzirik eman gabe ixlleen pasa zituanean gobernuak, "mogimendua" gudate bat eraketu zuan garagarrillaren 12'rako. Indiaren askatasun aurretik, Gandhi'k inglesen kontra erabili zuan guda-keta bera: "sathyagraha" deritzaiona, alegia.

"Sathyagraha" moduari zailla da definizio bat ematen. Gandhi'k zionez, metodo edo modu ori darabilkianaren aldetik gertasun bereziak bear dira euki, bai barrutik ta bai kanpotik. Oposizioaren agerpena, iraupen eginge edo pasivua, laguntzarikeza, gobernuaren egimenak moteltzea, eriotzarafioko baraua t.a. konprenditzen dituala esan genezake; baita, ala bear izan ezkerro, in-

puestorik ez pagatzea, uritarrei edo zibilleri kasorik ez egitea, gauza guztietan boikot egitea ere konprenditu ditzazke. Baiño orrek guztiak prinzipio bat du burutzat: "gogortasunik eza" deritzazio prinzipio oni. Persona ta jabetasun guztiari errespetoa.

"Askatasun-mogimendua" "gogortasunik eza" prinzipioari itsatsi zitzaion. Ala ere, ikastolak eta terroristen aldetik etorri zitezken erasoaldi bidegabekoetatik defenditzeko voluntario-listak biltzen ibilli zan; gañera eguneroko gimnasia ta banbuzko makillaren astinketarako preparatzen. Gobernu-partidoak e tzion aurrenetik mogimendu oni batere inportantzirik eman. Katoliko ta nairs'en burutapen zoro, bat, edo obeto, estaduaren sozial ta ekonomiku azkera galeraztearren katoliko ta nairs' ek sortutako zalapartan bat iruditu zitzaion. Erriak etzuala parterik izango uste zuan. Beste orrenbeste esan zuan lenen ministroak ere ain zuzen, Indiako estaduetatik egin zuan ibillaldian. Baiña, bada ezpada ere, etorkizunari begira segurantzji geiago eukitzearren, auzoko Madras estaduko poliziaz gaiñera, 10.000 polizi berri bildu zituan, kontrarioen mitin ta asal-deaderrei kasorik egin gabe.

"Sathyagraha", esan bezela, puntu-puntuasi asi zan lanean. Garagarrillaren 12'an estadu guztiko salerosketak itxi to Cochín'eko kaia geldiarazi zitun. Garbi ikusi zuan orduan gobernuak etzala mogimen-

du ura bakar batzuenak bakarrik. Urrengo egunean alarma-deiarekin batera neurri estuak jaulki ziren gobernutik. Polizia tiroka sartu zan Aukamali'n eta ixkanbilla ontan 7 izan ziran illak eta 25 elbarrituak. Garagarrillaren 22'an erriko komunikazio guztiak eta erri-etxeetako sarrerak galerazten asi zan mogimendu bera. Gobernuaren agindua ala izan arren, ez ikastola arruntik, ez partikularrik, etzan iriki. Milla-ka personek, aundi ta txiki, zar eta gazte denak aupagarritzat zeukatzen erri-bizitzaren motelketan saiatzea edo parte artzea.

Uztaren erdi aldera, berriz, legetiar prolema batzuk erabaki ondoren, indar berriak eldu zitzaizkion mogimenduari. 10'an erriko Batzarrak lista salatsu bat azaldu zuan gobernu-komunistaren kontra. Emakumeak eta guzti sartzen ziran. Une larriak zetozkion erriari: euri-garaia, mixeri gorria, sufrimentuak ugari... Baiño "sathyagraha" aukeratu zuanez, prest zegoen edozein sakrifizioeri kopet emateko. Poliziak etzuan gogorreji sartu nai izan, baiño ala ere nai go gor portatu zan ergelenekin.

Millaka persona bildu ziran Tri-vandrum-kapitalean, Aukamali-tik ildakoen gorantzan zetorren zuzipiztuzko prozesioari ongi-etorria emateko.

Batzarrak emandako zifratan ikusi dezakegunez, 49 egun iraun zituan "erri-zalaparta" onek; poliziak 248 makilkadakin (**lathi**, banbuzko

makilla erabiltzen zuan askotan poliziak) 15 il zituan; 248 asko palta etzutela utzi, ta 1273 bapo astindu. 149.841 persona izan ziran erriko trafikoa galeratzen zeuden tokietatik sakabanatuak; 31.855 ausartuak; 80.985 espexetuak.

“Zalaparta” onek erabaki auskatz bat zeukan oiñarritzat: indarke-tarik gabe, baño gobernua bota artean ez gelditzea. Fin jokatu zuan beti erriak, ez artzairik gabeko artalde batek bezela. Etzuan beñiere bere nagusitza galdu. Etzan izan polizi zauriturik, ezta jendeak sufritu zituan makilkada bero aien unetan ere. Batziran gogortasuna, indarketa eskatzen zuten elementuak, batez ere R. S. P. partidoan. Aukamali’koa bukatuta, dagonillaren 9’rako erabaki zan Trivandrumerako martxa; voluntariok geienak, gobernua lurreratu arte ez biratzeko itza eman zuten.

Erriaren jokaera onek, prolema naastu bat sortu zion gobernu zentralari. Zein erabaki artu bear zuan gobernu zentralak? Nori lagundu, erriari ala Kerala’ko gobernuari?

Komunistek ziotenez, elekziotan irabazita igotzen zan partidoari bost urteko gobernua ematen zion Konstituzioak; beraz “gurea da oraindik egizko gobernua”. Au ta “erri-zalaparta” katolikoek eta nairs’ek eragindakoa zala esaerak zabaldu ziren Indian zear.

Aurrenetik politiku elduenak ixi-

lean gorde ziren. Eguneroko prensak ere etzuan ezer aitatu.

Baño ba-zetorren egizko egokera ezagutzera emango zuan eguzkia. Indiako politikorik ospetsuenak prolemaren sakontasunezaz konturatu ziranean, beren iritziak azaltzen asi ziren. Onela Indira Gandhi’k zion: “Kerala’ko egokera ikusita, galdera bat datorkit: ia nola zezaken lan egin komunismoak Konstituzio Demokratiko baten barruan”.

Oposizioaren buruzagiek jokaera berri ta obeago bat estudiatzen asi ziren. Ziotenez, naspil artatik salbatzeko demokraziak derrior euki bear zuan beste bide bat. Bide ori gobernuaren dimisioa eta elekzio berriak egitea zan, erria, iritiz kanbiatu, ta gobernuaren kontra jartzzen zanean.

Kerala’ko gobernuaren buruzagiek, berriz, buru-gogor zeuden beren postura legezkoa zala iritziari lotuta. Orduan sartu zuten baza Indiako personalidade garrantzitsuenak, gauzak erabakitzeko asmotan.

K. M. Munshi’k ikusmira jeneral baten ondoren, erriari eman zion arrazoia, ta Gobernu Zentralaren bitartekotza eskatu zuan.

Inpotanteagoa zan Nehru’ren ikustaldia. Pentsatzen zanez, onek baretuko zuan itxasoa, ta azkenean erri osoa pake-larrera eramango. Baño bai zera!!! Iru egun barru itzaldi baten zion: “Kerala’n bi mun-

du ikusten ditut: komunismoa ta antikomunismoa. Orregatik, gobernuaren kontra mingortasun izugarria arnasten da errian. Nere eskue-tan balego dimititu ta eleazio be-riak egiteko aginduko nioke go-bernuari”.

Etzuan komunismoak bururik ma-kurtu, baiña azkenean, Indiako Pa-

jandra Phasad presidenteak, Kera-la'ko gobernadoreak esanda, bere kontu artu zuan Kerala'ko adminis-trazioa, gobernuari dimitituarazi ondoren.

Uztaren 31'na eupaka ospatu zuan erriak, garaikundearen eourra bai-zan. Azkenean bota zuan bizka-rreko zama aztuna.

(38'gn, or. dator)

A Beria Errusiako semea zen. Be-la Kun beste sarraski egilea ju... Ez hungarua zen, eta hungaru ala-ber Imre Nagy martirio faltsua, ainbeste hungaritar ilerazi duena? Horien auzia egin bearrik gelditu da, baina debekatu da juduen itsus keriak aipatzea.

Saiatu nitzazue erakustera popu-lu autatua zein den. Hortan ikusten da nola judu guziak ez diren sio-

nista. Badire naski juduetan bes-ten gisa edo obeki oe-estalgia be-ren gana tiratzen dakitenak, beraz beti haien goraipamena, haien kon-trako gorroto itsua bezain asper-garri da. Gainera juduak ez girenei ez zaigu beren propaganda jokuan sartzea komeni.

Azkenekotz eta ikusiz zein zabal-dua den antisemitismua, ainbeste erri desberdinetan ezagutua, ez da dudarik aintisemitismuaren arra-zoin nagusia semita bera dela.

ORRIAK

AIDENZ AIDE

I APARRAREN GAINEAN

Nagiak janda bizi gera, aparraren gainean, eguerdiko eguzki berotan. Ederregia da gure bizi-inguru au ta kontentu gaude milla atsegifietan naasturik. Urduriak, ezin-egonak ez du sentidurik biziera soil ontan. Oar gabe bizi gera, edo emengo-gazte-gendeak oi dion bezela, "arrax bizi gera".

Inguratzen gaitun opor giro epel au, alai, kezkarik gabe, edozer lanetarako oztopo aundiena da. Iza-diak gainez egingo balu bezela: us-tez utsunik gabe, betea, askia. Agortu egiten gera. Emen ez da irazan bearrik somatzen, ez penarik, ez itxaro-bearrik, ez tragedi-usairik... Burges atsegin kaskar auek, eguneroko amets parregarritzkoetan mantentzen gaituzte, sasi patxadan, itxuraz nare.

Muga guztiak autsita norabaitera joateko gurari bizia somatzen dut: igesi naia. Eta leatzea ta idaztea igesi nai onen "hertsak" besterik ez dira.

Bein eta berriz amets dagit, luze, zabalkiro idaztea. Bainan itsasoko aize orok erakartzen naute, ipar-egoalde orok, eta guztietan det ias-tatzen. Umilkiro aitorturen dut ber-raz, idazlan au nere ibillera iduri dela, ibillera desberdiña, askotari-koa ta azalekoa. Egun gutxiren bu-ruan sumarioa egiten dudalarik arrituta geratzen naiz spiritu tarte izugarriak saltatzen ditudala ikusi-rik, nere izakera batere biurtu ga-be. Diletante-eritasuna ote? Kapri-txozko maite-minak? Mamitu gabe-ko gogaiaren gora-berak? Nora jo jakin-eza?

Badakit oiko tokietatik at nabille-la. Bainan badakit ere teologiaz edo filosofi utsaz mintza banedi ez nin-tzakela egitia, neure ta inguruaren neurria ez nukela emango.

Beraz erdi-poeta, erdi-berritxu...

II "CHAQUE HOMME DANS SA NUIT"

Oraintsu arte ez nuen ezagutzen Julien Green'en Egunerokoa baizik.

Maite nuen astiro-astiro leatzea, batez-ere gogo-urduri-aldietan spirituari serenidade pixkat ematearren. Badu J. G'ek "itza"-ren sentidu berezia, aldi ontako idazle iada ifork ez duena: orri oiek leatzean argumentuari baiño itz bakoitzari geiago gagozkio. Egun, itzak ain bortxatuak izan diranetik, itzak berak altxatzen dira gure kontra ta esanaia biurritzen. Egun gendeak entzuteko, adierazteko, idazle baiño zerbait geiago izan-bearrean arkitzen gera: eskribatzaille baiño zerbait geiago, ots, poeta. Ta J. G. poeta da, ta profeta, ta spirituan dagoena, spirituaren testimonio fina. J. G.'kin akabo gure festa: festaren erdian bere boza entzuten baduzu urduritzen zera, ez, jakifia, infernuaren bildurragaitik, ezpaitauka fedearen retorikarik.

Bainan bere nobelak... Fama txarra zuten gure artean. Frantzes adiskide batek zidan "Moira"-ri buruz: "C'est idiote". Beste lagun bateri, naiz ta katoliko militantea izan aspergarri zeritzaion. Alabainan denok geunden bat Egunerokoari buruz: arrigarria bilatzen gendun. Beste ifork etzun sortarazten gure baitan J. G.'en itzak sortarazten zuten oiarrik.

Dela urte-erdi bat besterik ez aurtu nintzan "Moira" irakurtzen, Moeller'i fede emanaz. Irakurri nuen eta urduri geratu nintzen. Etzan zozoa, bainan guetako zenbaitak "c'est idiote" esatea ez da arritzekoa.

Julien Green kritikatzean, beste nobelista katolikoa eta bere izan-kide daen, Graham Green'en pentsatzen dut, ez nobela-gintza berdifia dagielako noski, baiña teknikan kontrakoa dutelako ain zuzen... G. G'ek nobela-poliziakaren teknika darabil geienetan, teknika suelta, ziraragarria, interesanta, itxuraz azalekoa. Gizaki asko naasten dirade nobela bakoitzean, trama ugari burutu baino lenago, imaginak, karakterak... Filmen ritmo bizia, arifia dute G. G.'en nobelak. J. G.'nak bestelakoak dira: situazio bakanak, personaje gutxi (iru edo lau egiten duenak istoria), ibillera motzak... Nobela geldiak dira ta badirudi puntu sakon baten inguruan jiraka dabiltzala istori oietako norkiak, beinere puntu ortara iritxi gabe, linea espirala bezela. G. G.'en nobelak berriz beraka dijoan linearen tristura dute. Bainan bai beruntzko lineak, bai linea espiralak ez dute soluziorik, triangulo batek bai. Eta soluzio gabeko mundu oietan biak (J. G. eta G. G.) itxaropena sartzen dute, ez noski, istoria ondo bukatzeko filma amerikanoetan bezela, itxaropenak ez baitu ezer burutzen munduan ezta nobela oietan ere. Ondoko kolo-rea ta sentipena da, ondo eratu gabeko esperantza ori, ez baitute teologia egiten beren nobeletan A. Coloma'k eta A. Risco'k bezela. (Teologoak etzuten beinere asmatuko nobela katolikoa, ezta moralistak ere, euskaltzaleak asmatzen ez de-

gun bezela nobela euskalduna, ezta euskotarrak ere).

J. G.'en gizakiak zearo bitxiak dira. "Realisme magique" izendatu diote bere estiloari ta oso ondo deritzait. Gizaki oiek ez dabilta seguriki mundu ontan, mundupe berezi batean baizik, spirituaren barrunbietan. Ez degu arkitzen dialogo banalirik, intensio gabeko azalkizunik: arpegiak (ni ta J. G. arpegiak liluratu egiten gaituzte), estatuak eta laukoiak, egunaren argi diferentea... , gauzak denak dute sentidu izkutua. Iada dialogo denak spiritualak dira (esanai aundian), ordu oroetan fedez pentsatuko bagenu.

Zein da bitxiago C. H. D. N.'ko Wilfred edo Sartre'ren "La Nausée"-ko egunerokoaren egillea? Ez-takit. Kristaua ez banintza ez nuke Wilfred'en ibillerarik ulertuko. Gainera Wilfred ez da normala, ezta Max ere: batere bai ote da normalik nobela ontan? Ezin dute burutik kendu ideia fijoak: fedearen auzia ta animen salbazioa.

Bidean topo egiten duen bakoitzari fedea ta garbitasuna oroitzen die Wilfred'ek, **na! ta naiez**. Bainan bere baitan gorderik dauka sekretu bat, edo bere ustez ala dena: atsegin-naia, aragikerien ideia fijoak. Atsegin-naia esnaturik, era berean beste ezinegon bat ernatzen du emakume eta gizakume oietan. Bosterea beste nunbaitetik datorkio, il-zorian dagoan osabak adierazten

dionez: "Demande que Dieu me donne une foi comme la tienne. Demande". Max erdi-zoroak eta ez-egagutuak: "Je ne vous connais et je peux vous dire ce que je n'ai jamais dit a personne, surtout pas a un prêtre". Wilfred'ek ez du Max maite eta iges egiten dio beti. "Un jour, tu rendras compte de ta desertion" Iragaritzen dio Max'ek.

Gainerako istoriak ez du inportik.

C.H. D.N. J.G.'en nobela onena da. Estilo akabatua, nobela borobilla. Noizean bein sorpresa ederrik ematen digu. Laukoi txiki bainan arrigarriak dira lau edo bost atal labur, itxuraz ariakin zer-ikusirik gabekoak. Badirudi J. G. poeta den bezela ixurtzen dela batere mugarik gabe. Ala Wilfred'en ametsa il-zorian zegoan osabaren gezteluan:

"...ils partirent au galop dans les ténèbres. Au bruit des sabots du cheval répondaient les palpitations doudoureuses du coeur de Wilfred, en sorte qu'il avait l'impression que certe bête galopait dans sa poitrine. De son compagnon il ne voyait que les jambes, car Chéza était resté debout et sa voix tombait comme du haut du ciel, rauque et rude... Dis-moi que tu n'as pas envie d'aller là-bas faire la noce avec chéza!"... Cette dernière phrase se perdit dans le fracas des roues et le crépitement des sabots. Wilfred vit à l'horizon une ville qui flambait... "Tu veux des femmes cria Chéza. Tu en trouve-

ras là-bas. Des jolies femmes, la ville en est pleine. Tu veux t'amuser, tu t'amuseras".

Beste laukoi lilluragarria: bere osaba il-berria dalarik. P-etxera joaten da W. eme-galdu edozeinen besoetan ikusi duena aztutzera:

"Entre ces murs, W. avait le sentiment d'être lui-même, sans complications. Le chapeau en arrière, il prenait sa place au bar dont le bois imitait l'acajou, et là debout et le verre au poing, il oubliait, tout, avec cette facilité étonnante que donnait ce liue où la vie prenait un aspect si simple et si violente. Dans cette lumière rose qui faisait songer au reflet d'un incendie, brillaient les verres et les plaques de métal, mais les visages ne sortaient pas d'un clair-obscur qui créait entre toutes ces personnes une espèce de complicité... Une voix de femme... déroulait les banderoles d'une chanson prudemment obscène... W. s'y trouvait bien... Il savait que tôt ou tard, il finirait par ne plus bien comprendre ce qu'on lui disait. Alors, dans la brume des cigarettes, il distinguerait le visage d'une femme qui lui souriait... Tout près de lui, quelqu'un répétait comme une prière: "J'ai toujours voulu vous connaître"... "Pourquoi ne réponds-tu pas à mes questions, dis?" Doucement elle glissa une main dans la sienne. Oui, dit-il, avec un rire d'enfant, oui.

III "GAZTEA NIZ ETA LORIOZ ISPIRITUYA KURIOS"

"Témoignage Chretien" asia da orain bi reporter gazteten idazlanak argitaratzen Europa'ko zenbait nazio-ri-buruz. Jacques Doyon ta Michel Delacroix munduz-mundu ibilliak dira uda ontan Europa ta Oriente zear. Nota: 2CV eta 2000 NF'kin; etapak: Oslo, Capnord, Mosku, Teheran, Ankara, Islambul, Atenas, Belgrado. Etburua: nazio auetako gizartearen pulsua somatu.

Parre egin dut leatzean. Egia esateko irringarria da elburu ori ain seriocki esatea. Zeren, nola ezagutu liteke ibillaldi alai baten zear edozein "gizarteren pulsua"? Gure egunotan B. Cendrars bezalako ibiltari gutxi: erri baten bizitza-errietan barrenatzen diran gutxi, iada nior ez. Oraingo gazteak maite degu ikustea bainan azalez ikustea, kuriosidadez. Auto-stop'en arrixkuak ez dira ain aundiak; nik esango nuke dibertimentu polita dela. Ez dugu seriocki artzen abentura, bakardadearen bildur generalakoz eta gure gogoia ez da ain aundia bakardearen lagun izateko aina; areriotzat artzen degu naiz ta bakardea gizonaren klima naturala izan. Pariserat eltzen bagera presaka bilaturen degu neska frantez bat, berakin roke-and-roll dantzatzeko eta Ray Charles'en azkenengo diskuaz mintzatuko gira (gazte denak mintzatzeko duten bezala) edo ta 403'tik 404'ra dagon aldiaz. Orobat edozein errietarat joatean. Beraz berdinak di-

ra errezuma oro auto-stopista baten-
tzat eta itzuliaren ondoan eztakigu
iada deusik ikusi ta entzun dugunaz.

Bainan ola mintzatzean neure bu-
rua zalatzen dut... Zeren Agorri-
llaren 4'tik 11'ra joan gira bi lagun
Zuberoa, Benabarra, ta Laburdi zear,
itzuliño bat egitera. Nola: auto-sto-
pean ta 80 NF'kin; etapak: Gethary,
Miarritz, Bayona, Hasparne, Donapa-
leu, St-J-Piè de Port, Irisarry, Has-
parne, Belloc, Hasparne, Cambo Sa-
ra, Hendaya. Elburua: iru probintzie-
tako euskaldunen pultsoa somatu, eus-
kalki oien doinu berezia aditu.

Itzulia egin ondoren beren berri
eman nion karta batean Paris'eko ene
lagun eta euskaltzale daen Mixel Ar-
tabia artista finari, eta arraxena dut
(onena ezpada) karta niona itzez- itz
aldatzea.

Adiskide maite: Bayonan agurtu
eskeroz dudan geratu ziñaten nere
ibilerak nolakoak izango ziranez edo.
Pentsatu bezain ondo edo obeto ger-
tatu zait dena. Bururatzetik egitear
aberastu egin da nere plana. Bayona-
tik Miarritzerat auto-stop egitea ez
da nik uste bezain arraxa. Ortaz au-
tobusa artu bear izan nuen. Patxada
osoan igerian ibilita Bayonarat itzuli
nintzan eta an esan bezala topo egin
ene lagunakin. Bigarren gaua ere Ba-
yonan igaro gendun ango festak ikus-
ten eta gosatzen. Bainan gabian osta-
tua ez baigendun Miarritzerat itzuli
ginan berriro ango ondartzean lo egi-
tera. Embata edo nola arraio deitzen
dizute Miarriztarrak zuen itxaso-bas-
terreko aize otz eta zetati orrei?

E'tzan giro iñolaz ere arlantzeko on-
dar zakar artan (oi Getariko ondarra-
ren xea aren emetasuna). E'tzan po-
sible an lo egitea, bainan ala-bearrez
edo, akabo baiginan indarrez (oroit-
tzenzera lenengo gaueko ibilera zo-
roaz? Zure itz zuhurretan bezain on-
do atxematen dut zure gizatazun gi-
sakoa, kantuz gitarra joaz ari zera-
rik bezela) loak irabazi gendun alka-
rren ondoan ginalarik.

Alperrezkoa da ikusi ta ibilli gen-
dun oro zeazkiro erraitea.

Aitortzen dut ez dutala ondo, sako-
kiro esagutzen Euskalerrriaren zati ori.
Axaleko bista bat bezela artu dut
eta ikusi dutan eta entzun dutanatik
inpresio bat bezterik ez daramat.
Oker izateko arriskuan ere esnen di-
zuet: Laburdi, Zuberoa, Benabarra
neiko eskaldunak dira (nik uste be-
zain geio) oraindik; eta au da inpor-
tantiena eta oinarria. Baina Euskal-
erri-alde au lo dago; ez dut atxema-
ten indar bizirik eta irauten badute
pasivoki irauten dute, ez beintzat in-
dar-egiñaz eta mugak bortxatuaz.

Pentsatsen dut egun irauteko ta
bizitzeko "mugak larritu bear direla"
gauz guzietan: izatearen mugak, erria-
ren mugak, adimenaren mugak, iduri-
menaren mugak, poesiaren mugak...
mugaren-mugak. Indar egiñaz bizi
bear degu.

IV

"... Mais débarrassé de quoi? C'é-
tait bien simple: débarrassé du di-

manche... Le cauchemar, la tragédie, selon W., c'était dimanche..."

Igandearen aunditasunean galdu egiten naiz. Igandetan uneak luzeago dira, zeru-tarteak zabalago, orduak pausoki igaroten dira. Igande goizean aspertu egiten naiz, arratsaldean eztaikit nun naizen.

Aur denboran zorion berezi bat iastatzen nuen igande goizetan aldean nunbait galduta. Gastetu naitzelarik aspertu egiten naute igande goizetako lehen orduek, eta tristatzen illunabarrian. Ezpidea ere ordabil ibilli gende tartean itzuli-min-tzulika arratsalde aspergarri oietan.

Ordu oietan zer eginen? Gela-barnean Kafka'ren Egunerokoa irakurtzen asten ba'iz ireak egin dik: misteriozko lurpe itzaltsuetan galduko aiz. Dirurik ezpaduk (ondo ezagutzen diat estudianteen poltsa urri ori) ezin pasa noski neskatxari ipui xuri-gorriak erraiten denbora guziz. Bakarrik ba'bil, ta sentipen-la-

rrien batek kilikatzen eztarria edo zabel-ondoa edo ankak, bildur ba'iz, tira egik pipa liburu montoien tartean dagoana ta tabako Holandresez beterik (Oi "Amsterdamer" tabako gozo bilo-oria ta aren urrutietako usai lilluragarria!: There is no tobacco like Amsterdamer tobacco!) Inoren ajolik gabe begira urrunera; orain ke xuriak urrunagotua ikusten duan urrun lausotura... Bainan begira: itxasoa laño eta Donosti bera nekez ikusten diagu, Jaizkibel nekezago. Gaur ziuarki Ondarrabi, Gethary ta Miarritzeko argiak ez-tiagu ikusiko, ez illargi santuri itxaso ganean. Gaitz'erdi.

Itzali gaitean algarrekin, ez go-go argiz bizi izan sekula. Guretzat illundu dituk gaba ta eguna.

Ordu ontan, inun aingura bota gabe, erria spiritua itxasora. Dai-gun jira bat, daigun jira bi... bat, bi, iru. Eia!

(Kaia ganean txalupa zâr bat, beltza, killez gora).

Erantzenerari

erantzuten

Jon Etxaide'ko neure adiskide zinzolari onez.

AURRAITZ.

Betaurrean yaukat irea. Autu au bertan-bera istea litzakidatak errenenik, baiña maite yoadazan gai eta gogaiak aldezteko bildurrez zapuzteari beti eretxi yautzat kikilkeri ezezagari: keto, bildurti ta otzepelak etxuek iñoz iñuñ egin ba, egiteko andirik.

"Epaietan eta mintzairan zorrotz xamarra" nazela diflostak. Ba-dai-tekek. Min artzen yoat, ba, gure erri leunak ondo esan oi yozakan esakera, itz eta abar, yakintzaz landutako idazle askoren idaztortz-erpiñekaz lorrinduta ikustea. Lenago bere esan neuanez, **bete-beteko adiskidea** audalako esaten dauadaz, garbi ta argi, neure eretxiak. Baiña ik ondo dakik zelako biotzaren jabe nokan. Erra txarrentzat etxagok tokirik nire gogoan. Esan bear diranak esan, baiña beti lagun. Idaz-

ki onetan bere kolkoa erretan yaus-takan ezer etxoat ezkutaukoba, egiaren onarren. Eta ba-neioak neure azatzera.

Gure idazleak, guztiak ez esatearren, geien-geienak, erdal-zentzudunak dozak: erdal-aroan asi ta eziak, ikasketa guztiak erderaz egifnak eta bizitzako ar-emon guztietan erderea utsik erabili daroenak; eta euske-rea baiño beste izkuntzarik taiuz ez yakiekenak, euren bizitzako gorabera guztietan euskerea bakar-bakarrak erabilten yuekenak: euskeraz itz, euskeraz otoitz, euskeraz ames, euskeraz goznartu ta euske-rea baiño besterik entzuten ez dan mendartean jaiu, asi ezi ta bizi daitezanak aurrez entzun yaroetzepak, olakoeri, mingarri daitezcan esakera ta itzak. Ez adi arritu ba, adiskide maite ori, nik salatutako esa-

kerak erdal-“mentalidadearen” arnari dozak ba-ta. Bat aitatzeko, ire “baita ere itxaso zabalak” txarto esanda yagok. Euskaldun jatorrak etxuek ifioz esaten, Bizkaia’n beintzat, (eta euskera zaharrak esakeretan etxaukak alderik zuenean eta gurean), **baita be ama, baita bere mendiak** eta olakorik, **baita ama bere, baita mendiak be** ta abar ta abar baiño. Ik gorrotaten dozakan pizkunde-aldiko esakera bazterregarrietarikoak dok au bere; ala, euk polit deritzakenak onetsi...? “Ur onetik edateko bildur nindukan” bere eleieuk ifioz esango erderaz kutsutu bageko euskaldunak; “ur ori edaten bildur nintzoan” bai ostera. “Zeularik eskuan abaniku bat” **Itxasoa laiño dago**-n estakikala egin oan utsa txarto zuzendu dokala uste yoat. Gure aldean beintzat, “zuelarik eskuan” barik, “eskuan ebala (zuelarik)” esango gendukek. Bertso zaharretan irakurten dozak olako atzekoz-aurrekada asko, (oraingo olerkari batzueri bere bai). Antxiñako bertsoak irakurteak mesedetako beste kalte egin yaroatziek ba, ona ta txarra berezten etxakiekeneri.

Geioazan orain **-tzaz naskagarria**-rengana. Landara estitxagak mendau edo txertatu egin oi dozak beste igali-zugatz obeagoen menduekaz, igali obak emon dagiezan; eta ifiausi bere egin bear izaten dozak adaxka kaltegarriak kenduaz beste adarretan ale obeagoak izan dagiezan. Eta guk geuk ez ete yaukaguk es-

kubiderik geure izkuntza zaharri adaxka gauzeztanak kendu ta mendu barriren batzuk ezarteko pizte-aldi onen ondoren igali onak eta ugari damokezan?

Etxoat ulertan ire nahastea Jon. **Semea-ren-tzaz** ontzat artzien dok —ren— erdian izan ezkerero. Pekatu al yuagu ba, bearrezko ez diran adaxkatxuak ifiaustea? Idazle jakitunak etxuek idatzi, (errian etxoat ifioz entzun), etxuek idatzi ba, **zaurtu** bere **zauritu**-ren ordez? Eta etxoagu idazten **maitasun** bere erdiko te kenduta? Baserritarren batzueri entzun dautsakelata, **gizonaren gainean** erabilteari ondo deritzak; eta **gizonatzaz** erabilteari txarto, goenengo idazleen lanetan irakurri-arren. **Ganean** zikin au dokalata beztelako adirazpen barrekarri baizen baztergarri batzu esango neuskezaz, baiña, ixildu bearra yaukat, zillegiztiari yautzadan begiramenarren.

Ez uste gero, neuri bere **-tzaz** oso gogoko yatanik; baiña gitxiago **gainean** lizuna Alengiz’en eta inguruko errietan gitxi-gitxitan entzuten da **gizonare ganean**. Eta bai, **gizona dala-ta...**, eta abar.

Aintza! Au itzaren ederra! Itzorkunlarietaz etxoat ifioz siñiskera andik izan eta itz eder oneri ik egin dautsakan azterketeaz bere enaigok arabera.

Zigurtasunez ez difioz esan bere, baiña etxoat uste Arana-Goiri’k ez

aren jarraitzailleren batek ain zustrai erkifetik sortu yeikeanik. **Aintzat euki. Aintzakotzat artu** sarri erabilten dozak, Bizkai-aldean beintzat, Aintzat artze orrek ez oteyok esan gura gaztelerazko "glorificar" edo antzekoren bat? Aintzat artzen yoat Jainkoa! txarto deritzak? **Ospe**, gazteleraz **fama** yñok Azkue'ren iztegiak, (txikiak beintzat), eta pizkunde-aroko idazleak bere **gloria** barik **fama** adierazteko erabili yuek. Gure erriko abade jauna ez dok euskera barri-zalea, baiña, ez-etariko ingera barik erabilten yok **aintza**. Ez dok gero erreza gure Elizetan izparriak sartzea; ta au aspaldion sartuta yagok Eliza ta otoitzetan. Ganera **abestu aintza** ta beste asko ez dozak atzo goizeko itzak: ba-da, barri-sundea antxiña galdutakoak baiño. Zer ardura yauskuk nundik eta zelan sortuak dozakan? Beste izkuntzetako itzak jatorri onekoak ete dozak guztiak? Bai-yagok obarik! "Izkuntzak ezituk matematikak", "eztituk lege zorrotzaren jopuak", difiok. Zetan gozak orduan? Euk on deritzaken itz eta esakerentzat LIBERTADEA ta gogoko etxazakentzat bekoki illuna ta ezpena? Arlo onetan apur bat gozartu bearrean agoala uste yoat, Jon.

Eta orain **'ko** errugearen aldia yoagu. Ik jarten dozakan ahapaldietan, geienetan beintzat, ez ete yagok, atzekoz-aurrera, oskidetasu-nagaitik? Antxiñako artzain-kanta baten urrengo au bere ba-yaukaguk:

 Ai! Au gabaren preziosoa!
 Jesus jaió da Belen'en .
 Etxe onetan sartu ete dan,
 bila gabilitza beraren.

Txit polita! Guztiz samurra eta olerkoia! Kili-kili yagiztak biotzean; baiña izkuntza azkaturako erabilgaitza. Esan egik **ama etxeko** naiz **izar zeruko** ta euskal-entzumen onaren jaube ba-az euk igarriko dok ondo ala txarto esanda dagozan. Atal oneik entzumenean mifiik eza-dagiske benetako euskera asko entzuna ta egifia etzazen ezangarri. Euskerea bere edertasun, esakera ta esakuneekin unetaraifio sartuta yaukagunori, entzumenak etxauskuk parketan olako "aldrebeskeririk". Zorrozkero salatzen gaiozak olako lorrinkeririk esan ez dagigun.

Eneioik bape arrituten adibidetzat jarri doan izen-lerroak. Bai-yakiguk pizkunde aurreko idazle, idazkari ta empaidueri eusko-gogorik ezak erderakada asko idatziazio yautzi-ena. Gure errian **Odriozola** yagok deiturabat. Jatorrian **Oriosolo** zolan antza; baiña erdaldun idazkari edo zana zalakoren batek euskerazko berbak idatzi ezin yoazalako-edo, antzaldatu ta endekatu egin ei yoan, eta orain erdal-kutsuz baldraztuta yirauk.

Bai-yakiguk, euskaldunen artean, nor zekin etxetako dan adirazteko, geienetan, (beti ez gero), giza ta emakume-izenen atzetik etxe-izena jarten yoaguna, **'ko** jarraien yokala: ba-da, **Nikas Gorgana'ko** Alexander Satzola'ko ta abar, eta ni

neu bere enaiagok oso-osoan onen aurka. Baiña euskera jatorrean iñok etxok esaten "Amasei seme auskalerri'ko", ez "bost lagun Mendata'ko" ez "lau bertsolari Muxika'ko". Eta bai, "Euskalerri'ko amasei seme", "Mendata'ko bost lagun" eta "Muxika'ko lau bertsolari". Ire liburuaren izenburuari, (tituluarri, barriz), ez deriztatak ondo, dai-tenik-eta olerkoiena baldin ba-dok bere. "Ezpaiztiok eskubiderik euskal morfologia jatorra baztertze-ko apeta utsez eta bere ordez forma berri bat asmatu". Eta etxagok euskal-eleizti jatorra bakoizkeriz, ordezko atzekoz-aurrerakada ta lo-rrinkeriekaz baztertako bere. Guztientzat neurri bardifia.

Benaparroan bakarrik ez, Txorie-ri'n, Mungi'n ta Gaminiz-aldean bere, (Bizkaia'n) "Nungoa zara?" ta, Sopela'ko, Derio'ko ta abar erant-zutuen yuek, baiña onek etxaukak ar-emonik **Matxalen Busturi'ko-gaz.**

'tar abizen (deitura ezan bear neioan, barriz) ta izenen erdian jartzea zustraiak artuta jagok gu-re elederrean ezeze errian bere ta ez gadizan buruaz ormea joten ibi-lli egiñak apurtuten. Ni neu, base-txetarra nokanez, izan naitekek Agerre'ko Balentif, naiz Balentif Agerre'ko; baiña i eu ez Jon Etxai-de'ko ta ni bere ez Balendin Au-rre'ko... Ni Aurre'koa enokanez, y bere etzaz Etxaide'koa ba-ta.

Ala, edo ta naiz (nai). "Bizka-ia'n edo Gipuzko'an ken zaitetz ken-du zaitetz zillegi dirake" k karraska-

da itzela yagiztak entzumenean. Os-tera, "Bizkaia'n **naiz** Gipuzko'an **ken** zaitetz ta **ken**du zaitetz zillegi dira" gozo-goza entzuten yoat. Neure bi-zi guztian erdereaz kutsutu bageko baserritar utsen artean euskerea entzun eta egiten gau ta egun bi-zi izana nok eta ondo baiño obeto yakiat **edo, ala ta naiz (nai)**, ta beste itz asko bere, noz eta zelan erabilli bear diran. Entzumena ez dok salatari makala! Idazlerik geie-nak, euskerea ondo menperatuen etxuekalako, **edo** yarabillek beti eta au, akats au, kaltegarria yoagu eler-tirako. Gipuzko'n berezten ezpa-do-zuez bere, Bizkaia'n ondotxu berez-ten yoaguz, erdalkeriz kutsutako "jakintzuekandik" landa beintzat, goian aitaturiko itzak eta bardin **zein** eta **nor** be.

Oraingo euskaltzaleen artean lan-gilleentzat aukat, euskal-"gramati-ka"n barriz, ondo-ondo ikasitako-tzat, eta beti pozarren irakurten yoadaz ire lanak. Baiña alkar eza-gutu genduan aldian, (Etxaide'tar Jon intzan aldian), bare-bare enbi-llan euskal-arloan; eta Jon Etxai-detarra edo (Jon Etxaide'ko) biurtu azan ezkerero oro dakusk lauso gure elederraren pizkunde-larreetan. Le-nago euk idatziak bere ezez-garri etsiten dozak. Enok asko arrituten Neu bere aldakor xamarra nok, eta bear ba-dok, beste "metamorfosis"-en bat bere egingo yoagu guk biok oindifio. Gizonak aldakor utsak go-zak, Jon. Orduan, bear ba-da, Ba-lentif Agerre'ko edo Balentif Au-

rre izango nok ni; eta i, Etxaide'tar Jon barriro, edo Etxaide'ko Jon. Eta batak besteari begiratuta, irribarre larri banaz alkar agurtuko yoagu, Gennika'n edo Donosti-aldean, Urtzik onez. Orain yabilgukan autu adizkidekoi au goikoz-beera jarriko dok eta **napar** gozoaz ospatuko yoaguz, adiskidetazun osoz, geure aldaketa guztiak. Ez deritzak? Adiskide kutun aut eta eskerrak, "Mitxelena jaunaren alo-rrean ez adi uts arrapetan jardun" diraustakalako, baiña enok gitxigaitik bildurtekoa. Zikintako bildurrez etxean geratu daitena kol-darra dok. Axukaldieri aurpegi emoten jakikana barriz, bioztuna. Ixillik dagoanak etxok utsik egiten, baiña ezer esan bere ez. **Zikin-duta** urteteko bildurrez enok inoz kikilduta atseratu. Ez orixe! Ondotxu yakiat uger zikiflak kentzie-

ko.

Nire "Ume zapuztua" etzakala ain gogoko esan eustakanean enit-zoan bape mindu. Ifloren txaloak artzieko barik neure gogo minbe-rea azazketako idazten yoadaz, ba, olerkiak. Eskerrik asko, barriro irakurriz benetako guma aurkitu badautzak.

Agur ba, Jon, biotz-biotzez; eta ez bururik berotu nire esanakaitik. Ik ortik eta nik emendik jarrai dagigun aurrera, gogaitzeke, bakoit-zak bere asmu ta xedeen bidez geure izkuntzea indarbarrituten, eta gure amesak loratu daitezanean ezerezean suntzituko dozak araingo txikikeriok. Garaitza-irrintzi zolia oguziko yoagu orduan, biok-biotara, abost batez, Aralar-tontorretik, zeru urdiñak ur, ganean, eta oifetan eze-eze ta eder gure basoze-laiak. Ondo bizi ta urrengorarte.

ELKARRIZKETA

URRESTARAZU'TAR ANDONI

Bayona'n, 1964'ko garagarrillaren
24'n.

"Jakin"-en artezkari agurgarria
Arantzazu

Agur biotzez,

Arestian eldu zait aldizkari orren aro berriaren lenengo zenbakia, joan dan orrillari dagokiona. Bai ta go-goz artu ere Arantzazu txoko maite ortatik datorrigun guzia bezela.

Irakurleekin alkarizketarako bide zabala eskeintzen duzutela pozik ikusten dut, eta luzaroan izan naitzaizue bide ortan, barna abiatzeko zalantzan; baña azkenez, ba-noa, trinki-tranka bada ere, nire urratsak bertan ematen, euskerarenganako maitasunak ortara bultzaturik.

Ia "gaiak", "euskerak" ta "presentazioak" atsegin ote zaizkigun galdetzen duzute. Ez dizuet lenengo ta irugarrenari buruz ezer esango; oietaz eta guziaz ere nik baño askoz obeto zuek ikusiko baituzute egokiena zer eta nola izango zaizuen. Nere xedea, emen, darabilzuten eus-

kerarekiko mintzatzea ta nire iritzia adieraztea izango duzute bakarrik.

Azken urte auetan, euskal-idazle askok, itzetan eta esakunetan ere, erderakadak erruz sartzen dituzte beren idazlan guztietan. Eta orrelaxe dator zuen aldizkari ori ere, erderakadaz zearo josirik. Badi-rudi "eskola" berezia sortu dala, idazkera ori esondatzen duen eskola. Esan ote genezake Arantzazu'ko eskola dugularik orixe? Dana dala, zabaltzen ari zaigu jokera ori; eta nire iritzi kaxkarrean euskarentzako kaltegarritzat daukadalarik, barka ezaidazute, otoi, argi ta garbi orrelaxe esatea, bai ta nire ueste orren azalpena ematea ere. Babiliteke okerturik ni egotea, baña zindo zurrian, norberak gauzak ikusten dituen bezela esan bear.

Idazketa ori darabilen idazle bati, bein, orixe "naturaliki" irtetzen

zitzaiola entzun nion. Gero, nire buruari maiz auxe galdetu diot: nondik irteten zitzaion idazle ari "naturaltasuna"?, bere baitan zeukan euskaldun izaeratik ala erdalduna zanetik? Guziok gera euskaldunak euskeraz dagigulako, baña ba-gera erdaldunak ere erderaz jakin eta erabiltzen dugulako; eta nire uztez, euskaldun baño erdaldunago, naiz eta jayotzez euskalduna izan. Nire gardiz, ona emen zergatik.

Aundiak naiz txikiak, guziok dauzkagun ezagupen geyenak, guziak ezpadira, erderaz gureganatu ditugu guziok ere, españeraz ala parantzeraz ala lateraz bereziki. Gaiak ikasteko erabilli dugun erderak-aur eta gazte izan geran urte ta aro egokienetan —ezagupenekin batera, bere gogo berezia barneraño sartu digu ala bearrik; gogo ori, gero, nai ta nai ez sartu geran bizikera osoan areago tinkotu zaigu ta, jakina, erdal-eguratzaz inguraturik eta erdal-kulturaz blai-blai eginda, guziok, geyenok bederen, bakoitzak berez —"naturalki"—, erderaz oldotzen dugu. Eta orrengatik ain zuzen, idazten diran lan asko erderatik egindako itzulpena dirudite, erderaz oldotutako asmoak euskeraz emanda. Ortan eztago nireztat arritzekorik, guztiz bidezkoena baitut.

Erritarren artean ere orobat gertatzen dala esan dezakegu. Esate baterako: Gaur oso maiz, eztakit beti ote dan, zenbaki aunditxoak

esan nai dituztenean, naiz eta euskeraz mintzatzen ari, erderaz esaten dituzte zenbakiok, ene ustez eskoletan ikasitako kontuak erderaz ikasi dituztelako; eta orrela, "naturaltasunaz", ots, erraztasunaz erderaz ateratzen zaizkie. Orixe beruntz daramagun bidea: gaur zenbakiak eta beste itzak, biar areago, gero ta itz geyago, eta azkenez erdera utza irtengo zaigu guzloi "naturaltasun" osoan, euskaltasun guzia galdurik.

Alakoz, esandakoan ikusi bear dugu euskeraz idazteko oztopo aundiena, eta nire aburuz, euskal-idazle guziek elukete orrezaz iñoiz aiztu bear-izango; eta ondorioz lanak orraztu ta orraztu egin bear ere; eliztia, joskera, esakunak eta itzak, euskera guzietan bizi dalako.

Euskeraz beti oldozteko, euskaldun jayo ondoren, ikasketa guztiak euskeraz egin bear-izango lirake ta euskal-eguratsean bizi ta azi ere. Gertatuko al da orrelakorik iñoiz Euskalerrian? Gaur ezifia dirudi, baña ametsezkoa bada ere jomuga bezela artu bear-izango genuke ori. Orrela gerturik azaldu liteken euskalduna, euskaldun osoa izango litzake, ta ura bai, euskaldun arek euskeraz oldotuko luke ta bere lanak guztiz jatorrak izango lirake. Gaur daramagun bizieran eta beste egokiago izan litekenean ere, ori ametsa bezela ikusi bear; baña alan eta guztiz be ortaruntz abiatzea bearrezkoa dalakoan nago, elburua-

ri alik eta geyen urreratzeko xedeaz.

Ba-dakigu erriaren aoran erderakada ugari entzuten dala, eta idazle askok, orrengatik edo, orobat egiten dutela. Baña erderatik artutako itz berri oiek ez da erria bera artu dituen; indarrez jarri dioten erdal biziak eta eskoletan berezi-bereziki, arrerazi dizkiote oso; eta euskeraren galtzean orixe urrats bat baño besterik ezta, beerako bidean urrats egokienetakoa.

Euskerari eusteko erderakadaen bidea ona izango balitz, ezkenuke ezer esango; baña ementxe dugu iparralde ontako izkera bai ta idazkera ere; erderakadak burrustaz darabilzkite aspaldidanik, betidanik edo, ta euskera galtzen ari da, egoaldean baño azkarrago ere nire ustez.

Ez, erderakadak ez dute euskera gaizkatuko, ez eta garbikeriak ere, noski. Eta euskeraren alde egiten dan eta egin diteken guzia ontzat artzekoa baldin bada, eta guzia ere laguntzeko bearrean egonarren, nire iritziz guztia alper-alperrik izango da euskera eskolan eta ikasketan sartzen ezpadugu, euskeraren bidez euskal-gogoa ere ume ta gazteengan txit utsita, guztiz tinkotu ta sendotua izan dedin. Ezer urrufiatu gabe, orixe bearrena ta ezinbestekoena.

Orrrentxengatik eta noizpait euskera eskolan sartzeko bidea idekiko zaigulakoan, orixe izan bear euskaltzale guzien karbada aundi ta bereziena. Eta bere ordurako, eus-

kal-irakaskintzari dagokion guzia antolatzen ari bear-izango gifaake oraintxe bertan, batez ere ikasliburuak eta irakazleak gertutzen. Lan ori, gañera, ez da emengo alango talde batek bakarrik egitekoa; alik eta euskaltzale geyenak sartu bear-izango lirake ortan, guziak ahal-izan ezkerero obe, izen aundiko erakunde batean bildurik, len izan genuen "Eusko-Ikaskuntza"-ren antzekoan.

Lan ortako azpegi berezia itz-bildumaena izango genuke, eta oietxek gertutzeko, ene ustez, "Euskaltzaindi"-ak ortxe, 1956'garrenean egin zuen batzarren emandako aolkua oñarriz arturik. Irakaskintzan erabiltzen diran gaietakoak lenbizikoak izateko, ta gero beste guztietara ere jo bear-izango litzake. Asiera, beraz, irakaskintzan, eta itz-bilduma guztietan itz bakoitzaren esan-naia ta zentzuna euskeraz ere emateko.

Euskal-kulturak beste kulturaren bidean barna joan bear-izango du bere burua jaso nai baldin badu ta, orrela, izkuntza gaizkatzeko. Kultura guztiak, gure aldamenean dauz kagunak batez ere, irakaskintzan dauzkate, nire ustez, beren ardatza ta mamia. Irakaskintzarena erakunde aundi ta garrantzitsuena da kultura oietako laterrietan; diru asko ematen dute irakaskintza osoa ordaintzeko, ta beti bazterretan guxti izaten dala salatzen ari dira. Irakasleak milla ta millaka diardute egunero ume ta gazteak irakas-

ten, ortarako lendik beren burua ongi gerturik. Eta, gero, naiz eta biziarekiko guzia bakoitzak bere izkuntzaz antolaturik izanarren, amai-ka erakunde ikusten dira alde guztietan, eskoletan ikasitakoa tinkotzeko ta kultura bera indartzeko ta zabaltzeko. Tokitan gaude, gu, gure gifoan, orrenbeste egiteko; eta orixe zaigu bearrena, enurarik ez nigan ortaz.

Gure bear orren aundiaren aurrean, ene ustez, euskaltzale guziok, Euskalerrri osoa begiratuko luke erakunde aundi ta berezi batean alkarturik egon bear-izango genuke, gure kulturari dagokion guzia, urratsez-urrats, lenengo irakaskintzan asi-ta, bete al-izateko alegifetan.

Norengan euskeraren egokera txarraren errua? Biengan bereziki: Euskalerrri'arengan bertan lenengoz, ifioiz euskera kultura-bideetan sartu nai-izan eztuelako; eta inguratzan gaituzten erdal-kulturetan gero, gure izkuntza ito egiten digutelako. Eta euskera gaizkatzeko eginbidea, Euskalerrri'arengan ere lendabizi, geugan, geu baikera gaur Euskalerrria.

Asieran esan dudanez, "Jakín"-en agertzen diran erderakadak erabiltzea, oker-bidea dalakoan nago, ortxe agertzen dan egutegian ere eramaten dana. "Jakín", eiki, ez du erriak irakurriko, gaiak dirala kari; egutegia bai, osterá, ta ortan erriak ikasteko iturria edo dauka;

eta sarri, ene iduriko, egokiak ez diran gauza batzuk agertzen dira. Esate baterako: garagarrillaren 2'garren eguneko orrian auxe irakur diteke: "Ona emen Eleizaren alkartasuna nolakoa izan bear duen ilustratzen duen ejemplua". Iru azken itz oiek erabilli orde, ez ote lirake jatorrago ta erriarentzat ulergarriago izango jarri litezken beste iru auker edo: ...adierazten duen jazoera (edo gertaera)? Erriak irakasten zaiona ikasten du, ta euskerari buruz, zuen egutegia dute gure erri-lagunek gaur eskola berezia. "Kin" atzizkia ere, maiz, gaizki erabiltzen dala uste dut.

Barka nazazute "Jakín"-en egille agurgarri oiek, arren, etzaituztet geyago nekatu nai; esan dizuedan guzia ta gafierra nezakena ere, itz motz auetan adierazi liteke ondorio bezela: Ene ustez euskeraren alde lan egoki ta onurakorra egiteko garbizaletasunean ari bear da, jakíña, garbizalekeriraño eldu gabe. Ez da euskeraren ogenik lateraren semea ez izatea, ta ez deritzait txalogarria danik semetxako biurtu nai-izatea, orixe baitarudi askoren xedea; orrela gure izkuntza guztiz itxusitu baño besterik elitzake egingo.

Arantzazu'ko Ama Done onak lagun gaitzala gure Erri ta gure izkuntzaren aldeko lan guztietan.

Zuenganako adei-onez beterik

Irakurle baten naia

IRINTZI.

“Bi urte... ta bagera berriz ere...”

Bai! Urte luze bi itxaron eta emen dogu barriro JAKIN. Oraingoz sendo eta aurrerako asmo sendoagoaz bere mamiflean ditula. Jakintza sustraiak Euskal-erriko ertzaren sustraiak, eta izkuntza baten indar-brintzak artu eta naastuta dakartzela. Liburu apain baten itxura, danok jakin bear gendukezan gaiak, Guztiok aittu bear genduken Euskera ,eta beste nik batu ezin dittudan gauzarik ainbat bere orialdietan dittula. Eskerrak eta zorionak emon bearrean gagoz bere zuzentzallieri.

Baña gaur gauza bi gura nittuke esan eta aittu eragin.

Lenengoa au da: Euskera ederra dauke idazlari guztiak, baña danak era batean idatziak. Zergatik idatzi ez Euskeraren izkuntz-zati danetan? Apur bat besterik ez bada bakotxetik? Orela indar geiago artuko leukela uste dot aldizkari onek. Bakoitzari bere erako esaerak kili-kili eragiten badautsa...

Eta bigarrena: Irakurleari dei bat eragin gura neuskio. Emen aurkitzen diran gai askoren bear izena badauka gaurko gaztediak. Bere bizitarako naimen bizi baten

bear izena, gogoko egiak jakin eta irakurteko bear izena. Baña nik aldizkari onetan irakurle gaztien artikulu batzuek ikusi guraneukez. Bere problemak azalduaz, bere gogoko diran gaiak argitaratzeko esanaz. Zeure eta geure eskuan daukagu geure problemak argitzeko probabilitadeara aldizkari onen bidez. Orretarako dala uste dot nik liburuxo au. Ez dogu bear teologi ez filosofi bearrik norbere gauzak esateko, lotsa kentzea da naiko eta ez ote dogu kenduko? Idatzi, esan eta azaldu, eta erantzungo dautsula uste dot aldizkari onen Jakintzak. Zure zai eta zuri begira gelditzen gera.

Nai bat argitu dot. Jakin'ek daukan sua eta gauzak egiteko naia ere bai. Baña su au, indar au, errian ere biztu bear da. Biak alkar artuta, biak lokarri eta naimen batean lotuta jokutzen badogu Jakin eta bere irakurleak obeto ikusiko dogu aldizkari au.

Nere gogoaren lenengo irrintzi auxe gura neuskioe ezarri irakurle guztien barruan eta nere problemak azaltzeko nai au euren naia egin. Danok daukagu zerbait eta bata daukana besteari arrazoituaz ibilli gaitezen eta geu eta geure aldizkaria obetzera juango gera.

Gai nagusia, JAKIN berriaz mintzatzea, azkenerako utzi dut. Nerezat, askozaz ere biziago, interestunago eta batez ere batuago agertu da bigarren aldi onetan. Bide orretan barrena jarraitzeko eskurik baduzute, zoazte aurrera, bide zuzenetik abiatu zeratelakoan.

Artikuluren bat autatu bear banu, lehenbizikoa autatuko nuke, gazteriarekikoa. Komeni zaigu geienoi ori irakurtzea, zaharrei adifia gazteei.

Zer esan bear dut izkuntzaz? Ene iritziz, batez beste eta oro ar, eztu zer esan andirik: ez ote da, bada, aski darabiltzazuten gaiak argi eta garbi azaltzea? Etzaiezuela

jaramon geiegirik egin ifloren esanei, izango baitugu beti kritikuok erantzukiren bat edo beste. Badakit zenbait gauza zuek or —eta nik emen— esan dituzuten baiño obeki eta garbiroago esan ditezkeala. Eta zer? Oberik egin uste duenak egin beza berak, besteren zai egon gabe. Ixildu gabe ari gera onela eta orrela egin bear litzakeala-ta; ez gera, ordea, oartzen egin-ala bakarrik ikusten dela eta ikasten nola egin bear litzakean edo, obeto agian, nola egin litekean. Zuek, guk ez bezala, ibilliaz erakutsi duzute nola zabiltzaten. Zorionak, beraz (1).

(1) Eta *h* (letra madarikatu ori) delata, proba-zuzentzaillak eduki dezala begien surrean gidariren bat bear eztiren guztiak kentzeko. Oraingoan itzuri baitzaizkizue bear eztiren batzu.

Eskertzen diegu ain garbi beren iritzia eman diguten guztiel. Pozik jaso ditugu JAKIN guren aldizkaria edertu ta biziagotu guraz idatzi dizkiguten denen kartak. Izan ere, gurea dugu, eta gurea denez eder ikusteko deretxoa denok daukagu.

Euskera irakurtzean sarritan aurkitzen doguz guretzat ez ezagunak diran esakera ta joskerak. Jakifia! euren aurka ez dogu ezer eukiten. Zer euki? Poztu bai guk dakigun izkera txiroa baiño aberatsago dala euskera ikusten dogulako. Baña azkenengo denboratan ifundik ifiora ezin irunsi dodan esakera bat gaz txitean-potean aurkitzen naiz: erderazko "sino-ren" orde z jendeak darabilen "ez...baña..." ori. "Ez naiz etorri juzgatzera baña etorri naiz salbatzera". Indar aundia artu dau gure egunetan Bidasoa emendiko idazlien artian be Azular'eri ikusten dautsagun esakera orrek, modan sartu dala esan leike. Ostera, Azkue'ta Altube'k erderakadatzat jo izan dabe esakera ori. Ala be Orixeko zabaldu dabela jakiteak (Agerre'ko Balendin, Jakin 14'gna) zer pentsau emon daust, Euskaldunak poemaren egillea euskera kontuan onenaren paren dalako.

Auzi au nik erabagi biar banen onela jokatuko neuke: esakera ori erritarra bada edo ifioiz izan bada ontzat emon euskal joskera arauri buruz txarto eratua bada be. Ta ostera, erritarra ez bada, gaiztetsi, naiz ta euskal joskeraren legez moldatua izan.

Baña esakera ori euskera jatorra balitz be, guk, sartaldeko euskaldunak badaukagu geure geurea dan beste esakera bat: "Ez naiz etorri juzgatzera salbatzera baño" "Ez naiz Mutriku'ra joan Itziar'era baño". Auzitara atara dodan beste

esakera ori be erabilten dogu, bafía beste asmo bat azalduteko.

Iñoi z Bilbo'ra ez naizela joan ta irri egiten daustan bateri onela erantzungo neutsake: Bilbo'n ez ez naiz izan bafía Paris eta Londres'en bai. Beste esakera ori ta gurea, biak, erritarrak izan ezke-ro, zein litzake egokiago? Ezin neikio oneri erantzun. Konjuntzioak euskeraz batzutan gaztelar izkuntzan lez, alkartzen dituan itz edo oraziñoen erdian arkitzen dira. Beste batzutan barriz, euskerak daukan joerari jarraituaz atzizki lez. Dana dala, zuzen edo oker, gure esakera urrunago arkitzen da auzoko erderatik autuan darabildan esakera ori baño.

Sartaldekoen esakera oneri emon leiken akatsa auxe da: "Baño" azkenarako lagata oraziñoa illun gelditu leikela. Ikusi daigun Axular'en zati bat: "Etsaitasuneko biktoria eta garaitza eztago ez mendekatzen eta ez ordaiñaren biurtzean edo doblearen; bafía dago barkatzean eta bidegabean pazientki pairatzean" (Gero, 2'gn. or.). Oraziño au gure erara aulantxe da: "Etsaitasuneko biktoria eta garaitza eztago ez mendekatzen eta ez ordaiñaren biurtzean edo doblearen, barkatzean eta bidegabean pazientki pairatzean baño". Bafía emen beste oar au egin bear dogu. Oneik, parrafo luzeok idazlien kontuak dira. Erriak geienetan esanaldi laburrak izaten ditu. Origaitik emengo esakerak ez dauke illuntasunik. Gafiera berbiari

emon oi dautsagun soñua naiko da oraziñoaren bi atalak bereizteko. Esanaldi luzeak diranean gure asmoa illun geldituko dan bildurra euki ezke-ro beste jokera bat artu geinke: bi zatitan banandu. Au noiz-naiz egiten dogu idazleak, eta erriak be jokera ori badau, nai ta bere esanaia illun gelditzeko bildurrik euki ez.

Lotsa edo bildurrik ez dautsagun bateri, oker dagola esan naian lez, onela erantzuten dautsagu: "Ez naiz Mutriku'ra joan Donosti'ra baño". Ostera, lotsarekin itz egin nai dautsagun bateri onela erantzungo geuntsake: "Ez naiz Mutriku'ra jonan. Donostia'n izan naiz". Biar bada ez dira oraziño guztiak bereizte orregaz konpondu leizkenak, bafía milla modu egoten dira asmuak azalduteko. Nik, beste askok lez, ez dot jakin oraintsu arte "ez... baña..." orregazko esakerarik, bafía onelako gogaiak azalduteko sekula ez dot euki eragozpenik.

Bidaso andiko ta emendiko idazle batzun esakera ori guretzat illun gelditzen dala esan dogu. Bafía orregaz ez dogu dana esaten. Esakera orreri batzutan errazoi gelago arkitzen dautsagu ta bestetan gitxiago. Batzutan alkarren aurka dagozan esanai bi lotzen ditu "...ez... baña..." orrek. Beste batzutan ez dagoz alkarren aurka konjuntzio orrek batzen dituan esanaiak.

"Ez naiz Mutriku'ra joan, bafía joan naiz Donosti'ra" esaten dabedian, erderaka dan edo ez dan ez

dakigu, baña argi dago nora joan dan eta nora joan ez dan. Ostera, ezin da illunago iruditzen yako ondorengo oneik: "Salegi senduago izan baltz ez trinketian baña bai gure frontoietan ere goi-mallako izango zan". "Gaur, etsai aunitz, siniskai bat edo besteren kontra ez baña Eliza beraren aurka altxatzen dira". Salegi'ren kontu ori irakurrita, pelotari orren berririk jakin ez eta esakera ori irakurtzen oitu bakoak, trinketerako ez zala ulertuko leuke, ez dira alkarren aurkakoak oraziñoaren bi zatiak-eta.

Arana Goiri'k be alkarren aurka dagozan eritxien alkartze ori oraziñoaren azkenean "baño" ipiñita egiten dau, bere Aita Gurea'n. Guri erakutsi euskuen (erderatik biur-tua, kontixu) Aita Gurea'k onela diño: "...ez eiguzu itxi tentaziñoian jausten, baña librau gaizuz gatxetik". Arana Goiri'renak: "zitzaldian ez gagizuz itxi gatxetik jabon baño".

Esan bearrik ez dago bietatik zein yakun gogokuago. Baña, au marka! Arana Goiri'n be ez dot oso osorik atsegiña. Ara zergatik. Gogai bat bi eratara esan geinke. Bat baiezko oraziñoz, ta bestea, ukapenezko oraziñoz.. "Ez dago euririk" eta "Aterri dago" berdiñak dira. Beraz niretzat ez dago ondo oraziño bi orrekin, "baño" bitartekotzat ipiñita, erderaz adversativa esaten yakon oraziñoa eratutea, oraziñoaren bi atalak gauza bat diñoelako. Aita Gurea'ko oraziñoaren bi zatiak be niretzat gauza bat esan gura dabe. "Zitzaldietan lagundutea" eta "gatxetik jabotea" gauza bat dira. Ta bat esan ezkerro bestea esan bearrik ez dago.

Oraintzu irakurri dodan antzerki baten itz onek ikusi nebazan. "Neuk dakidazan batzuk eztira nasai ibiliko ateso baño". Ta bere egilliari orain emen jarri dodan eretxi berbera agertu neutsan. Oker ete nabil?

Carranza gotzaibide

JOAQUIN CALVO SOTELO-REN DRAMA DELA BIDE

Aizkeneko urte onetan Calvo Sotelo antzerkigille ospatsuak beste drama eder bat eman digu argitara. Gaiari dagokionez, ez duzu inkisizifioaren auzi onen kidekorik amestuko ere. Ondorio luze ta garratzak utzi baizituen auzi eskergabe onek orain lareun urte. Baita, makina bat eztabaida sortu ere inkisizinozaleen eta inkisizinoarerioren artean.

Bartolome de Carranza ta Miranda, Toledo-ko gotzaiburuaren auzian, kristau dogmak bear bezela errespetatzen etzizualakoan salatzzen zutelarik, 17 urtetako eta 23 idazti edo bolumen lodietako kondaira larria iritxi zaigu gaur egunetara. Egun, Oswald eta Rugby, Kennedy-ren iltzailleen epaibidea dela-ta arritu egiten gera eta luzee-gi derizkiogu. Beste ainbeste gertatu zitzaigun milla terdi judutar il zituen Eichmann nazitarraren auziarekin. Ba, napar euskaldun gotzaiburu onek izandu zuen epaibide neketsu, aspergarri ta gorrotokor aren ondoan jolasketa batuek iduri dute aro berrian aize-tu izan diren auzi garrantzitsu auek.

Calvo Sotelo-k gai interesgarria jaso du oso. Baiño neri etzait drama ori berez ainbeste ardura. Drama onek napar euskaldun aren auzi beldurgarri ta arrigarria ekarri ba-digu guztion aurrera. Ta ni Carranza-ren epaibide ari lotuko n-tzaio erabat.

Dramak ertilari batzuen ustez, ez du balio audirik. Tamaña orretako gaia autatzen jakin eta kondairazko erakutsi uts bat gertatu omen da. Bizitasunik eta gaurkotasunik gabe, azalutsik, eguneko kontzilioan astindu zaizkikun giro berri-zale ta gizaki oroen anaiartetasun onetan. Ni, egia esan, ez naiz ifior drama epaitzera jartzeko, baiño gaia aukeratu duen aldetik, ez du begi makala izan (1).

Nire asmoa au da, euskaldun aundi onen ezbestelako auzia ta epaibidea euskaldunen agiri egin, besterik ez.

Carranza-ren biziña ta gora berak

Carranza-k 1503'gn urtez ikusi

(1) Calvo Sotelo-ren Carranza eta kondairak eman digur Carranza-ren auzia ta epaibidearen diferentziak garbi ta laburki ikusteko: Razón y Fe. Junio, 1964. Madrid.

uaren auzia

OIARZABAL-DAR ALEJANDRO

zuen lehen aldiz argi ditzira Arga-ko Miranda-n, Naparrua erreñuko erri koskorrean. Miranda Tafalla-tik urbil geratzen da. Eguzki galdatan kokaturik dagon erri zaharra da. Erri nekazaria. Sasoi artan euske-raz mintzatuko ziren segurutik.

Napar zaldunen seme zan. Mutiko zintzoa ta ikasia bezela zeukaten. Eta 1520-gn. urtez Alcarria-n jantzi zuen domingotar prailleen soñeko txuria. Oitura zenez, Fr. Bartolome de Miranda izen berria artu zuen. Lojika ta Filosofía ikasi ondoren, Salamanka-ko San Esteban Ikastetxean Fr. Diego de Astudillo-ri aditu zion Teolojia. Diego de Astudillo au bakarririk urbiltzen zitzaion garai aretan Teolojia soroan Gazteiz-ko Prantzisko euskaldun famatuari. Bereala ikasle ez-ezik Irakasle ere egin du zuten. Aizkenik, Carranza berak bete zuen bere irakasle Fr. Diego Astudillo ospatsuaren irakaskintza aulkia.

1545-an Espaiña-ko Enperadoreak teologu bezela bidali zuen Trento-ko Eleiza Batzarrera, Fr. Domingo de Soto ta Dr. Velasco jaunekin batera. Trento-n egondu zen 46, 47, eta 48-ko urte zatian bere botoak katolikotasunaren alde emanaz. An

itzaldi ederrak ere eman zituen justifikazioari buruz, t. a.

48-gnean Espaiña-ra itzuli zen Kontzilioko lehen saioa moztu zelalik. Bizitza osoan bereiztu zen gure gizona beartsuenganako ta umezurtzenganako erruki maitekorragatik, eta esku-zabala zen betiere.

Bein da berriro ukatu zuen Carranza-k Carlos emperadorearen eta Felipe II-gnaren aitortle izateko eskeña, eraberean Canarias-ko apezpikutz, lehenik Cuzco-koa lez. 1550-gnean Probintziako Nagusi autatu zuten praille domingotarrek Segovia-ko Batzarrean.

1551-gnean berriro Kontzilioan ekin zutenean, erregeak bigarren aldiz bidaltzen du. Ta oraingo onetan ere aski saiatu zen Justifikazioaren alde boto ematerakoan eta luterotar idazkien azterketa ta joraketan.

1553-gnean bein Espaiña-ra itzulerik Felipe II-gnak kargu altsuak eman zizkion. Eta Maria Estuarden sasoi onean Ingalterra-ra deitu zuen Carranza gotzaiburua erreñu aren katolikotasuna berritu ta piztearren. Gizon ta emakume altsu auen aginduz maxiaketa zorrotzak egin zituen erreñu aretan.

Oxford eta Cambridge-ko Ikastetxe Nagusiak begirapetu zituen, baita beste zenbait eleiz barruatiak ere herejia kutsu oro erabat garbituki. Oso esku gogorrekoa izandu zen noski, eta "Praille beltza" otsegiten zioten eta ifioiz baiño gelagotan il nairik ere erabili zuten gure gizona.

Carranza bein Españia-n, herejeen maxiaketan inor ezbestelakoa zela-ta esanez ibiltzen zen gogobeterik.

Toledo-ko gotzaiburua D. Juan Martínez Silíceo 1557-gnean illik, Erregeak Carranza izendatu zuen ondorengo bezela. Onek iru bider aitzakiak presentatu zituen bere orde z beste iru elizgizon ospatsuak kargu orretarako señalatuaz. Baiño aizkenean onartu zuen kargua. Carranza-ren ospea zuzena nola zen, Erroma-n bere bizitzaz eta batere maxiaketarik egin gabe onetsi zuten onen gotzaiburutza. 1558-ko otsaillaren 27-an Granvela kardenalak konsagratu zuen gotzaiburu Bruselas-ko urian.

Gaiñerakoan gure Carranza beti izadu zen elizgizon errespetagarria eta oitura onekoa, beartsuekin esku-zabala, au oso berezia zuen. Zenbaitek santutzat zeukaten.

**"Kristau Dotriñari komentarioak".
Valdes inkisitzaillearen gorrotoa.
Melchor Cano. Domingo de Soto.**

Carranza-ren auzi ta epaibide onetan barrena oi aski datza. Ni alde bateko ta besteko jokabideak, doi-

llorkeriak, epaibide neketsu ta aspergarri au pixka bat baizik ere argitzen saiatuko naiz.

Carranza-k "De residentia" idatzi zuean erneatu zitzaizkion lehen aldiz amaikatxo arerio. Erresidentzirik edo agindu-lekurik etzuten gotzaiek begi txarrean artu zuten. Areago, Toledo-ko gotzaiburutza onen eskuetan ikusirik Españia-ko lehen aulkiaren tirria zedukaten etsai berriak bizkartu izan bear zituen, auetakoa zen dudarik gabe. D. Fernando de Valdes, Sevilla-ko Gotzaiburu ta Inkisitzaille jenerala.

Etziren gotzai bat edo beste soilki Carranza-ren etsai. Ba-zuen bere praille anaien artean etsai porrokatu bat, oso famatua bera, jakintsua, era apañetakoa ta kasket gogorra. Trento-ko Batzarrean ainbeste bereiztu zen Melchor Cano. Domingotar teologu au jakintsua zen oso, baiño arroxka ta ezten zorrotzekoa ere ba-zen. Cano berak digunez, bere maixu Gazteiz-ko Prantzisko-k "arroxka ta gogobetea" deitu zuen. Gazte gaztetatik alkarrekin mokoka asiak ziren. Irakasle gazte zirela, ikasleak partiturik zebiltzan: Carranza zaleak eta Cano zaleak. Geroztik makifia bat oztopo jartzen zioten alkarri. Carranza bera, segurutik, maltzurrago ta makurrago Cano-ri karguetarako ateak itxiaz.

Españia-ra biurtu baiño lehenik ekin zioten ia bere arerioak ireinka protestanteen ideiaz kutsuturik zetorrela Ingalterra-ko ta Alemania-ko

herejekin eta liburuekin ibilki. Baiño Amberes-en "Kristau Dotriñari komentarioak" idazkia argitara ematean galdu zen orobat gure gotzaiburua. Egia esan, eta liburuan bertan garbi ikusi ditekenez kristau taldeak herejia arriskutik ernai jartzearren saiatu zen. Egilearen asmoak zintzoak ziren noski, baiño idazkiak ba-zituen ongi jorratu bearreko gauza zenbait. Alere, geienetan beintzat, esaera zenbait konformatu zitezkean katolikotasunarekin. Esakizun aski dauzka illun eta gordin. Geroago esango dudan bezela onen pekatua, bearbada bakarra, garai aretan ain indartsu zabaltzen ari zen pozoiari mugarik ez ezartzea izandu zen. Agian, bere uste onean geiegi zabaldu zion eskua luterokeriari.

Dena dela, idatzi zituen zenbait eskutitz eta esan zituen makifia bat mintzo jendea eskandalizatzen zituena. Ta Valdes inkisitzailleak zeazki aprobetxatu zituen baliamentu oro Carranza auzipetua izan zedin. Batbatean salatu ziren amaika gauza Carranza-ren aurka. Geroz, ta nahastuagotzen asi zen auzia ta Valdes ia etzen ixtan batean geldituko Carranza-ganako gorroto markurra ase arteño. Alere, inkisiziñoak geldiro-geldiro ekin zuen auzi lanean.

Etzituen denak etsai gure Carranza-k. Domingo de Soto famatuak ere etzen ezertxo aundirik aurkitu Carranza-ren liburuan, bere deklarazioan dionez. Beste jakintsu ba-

tzuek ere jarri ziren bere alde. Bat, Granada-ko gotzaiburu D. Pedro Guerrero, onentzat, dotriña katolikoa, donea, edozein santu dokto-reena bezain segurua zen, itz edo gauzatxoan batzuek aidean artiruk labaingarri baziruditen ere. Oso berretarrak baita Aleda unibersitarrak ere...

Binbitartean, Valdes gotzaiburu eta inkisizaillea etzen geratu. Batez ere Melchor Cano baliatuz presentatu zuen azterpen luze eta zorrotz bat, eta epaibide guztia zear ori erabiliko zuten oifarrri bezela.

Carranza orde, etzen kaiolan egoteko gizona ta arerio guztien aurka lan da lan eraso zuen Inkisiziñoari idatzi, Aita Santuari idatzi, Erregeari idatzi. Ala ta guztiz ere, oso aurrera zijoan ia onen aurkako auzia. Eta Valdes-ek gotzaiburua auzipetutzeko baimen bereziak irixten ditu Erroma-tik.

Torrelaguna-tik preso eramaten dute

Valdes-ek agindu oro emanak zituen Carranza auzipetu zezaten. Baiño, ori etzen nunbait iritxi erreza, España-ko lehen aulkikoak indar aski baizuen ta beretarrak etzeuden orrelakorik ametitzeko. Au presondegian sartzea España-ko "Santo Ofizioa"-ren gain jarri zen. D. Diego Ramirez inkisizaillea, goiz batean, 100 gudariekin agertu zen Torrelaguna inguruetan; eta arboladi ostrodunen estalpean gorde zi-

tuen, Malacuera ibaiatik urbil. Auek eta "Santo Ofizio"-ko beste alguazillak gauaren pakean, gobernari jauna, gotzaiburuaren aldeko ziren inguruko alkate ta alguazil oro preso artu zituzten, ematera zijoazten kolpea ifior galerazi etzezan.

Gau bertan, ordu onean, Ramirez bere taldeekin gotzaiburuaren egoitzara zuzendu zen. Gudari batzuek ixkalleratan ipifi ziren ba-ezpadan ere. Gaiferako taldeak Ramirez eta Castro buru zirela, bizitokiaren atera jo zuten. —Nor da? erantzun zuen barrutiko prailleak. Kanpotik: "Zabaldu Ofizio Santuari". Gotzaiburuak, euren artean D. Diego Ramirez al zetorren galdegin zuen, eta an zegoela aditurik, sarrera eman zien. Lendabizi Ramiro de Castro eta alguazil-burua aurreratu zitzaizkion. Oean zegoan Carranza. Onela mintzatu zen alguazilla: "Jaun agurgarri ori, aginduak betetzera nator; preso bedi berori Ofizio Santuaren izenean".

—Zuk ba al dituzu, bada, ortarako bear diren Baimenak?, erantzun zuen Carranza-k, bere aurpegian batere izukerarik azaltzeke. Orduan, Valdes-ek eta onen inkisizifio-batzarrrak pirmaturiko mandatua irakurri zuen alguazillak.

—Ez al dakite jaun oriek, erantsi zuen Carranza-k, ezin auzipetu dezaidaketena, nire karguz zuzen-zuzenik Aita Santuaren menpe soilik nagoela?

—Ortarako Baimen oro lortuak ditugu, moztu zion Ramirez-ek, Pau-

lo IV-gn. Aita Santuaren mandatua atera ta irakurriaz. Gainerako kunplimendu oro difnatasun guztiarekin egin ziren Carranza gotzaiburuaren eta Ramirez jauna ta bere taldearen artean.

Alere, Torrelaguna gotzaiburuarena nola zen, mugimentuen baten bildur ziren, orregatik, pregoia jo zuten etzedilla ifior ez etxetik ez leioetatik somatu ere. Gauerdiko amabietan atera zuten Carranza, mando baten gaifnean, 40 zaldi-gudariez inguratutik. Valladolid-eko Ofizio Santuak eraiki zituen espetxe berrietan sarrarazi zuten.

Gotzaiburuak gerogo aitortzen zunez, Torrelaguna-n preso arrapatzerakoan etzuen erresistentziarik egin nai izan. 50 baiño geiago zitun morroiak, bere lurraldean eta berretarren artean arkitzen zen. Baiño etzuen eskandalurik eta odolik ixuri nai, betiere Ofizio Santuari eduki zion itzaldi eta begiruneagatik. Presondegitik iges egiteko aukerarik ere etziztaion faltatu. Ala diote, sasoi artako lekukoak.

Bitartean auzia geroz ta nahastua-gotzen ari zen. Zenbait salatari azaldu ziren eta xehetasun franko atera zen inkisizinoaren begirapera. Carranza-k esan zituenak eta esan etzituenak. Idatzi zituenak, areago, bere eskuetan zerabilzkin liburu ta herejia kutsuko idazki batzuek bere ikasleei probetxugarri eman al izatea.

Carranza-k etzun etsitzen. Immo jarraitu zuen bere burua garbitu

ta txukundu nairik. Al zitekean geiena luzatu zuen auzia. Baita oroen aurka errepikatzen saiatu ere. Valdes-en kontra egundoko errepika egin zuen. Eraberean beste epailarien aurka ere. Eta berarekin egiten ari ziren zuzengabe auek bide Erroma-raiño jaso izan zuen bere abotsa. Valdes-en kontrako errepika ta denuntzia arrazoitsua ta zorrotza ba-zen, zorrotzagoa zen espetxe-zaien aurka eraiki zuen sakaketa. Valdes inkisitzailleak doilorkeriz jokatu baitzuen eiza bere menpean ikusirik. Espetxe-zai anker ta biozkabe bat ipifi zion... baiño ori etzuen naiko gotzaiburuganako inbiri makurra asebetetze-ko, eta etzuen arnasik artuko aren ondamendia orobatean erdietsi arteiño.

Auzia aurrera. Martin Azpilkueta. Trento-ko askezpena.

Carranza-k Valdes inkisitzaillea-ri, t. a. egifikako errepikak erantzun serio bat eskatzen zuen eta go-reneko epai-maia eratu bear izan zuten. Erromatik allegatu ziren epaibidea aurrera eramateko Bai-men bereziak...

Carranza preso artu zutenetik urte pare bat igaro zirenean 1561-gn. urtez defendatzaile edo abogadu bat edo beste aukeratzeko baimena eman zitzaion. Lantegi gogorra ta eskergabea presentatu arren arkitu zituen bi-iru bat defendatzaile. Bere defendatzaileen artean gizon al-

tsu bat bereizten da, Azpilkueta-tar Martin, "Doctor Navarrus" abizene-koa, Tolosa, Salamanca ta Coimbra Ikastetxe Nagusietako buru diztira-tsua. Beraz, euskaldun altsu biak alkarrekin egingo dute lan aurre-rako guztian.

Martin Azpilkueta, Prantzisko Xa-bier deunaren osaba dugu, irurak napor euskaldunak, euskera zaleak. Azpilkueta berak dio: "confieso y me alegro de ser navarro y vasco, de aquella antigua nación". Euskal-dun irakasle ospatsu onek gogo onez artu zuen bere adiskidearen aldeko auzia, guziz konbentziturik baitzegen egon ere Carranza-ren errugabeaz. Alere, ez uste Carran-za-ri nolana saldu zitzaionik, zin egin baitzuen Azpilkueta izanen ze-la beragan herejia kutsurik dasta-tzen bazuen lehenik salatuko zue-na...

Auzia Carranza-ren aldetik jarri zen. Ez, ordea, Espaiñia-n, Trento-ko Kontzilioan baizik. Valdes eta Felipe II-gnak alik guztia egin zu-ten Carranza-ren auzia Espaiñia-n burutu zedin. Trento'n bildurik zeu-den Eleizako guraso geienak, ordea, Carranza-ren aldetikoak ziren eta auzia Espaiñia-tik Erromara erama-teko agintzen zuten. Felipe II-gna ta beste zenbait, ordea, bildur ziran Trento-n Carranza-ri askatasu-na emango ote zioten eta etzeuden eiza euren atzaparretatik askatzeko.

Alere, Trento-n Katezismuaren epaitzera gertatu ziren eta boto geientsuenez katolikotzat eman zu-

ten aren dotriña. Espaiñiaren alde-
tik protestarik faltatu ez ba-zen
ere Carranza-ren Katezismua ordu-
koz garaille atera zen.

Aize berriak. Erroma-runtz jasotzen da auzia.

Saio berri batez alegiñak egin zi-
tuen auzia aurrera ateratzeko. Ofi-
zio Santuko fiskalak bere lehen
salaketa aurkeztu zuen. Jakifia, Ca-
rranza etzen ixilduko eta itzez-itz
eta ortzez-ortz errepikatu zuen zo-
rrozki. Salaketa ta erantzupen au-
tan etengabe ziarduten. Epaibide
onetan bai izandu zela paperketa
ugari. Salatu ala errepikatu. Erre-
pikatu ala salatu. Fiskalak maki-
ña bat galdekizun egin zizkion, tes-
tiguen amaikatxo salaketa, t. a., le-
kukoak ere 96-en bat ziren. Eta
atergabeko galdetze ura asieratik
puntaertzeraino errepikatu bide zun
Carranza-k.

Epaibide nahasi ta lotsagarri ura
eutsi ezifia zen. Erroma-k gotzai-
burua ta onen auzia ara igortzeko
agintzen zuen etengabe. Epaiket-
rako Erroma-tik iritxitako epe guz-
tiak amaitu ta urratuak zeuden,
auziak, ordea, etzuen Erroma-rako
biderik artzen, Espaiñia-ko inkisizi-
ñoak goragarri bezela artu baitzuen
Carranza-ganako egitekoa eta etze-
goan txoria kaiolatik at uzteko...

Azpilkueta-tar Martin-ek artu
zuen oraingo onetan bere gain au-
zia eta erregearengana zuzendu zen
gotzaiburuaren izenean, oroigarri
batean bere eskuz gotzaiburuari egi-

ñikako iraiñak ausartki bildurik.
Izan ere, sasoi ederrago batean
Erregeak berak agindu baizion go-
tzaiburuari etzuela ifiorengana ez
Aita Santuarengana zuzendu bea-
rrik erregearen babespena ziurki
zegolakoan. Azpilkueta-k bereziki
adierazi zuena zen auzia Erroma-ra
eramatekoa, argi ta garbi baitzegen
españiar epailariak sententziarik
erabakitzeke preso eduki nai zutela,
bitartean getzeleraz zorrozki esaten
duen bezela: "comerse entre tanto
las rentas del Arzobispado, como
lo están haciendo". Napar jakin-
tsua ziur-ziur zegoen Erroma-n ez
bakarrik askezpena emango ziotena,
baita sekula ifior goretsi eztuten
eran goretsiko zutena ere. Beraz,
aldiko saialdia españiar epailarien
atzaparretatik askatzea zen.

Ezin bestean Felipe II-gnak nor-
baitzuek bidali zituen eskupetik
Erromara eta auzia martxan jar-
tzerako ongi arrotuak zituzten au-
zian sartu zitezkean nortasun oro,
sasoi batean Carranza-rekin izani-
ko bereiztasunak gorroto bizian
biurtu baizitzaizkion. Epailariak Es-
pañia-ra ekartzea iritxi zuten Pio
IV-gn. Aita Santugandik; auzia be-
rriro ekiteko gertu zegonean, ordea,
ara Aita Santua il. Felipe erregeak
bereala iritxi zituan Aita Santu be-
rriagandik lengo auzi-baimenak.
Baiño ordurako, zorionez, Buon-
compagni kardenala, Aita Santua-
ren ordezkari nagusia, oartu zen
auzi aretan nahasirik zebiltzan go-
rroto, inbiri ta zitalkeriak eta gau-

za oro ongo tolestatuak jarri zizkion Pio V-gn. Aita Santuari. Segituan jaso zuen Aita Santuak auzia Erroma-ra eta D. Fernando Valdes, Espainia-ko Inkisitzaille jenerala bere kargutik dimititzera bearitu zuen. Badira bere eskariz dimititu zuela baieztatzen dutenak ere. Felipe II-gna. etzegen humiltasunetarako eta egin zituen al zitunak alakorik gerta etzedin. Aita Santua, ordea, erreñu edo Bakalderri osoa "entreditxoan" jartzeko gertu jarri zitzaion eta erregeak etzuen obeditu beste erremediorik izan.

Inkisitzaille-buru berriak, Aita Santuaren asmoa beteaz, Erroma-ra bidean jarri zuen gure gotzaiburua. 1567-ko apirillaren 27-an Cartagena-ko kaian itxaseratu zen. Itxasontzi bertan bideratu zen Duque de Alba, Flandes-ko gobernaria ere. Gure Carranza bere abogaduekin batean, Azpilkueta eta Delgado, kontseillari eta fiskalak, epailari ta idazlariak... auziko eta epaibideko paper zamaz josirik, gaur bertan ere itxurabe deritzagula.

D. Luis de Requesens, Espainia-ko Ordezkarriak jaso zuen Italia-n bere kargu, eta maiatzaren 29-an jarri zuen Aita Santuaren epailarien eskuetan. Santangelo gaztelua eman zitzaion espetxe bezela, orduan eman zitzaion aitortza egiteko aukera lehen jubileoan.

Erroma-ko epaiak. Kristau eriotza.

Auzia beingoz erabakitzeke 17 jaunez osatu zuen Aita Santuak

epai-maia. Auzi osoa ta epaibide oro latiferatu bear izandu ziren eta onekin soilik urtebete igarozen. Ba-dirudi Pio V-gn. Aita Santuak Carranza errugabe aurkitu zuela, "Kristau Dotriña" guztion aurrera ateratzea ametitu baizuen, españitarrek asarre zirelarik ere.

Gotzaiburuaren apolojista Salazar de Mendoza ta Llorente, kondairagille ospatsuak biok, gauza segurua bezela daukate Aita Santua askezpena ematera allegatu zena, "Dotriña" latiferatu eta esaera gordiak zuzentzearen Berari bidaltzeko agindurik. Baiño kondairagille orien arauz sententzia ori etzen sekula argitaratu, Felipe erregeak indar egiten baizuen Carranza-ren kontrako oro arrotuki. Dena dela, Gregorio XIII-gn. Aita Santu berriak baieztatu zuanez aurreko Aita Santuaren eriotzak zutik eta zalantzan utzi zuen auzia.

Aita Santu berriaren aurrean berriro irakurri bear izandu ziren auzia ta epaibide oro eta oetan ia urte osoa igaro zuten. Au guztia gutxi bailitzan Espainia-ko erregearen eskabidez auzia geratuazi zuten, ark Carranza-ren aurka beste lau lekuko bidaltzen zituen bitartean. Lau españitar auek itzez-itzez errepikatuak izan ziren Azpilkueta eta Delgado abogaduengatik. Ondoren, sa-soi batean Carranza-ren alde mintzo ziren gotzal batzuek atzera egitnik, onen kontra agertu ziren "Dotriña"-ko zenbait esakizun kondentatuaz. Auetako batzuek, dirudiane,

erdi-bultzatuak izandu ziren Espainia-n.

Toledo-ko Eleiz Batzarrak segitzen zuen ia soilik Carranza-ren jarraiki. Alako batean lortu zen sententzia, ez kondenaziozkoa, baiño ezta askapenezkoa ere. 1576-ko apirilaren 14-an Gregorio XIII-gnak agiri egin zuen epaia:

“gotzaiburuak dotriña loa edan zuen zenbait hereje kondenatueta-tik, alegia, Lutero, Ecolampadio eta Melanchton-engandik... eta beraietatik jaso zituen makina bat oker, esakizun eta euren erakutsiak agertzeko erabiltzen dituzten mintzo moduak”... beraz, herejiaren susmo txarrekoa zen eta 16 esakizun ukatzera beartu edo kondenatu zuen. Onatx, bat edo beste:

- 1) “Karidade edo maitasunik gabe egitakako egite guztiak oben direla ta Jainkoa mintzen dutela”.
- 2) “Fedea dela Justifikaziorako biderik lehen eta printzipalena”.
- 6) “Jatorrizko arrazoa Fedea-ren etsai dela erlijiozko gauzetan”.
- 10) “Kristo gure jaunak gure obenagatik ain egikor eta betebeteen ordaindu zuen, ezen ia ez du gure aldetik batere ordainik eskatzen”.
- 16) “Apostoluen eta erlijiosoen egoitzak (estaduak) eta kristau guztien estaduak ez dauka diferentziarik”.

Carranza-ri bein au guztia zifnez

ukatu zunenetik, zensura oroetatik askatu bear zitzaion; bere lengo eleiz barrutia etzeukan 5 urtetan aministratzerik. Bitartean emango zitzaizkion komentu bat eta illero 1000 urrezko eskudo bere manten-durako. Beste oben-neke batzuek ere ezarri zitzaizkion: Erroma-ko zazpi Basilikak bisitatu, Meza batzuek eman, t. a. Sententziak “Dotriña” edozein izkuntzetan debekatuaz amaitu zuen.

Oben-nekea onez betetzerakoan ezagutzen omen dira kristau ta elizgizon zintzoak. Asmo zuzenak ikusten dira Carranza-n bai bere oben-nekean bai bere eriotzako zin-egitean. Oben-nekea beteaz basilikaz-basilika abiatu zen Aita Santuak eskeintzen zion litera alde batera utzirik. Bere aizkeneko Meza Santua San Juan de Letran-ean eman zuen, apirilaren 23-gnean. Egun bertan eritasun galgarriak astindu zuen. Loraila-ren 2-an, goizeko irurak aldean eskeifni zion Jainkoari bere aizken arnasa. 73 urtetarik 17 urte luze ta neketsu preso igaro zituen. Aizkeneko orduan Barkapen osoa bidali zion Aita Santuak.

Aizkeneko egunez, espainiar eta italiar askiren aurrean, (une sakratu aretan etzezaken Martin Azpilkueta-k ere utsegin) fedezko zin nagusia egin zuen Jaunartu aurretik. Zin egin zuen “arkitzen zen pauso betikor aretan eta artzera zijoan Jaunaren izenean etzuela berak ez bere erakutsietan ez extranjeri aldeko ibillaldietan sekulan ere Fe-

dea indartu ta herejia gutxietsi beste asmorik izandu. Eztuela ezta sekula Sinismen gaietan duda izpirik izan, ezta Eleiza katolikoaren sentiduaren aurkako ezertxorik defendatu. Eta beti guztian sifistuzuela irmo orain aizkeneko orduan bezela. Alere, ontzat artzen zuen Aita Santuaren sententzia, Jainkoaren Ordezkariek emana baitzen eta bere arerioei gogo onez barkatu zien bere kontra ezer egiñik bazuten”.

Eriotz santua, benetan, Carranza gotzaiburuarena, eta ez dut uste giza-errukirik duen ifork bere itz sakratu auetan sifistuko eztuenik.

Minerba-ren koruan illobiratu zuten Carranza, eta Gregorio XIII-gn. Aita Santu beraren aginduz ezarri zen epitafio goragarri ura: “. . . illustre por su linaje, vida, doctrina, elocuencia y limosnas, grandemente honrado por el Emperador Carlos V y su hijo Felipe II; varón de ánimo modesto en las prosperidades y resignado en las tribulaciones”.

Aundizki egin zitzaizkion il-ehortziak bai Erroma-n eta bai Toledo-n, aizkeneko onetan bere ondorengo Quiroga kardenalak, Carranza-ren argakia beste gotzaiburuekin batean ipifierazi zuen Eleiza barruti-ko Batzartegian (2).

(2) Carranza-ren gora-berak eta epaibidea Menendez y Pelayo-ren “Historia de los Heterodoxos”-etik jaso dut, II-gna, 3-60 or. Beraz, bigarren mallako iturritik jasota akatsik ezta faltako...

Auziaren eta epaibidearen epaia

Ez da ezagutuko, bearbada, kon-daira guztia zear ainbeste eztabaida ondoriotu duen auzirik. Auzi aspergarri au xehetzeko oifarrri nagusia auzia bera da eta Madrill-en eta Erroma-n datza. Eztabaida ta iritzi sakabanatze onetan bi kondairagille ditugu saltsaegillerik sonatuenak: Llorente, inkisizifioaren eta Espaiña-ren etsai ezaguna alde batetik, eta Menendez y Pelayo espafizalea bestetik. Beste idazle bat edo bestek ere egiñak dituzte ikas-saiotxoak gai oneri buruz: Beltrán de Heredia domingotarra, Marañon, t. a.

Baiño, zorionez, ainbeste urteren ondoren ba-dator delako epaibide ikusgarri ori argitara, kondairako Akademiak bere gain artu baitu lantegia eta J. Ignacio Tellechea-ren arduraean ipifii.

Alere, nik iritzi nagusien batzuk jasoko ditut JAKIN-era euskaldunentzat interesgarri izango direlakoan.

Beraz, Carranza herejea zen ala etzen? Alakotzat artu zuten bere salatari porrokatuenak. Ofizio Santuko fiskalak, Camino ta Ramirez; lendabizi Carranza-ren adiskide izandutako Mancio de Corpus Christi, itzal aundiko teologuak. Auen ustez hereje ziarra zen eta etzioten barkatu.

Beste zenbait teolofilariak “Kris-tau Dotriña”-ko esakizun batzuek okerrak eta herejia kutsukoak be-

zela erabakita ere, gotzaiburua katolikotzat eduki izan zuten beti, adibidez, Domingo de Soto, Melchor Cano, aizkeneko au Carranza-ren etsai porrokatua zela ezin dezakegu ahaztu. Beste askok apezpiku ta teologu, Carranza-ren lantegi osoa katoliko eran konprenitu zitekeala baieztatu zuten. Bestalde, ez degu Gregorio XIII-gnak emaniko aizken epaia ahaztutzeko eskubiderik, alegia, Carranza susmo txarrekoa bezela epaitu zuen herejia gaitan.

Susmo ta uste guzti orien baiño barnekorragea ta gizatiagea da ezpairik gabe, Carranza-k aizkeneko orduan apalki egin zituen fedezkoziñak. Bera, bizitza osoan bai irakaskintzan, bai ixkribuetan, ta bai mintzaldietan katolikotasunaren alde saiatu zen etengabe, eta au frogatzeko lekukoak ere bazituen.

Au da, konzientzi barrutian beintzat, errugabea zen. Zer esan orduan, auzia ta epaiaz Beltran de Heredia-ren arauz zuzengabea izan du zen epaia, bere ustez naiko baitziren Cano ta Domingo de Soto-ren agerpenak, teologu anai auek ain urbilki ezagutzen zutelarik herejiazko susmo txarrak erabat alderatzeko. Jakifia, guk gaurreguneko mentalidadeaz baliaturik errez gaizkatzen dugu aren ortodoxia; dena dela, Beltran de Heredia berak ere ez du erabat errugabea aurkitzen.

Bestalde, Menendez y Pelayo-k naiko goi baiezten du Gregorio XIII-gnak emaniko epaia, gogor xamarra iduri izanagatik auzian pre-

sentatu ziren proba ta apezkikuen, t. a. iritziari zegokiena zen...

Pio V-gnak, segurutik, Carranza-ri emana zion askezpena edo beintzat ematekoan zen. Alere, etzen askezpen osoa izanen. Emen ezin ahaztu genezake koska berri bat, au da, Felipe II-gnak lekuko berriak bidali zituen aizkeneko orduan ete lehenik "Kristau Dotriña-ren" aldeko jarri ziren Granada-ko Guerrero ta Blanco apezpikuek zenbait esakizun atera zituzten oraingo zensuran kondenagarriak. Zer ibilli ziren bada, jaun oriek, lendabizi Carranza-ren alde ta gerotxogo kontra? Au batez ere, "Kristau Dotriña" liburu bakarri zegokionez. Egia esan, Espainia-ko erregea jendearen bultzaka ta ziri-ka ibilli izatea ba-litekeana da, baiño onek ezin du erabat explikat, bereiziki, Guerrero, ta Blanco-ren nortasun irmea ezaguturik. Norbaitzuen ustez, lendabiziko batean Carranza nola elizgizon ohoragarria zen, ia beste gaberik soera arin batez itz ederrak eman zitzaizkion bere idazkiari. Geroztik, nunbait, susmo txarreko pertsona arek ukitzen zuen oro kondenagarria zen, edo, liburua oraingoan zeazki azterkatu-rik zenbait esakizun kondenagarri aurkitu zituzten.

Aita Santu Pio V-gnak bein eta berriro esan zuen bezela esakizun edo formaen esanaiean zetzan problema guztia. Geientsuenetan beintzat, katoliku eran ulertu zitezkean.

Esakizun zenbait, ordea, sasoi artako protestanteen era kutsuzkoak izanik susmo txarra azaltzen zuten.

Carranza, inbiri ta gorrotoen artean katiatu zen lahen partean, auzia oso aurrera joan zen arte. Azter ditzagun, "Kristau Dotriña"-ren ta beste protestante kutsuzko esakizunak alde batera utzirik, Carranza-ren zoritxarra pixka bat argitzen duten azaleko arrazoi bat edo beste.

Aita Beltran-en itzak dira: "Ixkribu batez epai bat eman bear dugunean errez da oso idazleaz dugun iritziagatik eramaten uztea". Ba-liteke Carranza-ren zenbait salatarerieri orrelako zerbait gertatu al izatea. Carranza-z lantegi ikusgarria gertutzen ari den Telleria jaunak ori bera dio Carranza-ri buruz. Adibidez, zentsore edo begirale askok idazlea begietan zutelarik, onen esakizun oro, onek ukitu guztiari billakatzen zioten protestante kutsua. Alere, ba-dira idazlea susmo txarren etzedukatenak, Soto edo Guerrero bat, esate baterako. Beraz, arrazoi onek ez du erabat expikatzen.

Bere garrantzi izanen du, bearbada, baita Carranza-ren ayurri edo jenuiak ere. Punta-ertzetako orieta-koa zen berea. Sarritan irikia, bestetan ertsia; bizikia batzuetan, zuhurra besteetan.

Marafion dugu giza eredu aotan maixu, ikus dezagun Carranza-gatik diona. Zaildu gabea, suminko-

rra ta atsegingarririk gabeko gizona. Herejeekin gogortsua izan du zen. Bere etsaiekin mokoka larran igaro zuen bizitza osoa. Eta aizkeneraiño jarraiki zutenak Azpilkueta ta beste gutxi batzuek izandu ziren.

Kasketa aundi xamarra zuen, buru-soilla. Beltzaska ta bizartsua zen. Gorputzez ez altu ta ez baju, gogorra jatorriz. Janari ta edarietan oso labur. Abotsa, berriz, latz eta garratza.

Calvo Sotelo-n dramatan Marafion-en ideia eder batzuek agertzen dira: "Dios quiso, tal vez que Carranza purgase de esta forma la conducta dura y menos noble que en algunas ocasiones observó él con los herejes de Inglaterra y Flandes". "Mi vida ha sido el campo de batalla, en el que han luchado combatientes muy poderosos. Y así mi vida es sólo destrucción y ruina, como lo son siempre los campos de batalla". (Calvo Sotelo).

Izan ere, sasoi artako politika ta ideia nahasi giroan amildu zen Carranza. Ongi dastatu zuen au Balmes-ek. Onen iritzian, Carranza-ren galbidea ez dugu billakatu bear inbiri ta gorrotoetan soilki, garaiko ideia ta susmo larrian baiño. Alkarren bildur eta susmoan ibilli oi ziren, ta areago, tartean elizgizonen bat izan ezkerero. Marafion-ek arrazoi osoa demaio Balmes-eri, Menendez y Pelayo-rena gutxiezten duen bitartean. Menen-

dez y Pelayo-k irri egin baizun "garaiko" itz orren gaiñetik, garaia-kin orobat adierazten delakoarekin.

Ta zer esan Felipe II-gr. erregeaz? Bere borondatea geldoa ta zalantzatsu izanik inkisiziño eragikor arek menderatu zuen, noski. Emen, alere, konforme daude Llorente ta Marañon jauna.

Carranza, beraz, kontzientzi garbiko gizona zen. Alere, Beltran de Heredia bera dionez etzen guztiz errugabea. Katolikotasunak ordu larri aietan zituen arriskuak, ikasleen aurrean, t. a. protestanteen idazkiak gorde ez izatea, zuhurtasunik eza; protestante kutsuzko mintzoak ausarki erabiltzea, au guztia bide, Carranza urbildik eza-gutzen etzutenak, susmo txarrean aritzen zuten.

Etzituen gogoko eskolastikaren teolojizko formak. Erasmo-ren zalea zen eta bere ayurri bizikia etzeturren eskutik eskolastika akademikuarekin. Carranza-rentzat teologia ideiazko erakunde bat ez-ezik biotz eta borondatezko errealtatea baida.

Pastor, kondairagille ospatsuaren iritziarekin itxiko dut saioa: "En cuanto podemos juzgar, las faltas de Carranza no eran más que el

reverso de sus virtudes: con su conato de reconciliar a los herejes con la Iglesia, y de suavizar los frutos de la doctrina católica en que tropezaban, se hizo demasiado condescendiente con ellos, por lo menos en la manera de expresarse, y con esto puso a riesgo, sin quererlo, la pureza de la doctrina católica. El peligro de esta dirección se conocía en Roma enteramente..." (Historia de los Papas).

Carranza, napar euskalduna zen aldetik ere, ba-liteke eusko erreñu artako kutsuren bat edukitzea. Napparruan eta Euskalerra osoan etzen ongi ikusten inkisiziñoa. Ongi baiño ongiago konpontzen ziren goi aietan katolikuak, kalbinotarrak, judutarrak, t. a. Sasoi artako nappar erregeak, komeni zitzaieanean, Frantzia-ri lotu ta alkartzan baizitzaizkion eta an aski sartu zen kalbinismua. Beraz, ba-liteke Carranza-k egunen batean erlijio desberdin oen arreglo paketsuaren inbiri sentitzea eta bearbada, bere sinisleekin kideko alkartasunen bat egitera entseiatu zen bere "Kristau Dotriña-rekin". Dena dela, badut Inkisiziñoa ta Euskalerra zaharrari buruz lantxo bat noizpaitean egiteko asmorik...

LEGEAK PISIKA JAKINTZAN

OTAMENDI'TAR JOAKIN'EK

Danok ikusten ditugu gizaldi onen aurrerapen ikusgarriak. Oraingo pisika, arrigarrizko arintasunarekin, nola dijoan ikusten degu. Munduko laboratoriorio guztiak ari dira lanean atsedean gabe. Eta zertarako? Mundu au ezagutu naiean. Bakoitzak buruan damaki galdera ori, zer da gure mundua? Zergatik, nola azaltzen dira gu bizi geran izar txiki ontako eta beste izar guztietako ibilkuntza, kemen eta indarrak. Eta oiek danak molekulaz atomoz eta beste gaiki txikiagoekin eginda daudelako, ori dana ere ikasten dute. Pisiak ikasten ditu bada dauden ikugai guztiak.

Oarpen eta ikasketak ematen dizkigute beti zenbaki bakarrak, ainbeste indar, ainbeste atomo, kemen, lastertasun... Neurri auek ikasketa bakarretik aterata daudelako, ez dira sendoak. Orregatikan beti aldatuko dira, ikasketak guztiak ematen dizkiguten zenbakiak. Zenbaki auekek, orde, elkartasun bat daukate, zenbaki guztiak bezela. Eta ori da legea: zenbaki guz-

tien artean elkartasun sendo eta bakarra danentzako billatzea. Orregatik legeak alkartzen ditu, bat egi-tenditu oarrikasi guztiak, ez arimetika, baizik algebra elkartasun batean. "Egiz pisika legeak ez du au besterik esaten, onelako egin-kuntzak geienetan batzunak, onela eginda, onelako zenbakiak, onelako elkartasuna gordeaz, ematen digutela. Ikusi dezagun legea batean. Ohm izena daukan legea izan di-teke $I=E/R$. Onela esaten du: eramal-de batean korrientearen indarra oinbatekoa da potentzialaren dife-rentzia erresistentziagatik zatituta bezela. Bafian bere esanaia eu bes-terik ez da: edozeif eramaldean se-rie batzuek bateak neurtzen baldin batigu, iru neurri auetatik, korrien-taren indarra, potentzialaren dife-rentzia eta erresistentzia zenbaki azaltzen zaizkigunak beti berdinta-sun au $I=E/R$ egingo dutela.

Beste lege bat izan da ere berdif zaio, Boyle-Mariotte legea $PV=CV$ Joule legea $M(t-t)=P 4/426$, New-ton legea $K=M.M/D2$ etab.

NUNDIK AZALTEZEN DIRA LEGEAK

Asieratik ezin dala dana zearo neurtu esango degu. Orregatik ikasketa neurriak emango dizkigute zenbaki urbilduak, ez zintzoak. Zea-ro jakingo bagenduke ori dana, orduan izango genduen betiko, azkeneko legea. Urbiltasuna aundia izanagatik beti urbiltasuna izango da. Esate baterako, atomoren masa miligramo baten trilogarren aldean dago eta neurritzen da $1/50.000$ urbiltasunarekin. Eta zer esan argi ondaren luzeragatik? Bere neurrian urbiltasuna $1/100$ inguruan eta bere luzera, ikusten deun argian, milimetroaren amar milloigarren inguruan. (Argiaren naurria=Angströms=108cm.).

Ikaragarritzko urbiltasuna; bañan beti urbiltasuna.

Experientziak ez dizkigute gain-tzen guziz; jakitunak dira legeak jartzen dituztenak.

Ori ontan ikusten degu:

I.—Legeak urbidunak izanagatik, oraingozkoak ez dira. Neurri-bideak obetu diralako, neurriak zintzoagoak egiten diranean ontatik bat pasa diteke, edo experientziagatik legeak indartu, edo urrutitu eta orduan bearra izango da lege auen zuzentasuna. Adibidez Descartes erdu bitartean argiaren Isla etzan sen. $i/\text{sen}, r.=n$, baizik angulo $i/\text{ang}, r.=n$.

II.—Legeak oraingozkoak dira

gañera, bakanduta daudelako. Esan degun danengatik esan leikie lege auri: zenbatzeko legeak. Dinamika legeak berriz gauz bakoitzaren konportamentu sendoa esaten dutenak dira.

Orain dinamika legeak utzita, pisika bat zenbatza lege alde dezagun. Ola argitu zuan L. von Bortkiewicz'ek: "ciertos números, relativos o medios, que se distinguen por su constancia o por su estabilidad aproximada". Esate baterako, erri batean zenbat jaiotza izango diran urte ontan esaten badegu, zenbatza legea izango da.

Alako legea izateko aurretik bear degu: 1) konportamentuen oitasuna espezie bateko gauz askotan. 2) Oitasun ori promedioko legea izango da eta 3) gauz gutxiagoak izanagatik exzepzioaren altasuna aundituko zaigu. 4) Lege onek bere barruan daramazki dinamika legeak, bañan ez digu beñfere esango edozeñ gauz bakarren konportamentua. Lege onen indarra ez dago bada askotan baizik.

Zenbatza legea izango da gizonen egiñak esaten badizkigu. Sortzeko zenbatza legea berriz, beste edozeñ gauzen konportamentua aurrean duanari.

Pisikokimikan bai otezenbatza legerik? Ainbeste molekula, atomo, protoi, fotoi, etab. jakintsuak banaka ikasi bear baditu ez dauka bukaeraño iritxizerik. Ara or zenbatza legearen garrantzia Pisikoki-

mikan. Boyle-Mariotte'k beren ize-
na daukan legea azaltzeko etzuten
ikusí nola elkar jotzen ziran atomo
bakoitzak ontzi bateko paretakin.
Ezin leike jakin. Orregatik guk
atomo guztien presioa dakigu, ez
bakoitzen bilketa. Lege onen oi-
tasuna oinbeste milloi ta sendo kos-
ketan bakarrik billatuko degu.

Orrelako beste lege bat badau-
kagu, erradioaktibadedoan, Brown
ibilkuntzan, eta berriki sortu da
Izar zenbatza.

Piskokimikan atomiko-molekula-
tsu ustari artu ezkerro, lege geienak
zenbatzak bezela entenditu bear di-
ra, lenago esanak, elektromagneti-
kako legeak, electromekaniako, in-
terferentziko, difrazioko eta termo-
dinamikako legeak...

Jakintsu danentzako makrokos-
moko pisika legeak zenbatzak di-
ra. Mikrokosmokoak berriz, irudiz
dinamikoak izan bear dira, ez zen-
batzak, bañan beren esagutza gie-
nez, zertarako? Milloika lege bear-
ko lirake, eta nork eta nola ezagu-
tu danak? Jakitun geienak lege alde
itzegitean zenbatza legeri egi-antz
bakarrik ematen die, aundia izana-
gatik ez beartasuna.

Epantsua badakigu oso zailla da-
la eta askotan ez dala beñiere azal-
duko. Bañan ala ere, ortasuna ez
dagola esaterik ez daukagu.

Bi atzeki aterako ditugu emendik:
1) Lege auek ustekabea esango di-
gute ez zergaitia, eta 2) orregatik
miraria ezin diteke izan. Legee

epantsuak bakarrik izango ziran,
beste ortasun bat.

ZER ESAN ONI?

I.—Askotan lege batzuek zenba-
tzak bezela dauzkagu aurrerago
joaterik ez degulako. Ez dira ber-
difiak legea bera ta guk bere alde
dakiguna. Gure ezagutza izaten da
zenbatza, ez legea. J. M. Rianza're-
kin esango degu: "sí el azar impera
en las leyes estadísticas, es sólo
relativamente a nosotros; todo aque-
llo sucede, al parecer por casuali-
dad; no hemos descubierto más".
Orduan zenbat lege kalte, sortzeko
lege zenbatza legeari epantsua,
Jainko alguztidunaren bitartez egi-
ña.

II.—Lenago esan degu legeak egi-
antza ematen digutela. Egia da ori
baño egia da, baita muga batzuek
barreanean egi-egia ematen digute-
la ere, eta noizbait epantsu aundi-
gia, batzuna, aurretik deitua eta es-
katua Jainkoaren auditasuna azal-
tzeko ikusten badegu, esan dezagun
ikara gabe miraria dala.

* * *

Zer esan bukaera ontan? Eran-
tzun dezaigun aurreko galderari,
mundu guztia miraria dala esanaz.
Dana Jainkoaren miraria, Jaungoi-
koa bera. Nork ez du ikusiko, lege
oien tartian, mundu guztia bere
eskuekin eramaten? Gora dezagun
bada, gauz guztiekin, alako Egillea.

abarrak

biba gu!
garraxiak
olerki soziala
kaleko egia
"gogortasunetik libra
gaitzazu. Amen"

BIBA GU!

Gizonak beti eraman omen du, barnean, bere burua eder erixteko grifia. Atzo, ta gaur ere.

Nork bere bertuteak lau aizeetara aldarrikatzea: orra grifia beste alderdi bat. A, to osa dezagun: bitartean lo ereiñotz gaiñean. Baiña ba-dakigu ori noiz gertatzen dan, ereiñotz gaiñean lo egitea? Ba, ereiñotzak bear dan lekuan ez da-

ramazkigunean, orduantxe. Autore batek diño.

Orain ez dira entzuten. Leen, ordea, bai, urte batzuk duela, sarri ta edonun. Esakun bakoitzik ba-da munduan-eta, au bat, ba: "Katolikoetatik katolikoena gu!" "Katoliko onena gu!" (Epa, kontuz: musika ta guzti irakurri bear da au, aurrera orduko). "Gu onena, gu... gu..." FLEX-ek esango balu sikera... Edo KAS-ek, beno tire...

Baiña nortzuk eta beste aiek ola itzegiten? Ori ez. Alabaiña, emen, JAKIN-en, olako elementu batzuen bearra ba-genuke, ba, benetan; propaganda egiteko.

Gaiñera, olan itzegiten dutenen sikolojiaren leit-motiv jakiten errez da: eurek singularrean nai luke-te esan, baiña, baiña, gaurko gizar-tean itxusia ere ba-da-ta, pluralera jo bear, ba. Zorioneko "baiña" ori, ostantzean jaia konpleto gendun dagoaneko. Lastime!

Aize aiek alde egin zuten. Jainkoari eskerrak. Ordea, galdu ote da usarioa, nor bere burua laudatzeko oitura. Kia, ez. Egia, esakizun ura kendu zan. Orain, ordea, beste era batera, beste soro baten erne zaigu. Ta berbera da, ezaguna. "Deabru-belarra"-ren tajuzkoa, dirudianez.

Egunean olatsu ematen digute, disimuloz: "Katoliko aurreratuak", "Gaurko katolikoak, modernoak". Oek dirala benetako katolikoak, zer esanik ez, katolikoena. Bapo!

Ez gaituzte engaiñatzen, ez. Leengo bera duk, itzek aldatuz. Kama-leoiaren larruarena egiten dute emen itzak, besterik ez. Nolanai ere Frantzia-ko Matxinadan bezala gerta baledi, gaitz erdi. An txarrera egin zutena, guk onera aldatuko bagenu, esan nai dut. An, luzaroan, itzekin konformatzen ziran Desmou-lins, Robespierre, Danton, Marat, Fouché ta oiek. Meatxuak besterik etziran entzuten euren aetatik: gillotina gora ta gillotina beera.

Baiña meatxuak xoilik, e. Gero, ordea, pratikatzeke ordua eldu zitzaienean, obrak itzeri jarrai zekizkiela eskatzen zien populok. Ta orduan bromarik ez gero! Nai ez-ta ere, euren itzen menpeko ta morroi lotsagarriak biurtu bear. Korrontaren kontra egiteko indarrrik etzezaken euki-ta, beranduegi baizan. Lojika garbia.

Gu ere, itz oek bide, sikolojia bat eratzen ari gera. Ari gera. Eta, azkenik, gertatu dakigukena bistan da. Alegia, munduko egia borobillena-tzat jotzea ori ere. "Aizeak jota-ko kañabera" batzuk baiño ez izaki askotan, eta or gabiltza gure katolikotasuna aldarrikatzen?

GARRAXIAK

Garraxiak bi aurpegi ditu: bata eta bestea.

Txanponak lez, berdin-berdin.

Egunaren akaberan, eguneko aausnartzean, ez al dizu ifioiz olako lotsa berezi bat eman "garraxiaren apostoladuak". Ba, neri bai. Garraxiak konfiantza gutxi erakusten baidu, espirituak libertade gutxi. Edukazio-ezaren señaile garbia da, gaiñera. Geienez ere, norbere burua askatzearren alegin desesperagarri bat da. Naikunde bat-guraria, ori agertzen du garraxiak, ez erre-alidade bat. (Beno, beste gauza bat ere aditzera eman dezaiguke. Gure entzule ori gorrik dagoala-edo. Bere belarrietan konfiantza gutxi beintzat. Konfiantza gutxi orain

ere ba, leen esan bezala. Alere, ez dezagun seriotasunik galdu).

Ez dakit nork esan zuan. Asten omen da bat garraxika, ta bere garraxiak bakarrik entzunaz amaitzen duela olakoak. Aldamenekoak anka! edo orrelakoren bat egingo diote-ta. Garraxiak, segurasko, Babel-eko Torrearen egileengan du sorburua. Ordurarte elkarrizketa zen munduan nagusi, baiña an asi ziran ez-ulertzeak, garraxiak. Ta konpondu-ezifiak, beraz. Arrezkero, zenbat biderrez sentitu bear izan ote dute gizonak garraxiak direla-ta, Valle Inclan-ek dion "Vergüenza zoológica"-ura? Ta sentitu ez badute, eurentzat okerrago.

Orain, garraxiaren beste alderdia, "bestea".

Klase ontakoak dira injustziak eta zanpaketak sorrarazten dituzten garraxiak. Espirituaren agerpenak balio izugarria dutela ba-dakigu. Ta agerpen orietako bat, garraxia.

Defenditzen asi ezker, gairera, ba-dugu zeri eldu. Ara, esate bate-rako; ez al genezake esan garraxi auek elkarrizketa forma bat direla? Geienetan, elkarrizketarako bide normaleri trabak jartzen dizkiogunean, orduan sortzen dira garraxiak. Zeozer aditzera emateko jaio oi dira noski, ta elkarrizketaren orde-zko bezala olako kasuetan. Orde-zko txinoak benetan, baiña orde-zkoak. Besteetan barik olako garraxietan galduko bagenu boza, ez legoke ain txarto, ez. Lotsa ema-

ten badigute, oster, jakin, seiña-le txarra.

Agintariek bi portaera artzen dituzte, geienetan, garraxien aurrean, biak txarrak. Polizi bitartez ixillara-zi, edota, leenbiziko erosleari saldu ixildu ezin ditzazketenean. Guk, katolikuok, erosten jakin bagene-ki, salbatuta egongo gifiake. Garraxi oriek subastan baidaude. Saltzeko. Erosle bat eskatzen diguten zanpa-tuen garraxiak dira. Justizi gose ta egarri dira oiek. Ez dute sasi-pakerik nai (...).

Garraxi orien balioa ontzat ematen ikas genezala, komenientea litz-aiguke, nik uste. Beste batzuk ba-dakite. Komunistak. Tratulari obak diralako-edo, zergatik edo argatik, beintzat orrek erosi egiten dituzte, gero, bearbada, ifioiz ez pagatzeko baiña. Gu, bitartean, lau-bost atso-zarrekin eleizan. Eta pozarren, antza. Lotan gu. Ez gerala oraindi-ño errealdadera jausi ematen du, ainbeste zanpatuen galera ain gar-bi ikusita, bertanbera uzten baidi-tugu.

Alere, ba-ditugu guk ere geure taktikak gero! Zer uste dute, ba? Ara bat: arik eta beste batzuk gau-zak egin artean batere ez mogittu, gero txarto egiñak arreglatzeari ekiteko. Aitortu egin bear da, konponketa lanean espezialistak gera-la, or bai. Baiña ea askotan erre-za-go ez dan gauzak berak egitea konpontzea baiño pentsa dezagun... Dana dala, Kijote-ren bokazioaren jabe gera-ta eztago zeregiñik: "des-

facier agravios y enderezar tuer-tos"... Alimo! ori baida enziklikak ulertzeko modua. Ortik ondo goaz, zuzen. Baiña nora?...

OLERKI SOZIALA

Gaurko olerkiak joera bat duela, ez da inorentzat berri. Gaingiroki ikusmiraturik ageri baida.

Sozial-joera esan nai dut. Eta onek, ezpairik gabe, arrazoa ba-du. Gaurregun, gizona dela munduaren ardatz konprenitu delako izan liteke. Inportantea gizona da emen—"Neu naiz Frantzia" esan zuanak ere one-la sentitu ote zuan gero?— Batek ez daki asko, baiña ziurren ortxe du sustrai sozial joerak. Beraz, kristaua dugu oso. Ta gizona billatzeko ahan ortan ekiten dute, gaur, askok. Norma-la da. Eta abiatu, orregatik abiatu dira sozial-eremuetara, ain zuzen ere egitura orietan bizi baida gizakumea. Poesiak ere ortara jo du. Orreri deritzaio "olerki soziala".

Gauzak ola, baten batzuk aurrerago egin dute. Bai, beste poesi motak ez omen dutela zertarako balio-ta, ze-ro arbuatzera alleatu dira. Edo ia-ia. Reakzio dalarik, ez da arritzekoa. Eta esan, sarri esan da olakorik —esan era asko daude—: beste mandako olerki ori "denpora pasa" dala, lañoz-gaiñetikoa, illetargi-arakoa... Era guzietara, menzprezio itzak.

Zuzen-zuzen ta direktuki itzegin bear ote da, ba, langille ta ugazabak direla-ta, edo lana ta pobretasunari buruz...? Derrior? Bearrezko kondi-

zioa ote litzaioke ori "olerki soziala"-ri?

Gaiñera, beste gauza bat: iñork esan duanez, "olerki soziala" deritzaion ori biurtu zanetik ez omen du deus irabazi olerkiak. Batek ez daki ez asko, ez gutxi, auzi ontan —ez daki ezer—, ta ez dut eskua sartuko. Iñorenarekin aski dut, gaurkoz.

Beno, baiña nik diodana beste zer bat da. "Beste mandako" olerki ori ba-dela bere eginbearrean jabe gizar-tean. Misio soziala duela orrek ere. Zeregin soziala lañoz gaiñetiko olerkiak? Arrigarria, e? Ta zer? Nik poe-ta bateri irakurri nion lenengoz. Gero, erruz pentsatu dut, ta bai, arrazoa damaiot.

Andrei Voznessenski errusitarrek idatzi zuan bein:

"Olerkiaren misio esentziala gizonen arima barrenera joatea da; bere objektua, edertasuna kreatzea, eta zeregin soziala da ori ere, ze, obra ederrak begiratzekoan ezin diteke benetan txarra izan gizona".

Ta? Konforme?

KALEKO EGIA

Egia esan dezaigutela, orrek, e-negatu egiten gaitu batzuetan. Segun nolako egia den. Eta, bearbada, joian-kara bialtzen dugu egia ori. Egia gizarajoak errua balu bezala...

Egia iñori esatea ere ez da, ba, askotan, gauza errez eramangarria. Mailla berdiñekoekin, kideekin, ari galararik, gaitz erdi oraindik. Andieri, egintarieri, goikoeri, esan

bear zaienean, orduan dira kontuak. Alere, aieri ere egia kantatu bear zae, dan bezala, azentu ta guzti. Ta ifiori baiño leenago, zeregin soziala dan ezker... Or ez dago bueltarik. Zer uste dugu, ba, oek ez dutela egiaren bearrik ala? Bapo! Ez al dakigu, gaiñera, oengan eman lezalkigukena fruturik mardulenak?

Egia esan, egia kantatu. Nork, ordea?

Egia edonori esan dezaion, erriko gizona oberena. Zer galdu ez baidu. Andiaren albokoak, kortesanoak, oiek ez daude ain ondo. Igual asarratu egingo litzaieke nagusia, edo kalera bialduak izan litezke, edo... Arretaz zaitu bear norbere burua. Badaezpadan ere. Aa, ta zenbat olako sasi-begiramendu. Gaiñera, oiek ezagutu ere ez dute egi-terrealidadea bear dan moduan. Ez dakite —ezin jakin— kaleko egia. Palazioko atreak itxita dauzkate-ta, ezin.

Kaleko egia utsa, ango fabrika-ko egia beroa, jakin, ori erriko gizonak daki. Orrek esan lezake ondoen, beraz (irakur beza: esan bear du, obligazioz). Nagusiak, aitzitik, ez baldin badio kasurik egiten, ez dagola ondo bistan da. Gezurrean irauñ liteke orduan, egia, egia osoa, ez ezagutzeko arriskuan dago. Ta pentsatzeko ordua da. Zer egiten dugu gezurrean jarraiki? Ez baidugu orretara deus aurreratzen. Egia dugularik gidari asi bear genuke elkarrizketa. Denon artekoa.

Elkarrizketa egia jakin eta esateko da.

Egia jakin eta egiaren araura obratzeko. Napoleon-ek ametitzen omen zuan noizean bein elkarrizketa. Ministroeri eskatzen zien aolkua. Baiña kasu baten bakarrik egiten omen zien jaramon. Noiz? Jakifia, berarekin bat zetozenean. Ortarako... Ez dakit baiña, onelako zerbait euki zezaken buruan Graham Green-ek zera esan zuanean. Alegia: "Elkarrizketa dela denpora galtzeko erarik estupidoena".

Antzina, an, zerean, Sortaldean, iñork tiranoari berri txarrik bazekarkion, gizarajo orrek, eskierki, galdu bear omen zuan lepoa. Tirano aien oitura txar bat noski. Eta... eta gaur? Tiranoak beti berdintsu. Eta Unamuno-k arrazoiia du. Unamuno-ri irakurriko bagenio irakurri, ainbeste gauza txar ta onen artean, auxe irakurriko genioke, oso ona: "Decid vuestra verdad siempre y Dios os dirá la suya. Y veréis a Dios y moriréis. Porque dicen también las Escrituras que quien ve a Dios se muere. Y es lo mejor que puede hacerse en un mundo de mentira: morirse de ver la Verdad".

Ez da iñorentzat nobedadea, baiña gogora dezagula komeni da. Egia ezititsua eta garratza izan litzakeala; leen ere esan dugu. Egia benetan ardura zaigunean, orduan, bietara datorkigularik artzen da. Naiz ezititsua naiz mingotza izaki. Ain egi baldira biak. Baiña zer gertatu oi da askotan? Egia garratza

dala-ta, ixillarazi, Oriente-ko tira-noak bezala. Ezagun da zergatik egiten dan ori, ulerterreza. Egia ez baiña kargua, puestoa, ajol zai-gulako. Kargua egiaren truke: bada Kristautasuna.

Egia egi bezala inporta balitzai-gu, ordea, besterik litzake. Kostako litzaiguke, orduan ere, egia garratza ontzat artzea. Baiña iritxiko genu-ke, azkenik. Ezpañak estutu, ta, as-pirina baillitzan, barrura. —Zintzu-rreko pasadizua omen da txarreña. Bein barrura ezker, tire—. An bar-ruan egiten du orrek on. Kanpora bota ezketiño, kia, ez uste, batere ez.

“GOGORTASUNETIK LIBRA GAITATZU. AMEN”

Gogortasuna, gogortasunik-eza: agortu ezifiezko eztabaida.

Leen, OAS zala-ta, zer esan zati baterako eman ziguten itz oek.

Ghandi-k, bestetik, modan jarri zuan gogortasunik-eza. Nork ez du irakurri —ifork bai gero?— “Sathyagraha” mogimentuaren izena, “gogortasunik-eza” duela printzi-pioz? Eta konta ezifiak zaizkigu, azkeneko urte auetan, “gogortasu-nik-eza ta gogortasuna”-taz ezurma-mitu diran artikulu —ta libirua—.

Gutxi gora beera, agiriago edo ezkutuago, baiña guztiok gaude be-ti ia puntu berdiñak azterkatzen.

Onen bentajak, aren desbentajak; duten eragipena. Ta olakoak.

Leen ere esan dut eztabaida-gai aberatsa dela au. Alabaña, emen, asmo ximplea dut nik, burutzeko errexia.

EE. UU-en gertaturikoa. Beltze-ri ez omen zien uzten zine “zurie-tara” sartzen. Betiko kontuekin. Arratsaldero, pazientzi ta ondo-naiez armaturik, antxe agertu oi ziran beltzak, zine aurrean. Ta txar-tela artzeko erreskadan paratu. Txartel-emaillearengana alleatuz ba-tera, ba-zekiten, ezetza. Orduan, trankil ta begiramenduz, albora egi-ten zuten. Eta berriz, ta berriro, erreskada puntara. 15 edo 20 bi-derrez, bai, egunero. Urrengo egu-nerarte. Ta aste osoan ontara. Az-keneko larunbatean, aste guzian an aurrera-atzeraka ibilli zan aietako gazte bat aureratu zitzaion txartel-banatzailleari. Ta orkilla bat eman zion, eskertuaz: “Nirekin izan du-zun pazientzia eskertu nai nizuke, andre”. Eta joan zan. Emakume arek dimititu egin zuan biaramo-nean. Orra or gogortasunik-ezaren indarra: bidetxarreko legeekin deso-bedientzi agirizko ta itzaltsua, etsai-ari maitasuna, konzientziari dei bat, bakoitzak —bakoitzak!— arki de-zan zer doan txarto bere konporta-mentuan, injustizia dala-ta norbe-rak sufrittu, arerioari sufrimentu ori eman orduko.

Georges Bois-eri irakurri nion.

Or ikus dezakegu, kastidatea be-

zin garbi (?), gogortasunik-ezaren indarra, eragipena. Gogortasunik-ezaren "gogortasuna" (barka). Beste ainbat metodu zaratatsuago bezanbat bai. Eta geiago, berbada. Luzaroakoan. Ez al du, ba, zer egifik eukiko munduan, gaur?

Aitzitik, biolentzia, gogortasuna.

Erretratu bat: Neskaitltxo bat etzanda luze, mamiak arrakalatu-

ta, odoletan, illik. Objektibua irugarren pisuan bide zegoan. Baifia, sikarioek, konfundituta, bigarrenera bota zuten bonba. Ta ara.

Beste erretraturen bat? Ikus, borrontate baduzu, eguneko periodikua. Edozein egunerokoa ia.

Pentsatzekoa da, benetan.

Ta argi dago: euria bezala, pa-kea ere zerutik datorrela.